

→ Näkymä Fabianinkatua etelään, noin vuonna 1961. PHRakl.

Senaatti

© arkkitehdit mustonen oy 2016.

(Tekijät ilmoitettu valokuvien tai piirustusten yhteydessä.)

Työn tekijät: Riikka Koivula, Niina Svartström, Olli Helasvuo

Työn tilaaja: Senaatti-kiinteistöt / Janne Johansson

Helsinki 2016

ISBN 978-952-7062-79-1

KAARTIN KASARMIKORTTELI

KORTTELIHISTORIASELVITYS

arkkitehdit mustonen oy 2016

Riikka Koivula, Niina Svartström, Olli Helasvuo

KAARTIN KASARMI -KORTTELI

SELVITYKSEN SISÄLLYSLUETTELO

0 JOHDANTO

Kaartin kasarmin kortteli	5
Korttelin käyttö	5
Selvityksen tekijät.....	5
Selvityksen tavoitteet	6
Selvityksen työvaiheet.....	6
Kortteliselvityksen sisältö	6
Aiemmat rakennushistoriaselvitykset korttelin rakennuksista.....	6
Lähteet	7
Korttelin asemakaava	8
Korttelin rakennusten suojelutilanne.....	9

1 TIIVISTELMÄ KAARTIN KORTTELIN VAIHEISTA JA NYKYTILANNE

Tarkastellaan korttelin kehitystä, nykytilannetta ja korttelin julkisivuja katutilassa.

1800-luvun alun asemakaava.....	12
Klassinen kasarmikortteli	13
Symmetrinen umpipiha vuonna 1848	13
1800-luvun lopussa asukasluku kasvoi ja kortteli tiivistyi.....	14
Kasarmien raunioituminen ja muutos moderniksi virastokortteliksi	16
Arkkitehtikilpailu 1956–57	18
1950-luvun moderni aukiosommitelma	18
Korttelin rakennuskanta ja käyttö vuonna 2016.....	20
Korttelin katujulkisivut	23

2 KORTTELIN TAUSTA JA KEHITYS

Kortteliselvityksen toinen luku – *Korttelin tausta ja kehitys* – muodostavat parin , ja lukujen otsikoinnit ja tarkasteltavat ajanjakso-ot ovat yhtenevät. Toisessa luvussa avataan korttelin syntyvaiheiden ja sen historiassa merkittäviksi katsottujen tapahtumien taustaa, sekä käydään läpi korttelin rakentumisen vaiheet aikakausittain kaavioiden avulla.

2A KORTTELIN TAUSTA

Toisen luvun ensimmäisessä osassa esitetään taustoja Kaartin kasarmikorttelin muutoksille eri aikakausina.

1820–1830-l. Opetuspataljoonan kasarmin rakentaminen	32
1840–1876 Keisarillisen henkivartiokaartin eliittijoukko	35
1877–1905 Väkimäärä kasvaa ja kasarmi tiivistyy	36
1905–1918 Kaartin kortteli venäläisen sotaväen käytössä.....	38
1918–1944 Suomen valkoisen kaartin kasarmina	39
1944–1954 Kasarmin rauniovaihe	41
1955–1968 Uudet virastotalot, korjaus ja uudisrakentaminen	42
1969–2001 Virastokorttelin peruskorjauksia	44
2002–2016 Senaatti-kiinteistöjen omistuksessa	44

2B KORTTELIN KEHITYS

Toisen luvun toisessa osassa esitetään värillisinä kaavioina Kaartin kasarmikorttelin muutokset eri aikakausina.

1820–1830-l. Opetuspataljoonan kasarmin rakentaminen	48
1840–1876 Keisarillisen henkivartiokaartin eliittijoukko	50
1877–1905 Väkimäärä kasvaa ja kasarmi tiivistyy	52
1905–1918 Kaartin kortteli venäläisen sotaväen käytössä.....	56
1918–1944 Suomen valkoisen kaartin kasarmina	58
1944–1954 Kasarmin rauniovaihe.....	60
1955–1968 Uudet virastotalot, korjaus ja uudisrakentaminen	62
1969–2001 Virastokorttelin peruskorjauksia	68
2002–2016 Senaatti-kiinteistöjen omistuksessa	70

3 LUETTELO KORTTELIN RAKENNUKSISTA JA RAKENNELMISTA VUOSINA 1820–2016

Rakennukset on merkitty seuraavan aukeaman ilmakuvaan. Puretut rakennukset on otsikoitu harmaalla värillä.

1822	A-B-rakennus / Puolustusministeriö	74
1824	Itäinen miehistökasarmi (gammel kasern för gift underbefäl m. fler).....	76
1825	Alkuperäinen piharakennus (purettu)	78
1845	F-rakennus / läntinen miehistökasarmi	80
1840–50-l.	Talli (purettu).....	82
1840–50-l.	Vanha leipomo (purettu)	83
1840-l.	Ulkohuonerakennukset (purettu, puurakenteiset).....	84
1877	Kaartin ratsastusmaneesi (kortteliin liittyvä rakennus kaartinkujan varrella)	85
1879	Artellet (purettu)	86
1881	E-rakennus / aliupseeriasuntola	88
1881	Muistomerkki Gornyi Dubnjakin taistelussa kaatuneille	89
1880-l.	Ulkohuonerakennus (purettu, kivirakenteinen).....	90
1889	S-rakennus / leipomo, pesula ja saunarakennus	92
1880-l.	Paja (purettu).....	94
1900-l.	Varussivusta (purettu).....	95
1905	Venäläisten rak. talli (purettu)	97
1961	C-rakennus / virastosiipi	98
1965	D-rakennus / virastosiipi.....	99
1968	P-rakennus / keskuspaviljonki	100
2016	Kaartin piha	101
	Sisäpihan luonne ja rakenteet	102

4 LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet.....	112
Arkistot ja niiden lyhenteet	113

↓ Kaartin kasarmikorttelin rakennusten kirjaintunnukset ja korttelin rajausta katkoviivalla. Kaartin maneesi sijaitsee Kaartinkujan eteläpuolella omalla tontillaan. Maanmittauslaitoksen ilmakuva.

JOHDANTO

KORTTELIN PERUSTIEDOT

Kiinteistötiedot: Kaupunginosa 3 (Kaartinkaupunki), kortteli 57

Osoite: Eteläinen Makasiinikatu - Kasarmikatu - Kaartinkuja - Fabianinkatu

Korttelin rakennukset:

A-rakennus, Kaartin kasarmi, Puolustusministeriön päärakennus

C-rakennus, Virastosiipi

F-rakennus, Pääesikunnan päärakennus

E-rakennus, Aliupseerien asuinrakennus

S-rakennus, Pesula ja saunarakennus

D-rakennus, Virastosiipi

D-rakennuksen autohalli

P-rakennus, Paviljonki

Gornyj Dubnjakin muistomerkki

Piha (Harjoituspiha)

Muut: Kaartin maneesi (omalla tontillaan Kaartin nykyisen korttelin eteläpuolella)

Suojelustatus: Valtioneuvoston suojelupäätös, asetus 278/65 (siirretty uudemman asetuksen piiriin 1980, as. 480/85)

Bruttoala: Yhteensä n. 22 000 m²

Kaartin kasarmikorttelin pääasialliset käyttäjät:

1825–1829	Helsingin harjoituspataljoona
1829–1905	Keisarillisen henkikaartin 3. tarkk'ampujapataljoona
1905–1918	Venäläinen sotaväki
1918–1939	Suomen valkoinen kaarti
1939–1944	Suomen puolustusvoimat
1944–1954	Suomen puolustusvoimat, osin raunioina
1956–2016	Suomen puolustusvoimien pääesikunta ja Puolustusministeriö

KAARTIN KASARMIKORTTELI

Kaartin kasarmikortteli sijaitsee Kaartinkaupungissa Helsingissä. Et. Makasiinikatu, Fabianinkatu, Kaartinkuja ja Kasarmikatu rajaavat lähes 90 metriä leveään ja noin 170 metriä pitkän korttelin, jonka pinta-ala on noin puolitoista hehtaaria.

Kortteli on valtakunnan rakennettua historiaa ja tärkeää helsinkiläistä kaupunkitilaa. Kortteli rakennettiin autonomian ajan alussa edustavaksi sotilaskasarmiksi ja ensimmäiset rakennukset valmistuivat 1820-luvulla. Kortteli nimettiin Kaartin kasarmiksi.¹

Korttelin nykyinen rakennuskanta muodostuu kahdesta osittain säilyneestä empiren kasarmirakennuksesta, kahdesta 1880-luvun punatiilisestä kasarmirakennuksesta ja viimeisimpänä kerrostumana ovat 1960-luvun toimistorakennukset ja keskuspaviljonki. Kaartin kortteli on rakennusineen Suomen valtion omistuksessa ja sitä hallinnoi Senaatti-kiinteistöt. Kortteli on Puolustusministeriön ja Pääesikunnan käytössä ja se on juridisesti sotilasaluetta.

KORTTELIN KÄYTTÖ

Korttelin tarkastelu on tullut ajankohtaiseksi, kun osa rakennuksista on vähällä käytöllä ja jäämässä pois nykyisestä käytöstään. Kaartin korttelin alkuperäinen sotaväen asuin- ja palveluskäyttö on päättynyt jo aiemmin ja kasarmiympäristöä on pala palalta muutettu toimistotiloiksi jo 1950-luvulta alkaen.

Vanhimmat rakennukset (A- ja F-rakennus) on peruskorjattu 2010-luvulla. Muu osa rakennuksista on käyttäjän mukaan vähällä käytöllä ja odottaa korjauksia. Myös puolustushallinnon toiminta ja tilatarpeet muuttuvat ja korttelin käytön tehostamisen mahdollisuuksista käydään keskustelua.

Korttelista on vuosina 2014–15 laadittu kokonaistarkastelu, jossa korttelin rakennuksia ja käyttöä on eritelty Valtion toimitilavoitteiden valossa.² Mahdollinen muuttuva käyttö on vasta selvityksen alla ja vuodelta 1950 oleva asemakaava on vanhentunut. Korttelin 1960-luvun rakennukset on tällä hetkellä arvioitu suurimpien muutospainneiden kohteeksi ja niiden rakennushistoriaa selvitetään parhaillaan.

SELVITYKSEN TEKIJÄT

Kortteliselvitys on laadittu Senaatti-kiinteistöjen toimeksiantona ja tilaajaa on edustanut rakennuttamisyksikön rakennuttajapäällikkö Janne Johansson. Työtä on seurannut ja sen

- ¹ Vuosina 1820–1900 Kruununhaan, Kluuvin, Kaartinkaupungin, Kampin, Punavuoren, Ullanlinnan, Katajanokan ja Kaivopuiston kaupunginosiin kuuluville kortteleille annettiin eläinten ja kasvien nimiä, lukuun ottamatta muutamia, joissa oli ainoastaan jokin huomattava julkinen rakennus.
- ² PAO168, Puolustushallinto-kampustarkastelu, 2015.

sisältöä on kommentoinut ohjausryhmä, jossa Museoviraston asiantuntijoina ovat erikoistutkija Jarkko Sinisalo, yliarkkitehti Pekka Lehtinen ja intendentti Jaakko Holma. Ohjausryhmässä ovat Senaatti-kiinteistöt Oy:n edustajina olleet Janne Johanson ja kiinteistökehityspäällikkö Antti Ropponen.

Varsinainen inventointi- ja selvitystyö on tehty itsenäisesti ja riippumattomasti. Arkkitehdit Mustonen Oy:ssä selvitystä ovat tehneet arkkitehdit Riikka Koivula, Niina Svartström ja Olli Helasvuo.

SELVITYKSEN TAVOITTEET

Tarkastelun kohteeksi on asetettu kortteli. Selvitys kattaa korttelin rakennusten ja rakennelmien rajaaman piha-alueen ja sen rakennushistorian vaiheet. Tavoitteena on ajantasainen kokonaiskuva korttelista esimerkiksi ylläpidon, kaavoituksen ja korjausrakentamisen tullessa ajankohtaiseksi. Kaartin kortteliselvitys on käytettävissä myös viranomaisvalvonnan ja päätösten tausta-aineistona. Kortteliselvityksessä ei arvioida säilyneisyyttä eikä siihen sisälly arvotusta.

Tarkastelu ulottuu Kaartin kasarmi -korttelin syntyajoilta 1800-luvun alusta tähän päivään saakka. Selvityksessä keskitytään korttelin käytön ja rakennushistorian vaiheisiin sekä eritellään nykyisen kortteliympäristön ominaispiirteitä.

SELVITYKSEN TYÖVAIHEET

Rakennustutkimuksen kenttätöväihe on tehty Kaartin korttelissa touko-kesäkuussa 2016. Inventoinnin ja valokuvadokumentoinnin lisäksi on tehty arkistonselvitys. Korttelin rakentamisen vaiheista kootut tiedot perustuvat pääasiassa paikalla tehtyihin havaintoihin sekä julkisiin arkistopiirustuksiin ja valokuviin. Lisäksi on tutustuttu aiempiin selvityksiin ja aihetta sivuvaan painettuihin lähteisiin sekä keskusteltu käyttäjän sekä hallinnoivan tahon edustajien kanssa. Korttelin käyttö on jossakin määrin vaikuttanut aivan uusimman rakennushistoriatiedon saatavuuteen.

Selvityksen tulokset on koottu kuvitettuun, kirjalliseen raporttiin, joka julkaistaan tilaajan toimesta sekä sähköisenä että sidottuna tulosteena.

KORTTELISELVITYKSEN SISÄLTÖ

Empiren ajalta asti on Kaartin kasarmin rakennuksien rajama avoin pihatila ollut korttelin arkkitehtuuria siinä missä rakennuksetkin. Pihan pinnat ja kasvillisuus sekä rakennuksia palvelevat rakennelmat ja niiden muutokset on sisällytetty korttelitarkasteluun sikäli, kun niistä on tietoja saatu.

Selvityksen toinen luku – **Kaartin kasarmi -korttelin tausta ja kehitys** – muodostavat parin, ja lukujen otsikoinnit ja tarkasteltavat ajanjaksot ovat yhtenevät.

→ Kaartin kasarmikortteli ja ympäristöä 5.7.1921. Upseerirakennus sekä olemmat miehistösiivet ovat eheitä, kuten arttelirakennuskin. Kaartin harjoitusaukio on tässä vaiheessa ollut hyvin tiivis umpipiha. *Sotamuseon Ilmakuva.*

Toiseen lukuun **2a, Korttelin taustat**, on selostettu Kaartin kasarmikorttelin vaiheiden ja sen historiassa merkittäviksi katsottujen tapahtumien taustaa lyhyesti. Luvussa **2b, Korttelin kehitys** on toteutushistorian vaiheet esitetty kaaviokuvien sarjana. Sarjaan on valittu korttelin muutosvaiheiden kannalta merkityksellisimmät hetket ja muutokset. Korttelin suppea rakennushistoria on pelkistetty visuaaliseksi esitykseksi nykyisestä sekä jo väistyneestä rakennuskannasta vuosikymmenittäin. Myös Kaartin kasarmi -korttelin vieressä sijaitseva Maneesi on sisällytetty selvityksen piiriin.

Selvityksen neljäs luku on **Luettelo korttelin rakennuksista ja rakennelmista vuosina 1820–2016**. Korttelin rakennukset ja rakennelmat on luvussa järjestetty vanhimmasta uusimpaan. Puretut rakennukset ja rakennelmat on esitetty sisällysluettelossa sekä otsikoissa harmaalla värillä, kaavioissa katkoviivoilla. Suppeassa selvityksessä on pyritty etsimään tiedot korttelin rakennuksien ja piha-alueiden rakennusajasta, suunnittelijoista ja käytöstä, sekä mahdollisista merkittävistä muutoksista.

AIEMMAT RAKENNUSHISTORIASELVITYKSET KORTTELIN RAKENNUKSISTA

Korttelissa on seitsemän rakennusta. Korttelin A- ja F-rakennuksista, eli alkuperäisestä Engelin Upseerikasarmista ja Lohrmanin Läntisestä miehistösiivestä on laadittu rakennushistoriaselvitykset Arkkitehtitoimisto Okuluksessa vuosina 2007 ja 2012¹. Vuonna 2013 Arkkitehtitoimisto Okulus on tehnyt rakennushistoriaselvityksen Kaartin korttelin eteläpuolisesta Maneesista, jonka historia ja käyttö ovat läheisesti liittyneet Kaartin korttelin eri vaiheisiin.

Laaditut rakennushistoriaelvitykset piirtävät tarkan kuvan korttelin tärkeimpien rakennuksien rakennushistoriasta ja ne ovat tarjonneet erinomaisen lähtökohdan myös korttelitarkastelun kokoamisessa. Vaikka selvitykset on rajattu Kaartin kasarmin asetuksella suojeltuihin rakennuksiin, on korttelin yleistäkin taustaa ansiokkaasti valotettu.

A-rakennuksen peruskorjaus on valmistunut vuonna 2011 ja F-rakennuksen peruskorjaus vuonna 2016. Korttelin muidenkin rakennusten on todettu olevan peruskorjauksen tarpeessa ja Koko säilynyt rakennuskanta on tarkoitus selvittää. Korttelin C- ja D-rakennusten selvitys valmistuu lokakuussa 2016.

¹ A-rakennuksesta vuonna 2007, Puolustushallinnon rakennuslaitoksen toimeksiannosta ja F-rakennuksesta vuonna 2012 (Senaatti-kiinteistöt Oy:n toimeksiannosta).

LÄHTEET

Kortteliselvityksessä on käytetty useita arkistolähteitä, tärkeimpinä kuva-arkistot, jotka on luetteloitu lähdeluettelossa ja viittaukset on ilmoitettu lyhentein. Korttelin vanhemmat suunnitelmat ja piirustukset 1800-luvun alkupuolelta lähtien löytyvät Kansallisarkiston kokoelmista ja uudempaa aineistoa mm. Arkkitehtuurimuseon kokoelmista. Kansallisarkistosta löytyviin Kaartin korttelin historiallisiin asiakirjalähteisiin tai aikalaiskirjeenvaihtoon ei tässä yhteydessä ole ollut mahdollista perehtyä.

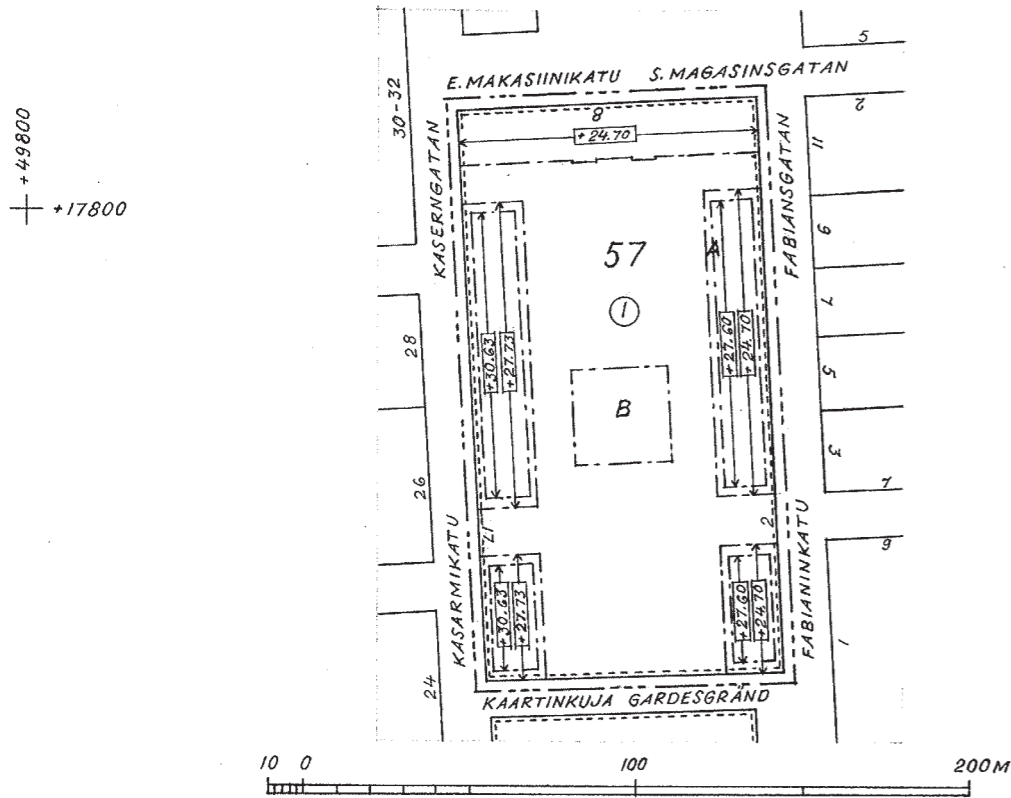
Kaartin korttelin valokuvia on 1900-luvulta lähtien runsaasti. Valokuvia on työtä varten koottu niin Museoviraston, Helsingin kaupunginmuseon, Arkkitehtuurimuseon kuin Sotamuseon kokoelmista.

HELSINGIN KAUPUNKI

ASEMAKAAVAN MUUTOS, JOKA KOSKEE KORTTELIA N°57 3. KAUPUNGIN-OSASSA.

HELSINGFORS STAD

STADSPLANEÄNDRING, SOM BERÖR KVARTERET N°57 I 3. STADSDELEN.

SELITYKSIÄ

- 3 M SEN RAJAN ULKOPUOLELLA OLEVA VIIVA, JONKA SISÄPUOLELLA OLEVA ALUEEN ASEMAKAAVALLE JA ASEMAKAAVAMÄÄRÄYKSILLE ANOTAAN VAHVISTUSTA.
- KORTTELIN JA TONTIN RAJA.
- ERI ASEMAKAAVAMÄÄRÄYKSTEN ALAISTEN TONTINOSIEN VÄLINEN RAJA.
- [ ] YLEISEN RAKENNUKSEN TONTTI.

ASEMAKAAVAMÄÄRÄYKSIÄ

- [24.70] LUKU, JOKA OSOITTA A MIHIN KORKEUTEEN 0-TASOSTA LUETTUNA RAKENNUSOSAN KATTOLISTA ON SIOITETTAVA.
- [B] RAKENNUSALA ENINTÄÄN 10 M KORKEATA RAKENNUSTA VARTEN.

A:LLA MERKITYSSÄ RAKENNUKSESSA SAAVAT SEINÄT, KANTAVIA SEINIÄ LUKUUNOTTAMATTA, OLLA PALON-ARKKOJA; EI KUITENKAAN HELPOTSI SYTTYVIÄ, JOS NE KUULUVAT ENINTÄÄN 300 M² SUURUISEEN JA MUISTA SISÄTILOISTA PALONKESTÄVIN SEINIIN EROTETTUUN ASUIN- TAI TOIMISTOHUONEISTOON. TÄMÄN LAATUIS- TA RAKENNETTA OLEVA ULKOSEINÄ ON PALON LEVIÄ- MISEN ESTÄMISEKSI JAETTAVA KERROKSIA RAJOIT- TAVILLA PALONKESTÄVILLÄ RAKENTEILLA OSIIN, SUO- JATTAVA RAKENNUKSEN ULKO- JA SISÄPUOLELTA, SYT- TYMISTÄ VASTAAN JA VARUSTETTAVA TIIVULLÄ SYT- TYMÄTTÖMÄLLÄ LÄMPÖERISTYKSELLÄ. KAIKKI HUONE- TILAT ON SUOJATTAVA ITSETOIMIVILLA PALONSUOJA- LAITTEILLA.

FÖRKLARINGAR

- LINJE, 3 M UTANFÖR DEN GRÄNS INOM VILKEN DET ÖMRÅ- DE ÄR BELÄGET FÖR VARS STADSPLAN OCH STADSPLA- NEBESTÄMMELSER STADFÄSTELSE SÖKES.
- KVARTERS- OCH TOMTGRÄNS.
- GRÄNS MELLAN TOMTDELAR MED OLIKA STADSPLANE- BESTÄMMELSER.
- TOMT FÖR ALLMÄN BYGGNAD.

STADSPLANEBESTÄMMELSER

- TAL, SOM UTVISAR PÅ VILKEN HÖJD RÄKNAT FRÅN 0-PLANET BYGGNADENS TAKLIST BÖR FÖRLÄGGAS.
- BYGGNADSOMRÅDE FÖR HÖGST 10 M HÖG BYGGNAD.

I DEN MED A BETECKNADE BYGGNADEN FÅR VÄGGARNA, MED UNDANTAG AV BÄRANDE VÄGGAR, VARA ICKE BRAND- HÄRDIGA, DOCK EJ LÄTTANTÄNDBARA, OM DE HÖRA TILL FRÅN ÖVRIGA UTRYMMEN MEDELS BRANDSÄKRA VÄGGAR ISOLERAD BOSTADS- ELLER KONTORSLÄGENHET AV HÖGST 300 M² OMFÅNG. FÖR ATT FÖRHINDRA SPRIDNING AV BRAND, BÖR YTTERVÄGG AV DYLLIG KONSTRUKTION DELAS I DELAR MEDELS BRANDSÄKRA KONSTRUKTION- NER, SOM AVGRÄNSA VÄNINGARNA, SKYDDAS PÅ BYGG- NADENS UT- OCH INSIDA MOT ANTÄNDRING OCH FÖR- SES MED TÄT ANTÄNDBAR VÄRMEISOLERING. ALLA UTRYMMEN BÖR SKYDDAS MED AUTOMATISKA BRAND- SKYDDSANORDNINGAR.

HELSINGIN KAUPUNGIN KIINTEISTÖVIRASTO ASEMAKAAVASTO
HELSINGFORS STADS FASTIGHETSKONTOR STADSPLANEDELNIRGEN

614 1959
PIRUSTUS RITNING N° 4558
LAATINUT: UPPFÖRD AV: O.A.
PIRÄINNY: RITAD AV: I.K.

SISÄSIAINMIN. VAHV. 28. 5. 1959

KORTTELIN ASEMAKAAVA

Kaartin kortteli on Helsingin vanhimpia, ja asemakaavahistoriaa riittää Ehrenströmin ensimmäisistä suunnitelmista 1810-luvulta aina 1950-luvun puoliväliin. Nykyinen kaava on vuodelta 1956. Kaava-alue on rakennuskielossa kaavan laatimista varten ja odottaa hanketta, joka käynnistäisi kaava- muutosprosessin. Kaartin kasarmi -korttelin numero on 57, ja se sijaitsee YS-korttelialueella.

KORTTELIN RAKENNUSTEN SUOJELUTILANNE

Kaartin kasarmi -kortteli sisältyy Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Kaartin kasarmi -kortteli on piha-alueineen, rakennuksineen ja muistomerkeineen suomalaisen sotaväen historiallista toimintaympäristöä, ja toiminut sittemmin puolustusministeriön ja pääesikunnan toimiloina. Kortteli on valtion rakennusperinnön avainkohteita pääkaupungissa, ja sen rakennuskanta kuvastaa rakennustaiteen muuntumista sotilaskäytössä kahden vuosisadan aikana.

Kaartin kasarmi -korttelin vanhimmat rakennukset, Upseerikasarmi ja Läntinen miehistösiipi (ns. Lohrmanin siipi) on suojeltu asetuksella valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta. Valtioneuvoston päätös on vahvistettu vuonna 1980.¹ Suojelun tarkoituksena on turvata rakennusten kulttuurihistoriallisen arvon säilyminen pysyvästi, mutta suojelupäätös ei sisällä tarkempia ehtoja tai määräyksiä. Luonnollisesti Kaartin kasarmi -korttelin suojelun tavoitteet ja tarpeet tänään määritettäisiin tarkemmin.

Rakennusten käyttäminen tai muuttaminen niin, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo vähenee, ei ole sallittua ilman Museoviraston lupaa. Korttelin rakennussuojelun toteuttaminen erilaisissa korjaushankkeissa on perustunut 80-luvulta alkaen yhteistyöhön käyttäjän, hallinnasta vastaavan tahon (Puolustusministeriö, Puolustushallinnon rakennuslaitos tai Senaatti-kiinteistöt) ja Museoviraston kesken, jossa museovirasto on toiminut valtion rakennussuojelun ja restauroinnin asiantuntijana.²

Esimerkkinä yhteistyöstä on E-rakennuksen muutos toimitoiksi 1990-luvulla. Museovirasto on puoltanut muutosta, mutta lausunnossa mainitaan, että rakennus on tarkoitus suojella rakenteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaana. Museovirasto edellytti myös täydentävää selvitystä rakennussuojelun toteutumisesta hankkeesta.

- 1 Asetus 278/65 valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta on annettu vuonna 1965. Se on kumottu säädöksellä 480/85 valtion omistamien rakennusten suojelusta, joka on kumottu lailla 498/2010 rakennusperinnön suojelemisesta.
- 2 Suullinen tieto Jarrko Sinisalolta heinäkuussa 2016 ja sähköposti Elisa Heikkilältä (MV) Jyrki Rihulle (PVRakL) maaliskuussa 2016.

← Kaartin kasarmi -korttelin asemakaava, vahvistettu sisäasiainministeriössä 28.5.1959.

Pohdintoja korttelin merkityksestä kulttuuriperintönä

Korttelia on rakennettu, purettu, ja jälleenrakennettu kahdensadan vuoden ajan ja sen rakennuskannan historiassa on ollut poikkeuksellisia käänteitä, vuoden 1944 pommituhot näistä vakavimpina. Pommituhojen jälkeinen ajatustenvaihto kosketteli laajasti kulttuuriperinnön merkityksiä ja rakennussuojelun kysymyksiä, joihin korttelissa palataan yhä, uusien muutosten edessä.

Kortteli on keskeisellä paikalla ja valtion omistuksessa, mikä on asettanut suuntaviivat korttelin käytölle ja aiemmille muutoksille. Jo asemakaavatoimikunnan mietinnössä vuodelta 1956 todetaan, että Kaartin kasarmintontin sijainti Helsingin kaupungin keskustassa asettaa omistajalle (Suomen valtio) velvollisuuksia sekä asemakaavalliselta että arkkitehtoniselta kannalta.

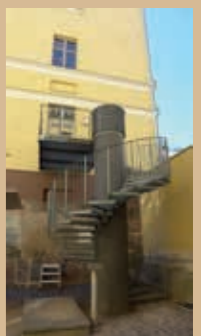
1950-luvun tilanteessa mietinnön suhde vanhoihin rakennuksiin oli suoraviivainen: osa rakennuksista oli raunioina ja "käytössä olevat rakennukset ovat niin vanhentuneet, että niitä ei tarkoituksenmukaisesti voida käyttää nykyisiä vaatimuksia vastaavasti."³ Myös rakennusten kuntoa ja tontin teho- tonta käyttöä pidettiin perusteena muutoksille. Tämän käytännönläheisen ajattelun seurauksena Upseerirakennus uudelleenrakennettiin virastorakennukseksi, ja muutos määräsi suunnan koko kasarmikorttelin käytölle noin kuudenkymmenen vuoden ajaksi.

Keskusteluun on osallistunut jo 1960-luvulla myös vanhan suojelua puoltavia puheenvuoroja. Arkkitehti Ola Hansson ehdotti jo vuonna 1962, että "tulisi vakavasti tutkia, olisiko mahdollista luoda ylemmäksi kortteliin miljöö Kasarminkadun puoleisesta tiilisiivestä ja Kaartin maneesista samantapaisen yhteenjäsentelyn avulla." Hänen – edelleen ajankohtainen – ajatuksensa oli, että korttelin arkkitehtoninen kokonaisuus ei edellyttä, että mahdollisimman suuresta osasta rakennuksia tulee samanlaiset.⁴

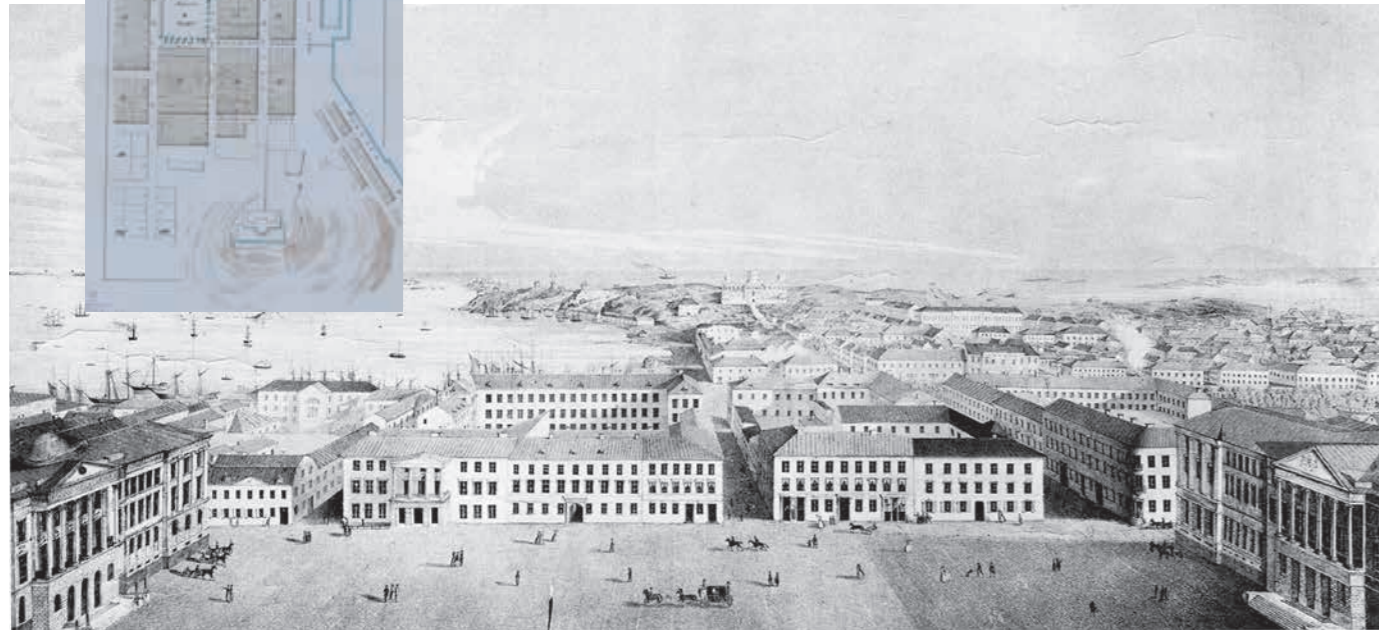
Kulttuuristen merkitysten näkökulma kaupunkitilassa on edelleen laajentunut 1950-luvulta tähän päivään ja historiallisesti monikerroksista kaupunkia pidetään tärkeänä. Kaartin korttelissa venäläisten 1900-luvun alussa rakentama Varussivusta-kasarmi purettiin 1960-luvulla, eikä tuosta aikakaudesta juuri ole muita jälkiä korttelissa. Mikä menneisyyden jäljistä on hävitetty, katoaa lopullisesti.

Tämän kortteliselvityksen yhtenä tarkoituksena on laajentaa tarkastelua koskemaan yksittäisten rakennuksien sijaan kokonaisuutta. Kun korttelin tulevaisuutta jatkossa pohditaan, tulisi huomioida niin korttelin ympäristö, sen rajaamat piha-alueet, kuin eri rakennuksien ja rakennelmien väliset kulttuurihistorialliset yhteydet ja osakokonaisuudetkin.

- 3 Kaartin kasarmin asemakaavatoimikunta, 4/1956: Mietintö Kaartin kasarmin alueen asemakaavasta ja eräiden Helsingin varuskunnan virastojen, laitosten ja joukko-osastojen sijoittamisesta,
- 4 Arkkitehti 3/1962, s. 11.

**1 TIIVISTELMÄ KAARTIN KORTTELIN
VAIHEISTA JA NYKYTILANNE**

TIIVISTELMÄ KAARTIN KORTTELIN VAIHEISTA

1800-LUVUN ALUN ASEMAKAAVA

Kasarmin edusaukiona oleva Esikaupunkitori on esitetty Johan Albrecht Ehrenströmin Helsingin asemakaavassa vuodelta 1812. 1800-luvuna alkupuolella Uudenmaan esikaupunki oli vielä yksi-kaksikerroksista puukaupunkia, jonka komeaksi taustaksi kasarmikorttelin rakennukset nousivat. Nils-erik Wikbergin mukaan uuden torin ja Kaartin korttelin tehtävä Uudenmaan esikaupungissa oli samantapainen kuin Senaatintorin rooli vanhassa kaupunkikeskustassa.¹ Uusi tori oli 1800-luvun alussa Helsingin laitakaupunkia ja kaupunginosan takana alkoi karu ja vaikeakulkuinen Ullanlinnamäki. Ullanlinnamäki oli kasarmin alkuvuosina vapaata harjoitusmaastoa.

Maastonmuodot

Kaartin korttelin rakennuspaikka asettuu mäen juurelle, ja koko korttelin mitalla maasto kohoaa voimakkaasti kohti Tähtitorninmäkeä. Kasarmikadun puolella korkeuseroa on 7,18 metriä, Fabianinkadun puolella kuutisen metriä. Katujen rakentaminen oli työlästä, eikä lopputulos ollut alun perinkään aivan täydellinen – päärakennuksen länsipääty jouduttiin upottamaan katupinnan alapuolelle. Kortteliympäristössä niin katujen ja sisäpihan kuin sisäpihan eri osien väliset tasoerot ovat edelleen läsnä.

¹ Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun ohjelma, liite 1. Nils-erik Wikberg. Kaartin kasarmialueen synty ja sen eri vaiheet.

- ↖ Ote kaupungin tonttikartasta vuodelta 1820. C. J. Engelin alkuperäinen sommitelma oli rakennusten neljältä sivulta rajaama harjoituspiha, jonka eteläpuolelle jäävä talouspiha liittyi saumattomasti rakentamattomaan kalliomaastoon. HKA.
- ← Ote kaupungin tonttikartasta vuodelta 1832. HKA.
- ↙ Ote kaupungin tonttikartasta vuodelta 1864. HKA.
- ↓ "Helsinki valmiina", litografia. 1800-luvun loppuun asti Esikaupunki oli vielä yksi-kaksikerroksista puukaupunkia, josta kasarmikorttelin rakennukset erottuivat. MV.

KLASSINEN KASARMIKORTTELI

Engelin keisarillisessa korttelisommitelmassa neljän rakennuksen rajaama umpipiha on yhtä tärkeä elementti kuin sitä rajaavat rakennuksetkin. Tontin rakentaminen kuitenkin aloitettiin koillislaidalta ja pihan länsireuna jäi avoimeksi samoin kuin tontin eteläosa Engelin talousrakennuksen takana.

Miehistökasarmin suuntaviivat asetti Carl Ludwig Engel vuoden 1819 periaatesuunnitelmassaan. Hän suunnitteli torin eteläiseen laitaan koko korttelin kattavan rakennusryhmän Helsingin opetuspataljoonan harjoitus- ja miehistökasarmiksi. Suunnittelussaan arkkitehti teki läheistä yhteistyötä sotilastahojen kanssa², sitoutuen kuitenkin tiukasti ajan klassisiin suunnitteluperiaatteisiin.

Yksinkertaiset suorakaiteen muotoiset rakennukset, aumakatot ja julkisivujen symmetria luovat levollisen vaikutelman antiikin tyyliin, jota tyydyimme tässä yhteydessä nimeämään empire-tyyliksi. Kasarmin arkkitehtuurista on tutkija Jarkko Sinisalon kirjoittanut vuoden 1990 Engel-näyttelyn julkaisussa, ja Kasarmin rakennuksien ulkoarkkitehtuurista, julkisivun koristeaiheista ja jäsentelystä, harmonisista mittasuhteista, pohjaratkaisuista ja rakennustavasta löytyy tarkka erittely myös Okuluksen vuoden 2007 rakennushistoriaselvityksessä "Kaartin kasarmi".³

Korttelin pohjoispuolella on upseerikasarmin ja samalla koko korttelin pääjulkisivu, joka on koristeltu ornamentein ja jäsentely hiukan ulkonevin keski- ja sivurisaliitein. Pohjois-eteläsuuntaisen keskiakselin mukaan symmetrisen, kolmikerroksisen rakennuksen keskiliinjassa on kerroksen korkuinen porttikäytävä, pääsisäänkäynti Esikaupunkitorilta kasarmipihalle. Korkea, runsaasti koristeltu porttiaihe muodostaa myös toritilassa kiinnkohdan.

Itäinen ja läntinen miehistökasarmi, siipirakennukset Fabianinkadun ja Kasarmikadun varrella oli sommiteltu symmetrisesti, mutta jäsentelyltään upseerirakennusta yksinkertaisempina. Suunnitelman mukaan umpikorttelin neljä rakennusta ja niitä yhdistävät muurit sulkivat piiriinsä harjoituskentän, lähes neliönmuotoisen umpipiha. Sisäänkäynti pihaan oli pääportin kautta.

Pihan etelälaidan sulkeva rakennus oli muita matalampi, kaksikerroksinen huoltorakennus. Tallit, vaunusuojat, latrineit, leipomo, pesutupa, keittiö sekä tilapäisiä majoitushuoneita suojiinsa kätkevä rakennus oli julkisivultaan muita arkisempi. Suunnitelman mukaan pohjakerroksessa on ollut sekä etelä- että pohjoisjulkisivulla runsaasti oviaukkoja. Mäen puolelleselle, eteläiselle korttelinpuoliskolle jäi talousrakennuksen takainen talouspiha, jolle vaunusuojat avautuivat ja mm. jonka kautta yhteiskäymälät oletettavasti tyhjennettiin.

² Okulus 2012, s. 32.

³ Okulus 2007, ss. 29–49..

SYMMETRINEN UMPIPIHA VUONNA 1848

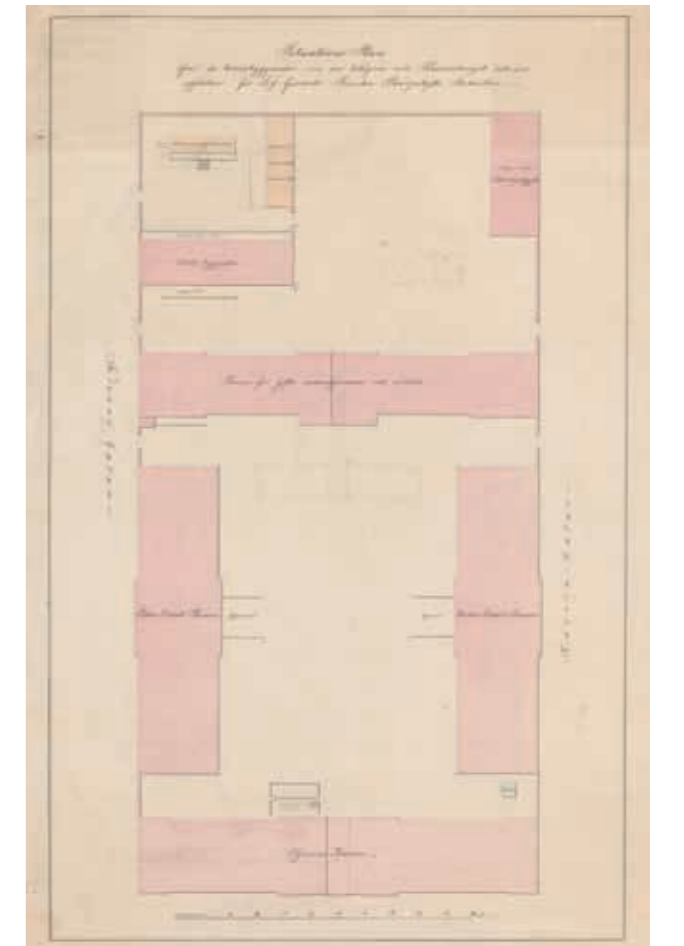
Läntinen miehistösiipi valmistui 1848. Samalla Engelin kivirakenteinen talousrakennuskin otettiin asuinkäyttöön, ja eteläreunan talouspihan puisia kalustovajoja, latrineja ja muita huyskiä parannettiin ja korvattiin kivirakenteisilla. Engelin sommitelman täydentäminen valmiiksi kesti neljänneksivuosisadan, mutta muutokset korttelissa jatkuivat sen jälkeenkin.

Läntinen miehistösiipi rakennettiin Ernst Bernhard Lohrmanin loppuun saattaman suunnitelman mukaan.⁴ 1800-luvun puoliväliin mennessä vanha talousrakennus oli jo muutettu avoimien sotilaiden ja upseerien kasarmiksi. Talli, käymälöitä, leipomo ja muita kasarmia palvelevia huoltorakennuksia sijoitettiin tontin eteläpuoliskon talouspihalle. Ensin talousrakennukset toteutettiin puurakenteisina lauta-aidan suojiin. Sekä puurakennukset että niitä suojaava aita korvattiin vähitellen kivirakenteisilla rakennuksilla tai rakennelmilla.⁵

⁴ Puolan sotaretken jälkeen Kaartin maine vahvistui ja miesvahuutta lisättiin. Okulus 2012, s. 57..

⁵ Planritning ofver Helsingfors Bataillons Caserne-Uthus-Byggnad utvisande de förändringar som blifva nödiga för inrymmandet af flera soldater, jemte

↓ Asemapiirros Kaartin korttelista 1800-luvun puolivälissä. Korttelin eteläpuoliskon "takapihan" puurakenteiset talous- ja huoltorakennukset korvattiin vähin erin vastaavilla kivirakenteisilla, samalla kun alkuperäinen, Engelin suunnitelmaan kuulunut talousrakennus otettiin asuinkäyttöön. KA.

1800-LUVUN LOPUSSA ASUKASLUKU KASVOI JA KORTTELI TIIVISTYI

1800-luvun kuluessa kasarmien käyttäjäkunta lisääntyi ja korttelin alueelle rakennettiin yhä uusia kasarmi- ja huoltorakennuksia. 1900-luvun alussa harjoituspiha oli pienentynyt neliömäiseksi, sen kaikki kulmat oli rakennettu umpeen ja korttelin eteläosa rakennettu täyteen asuinrakennuksia.

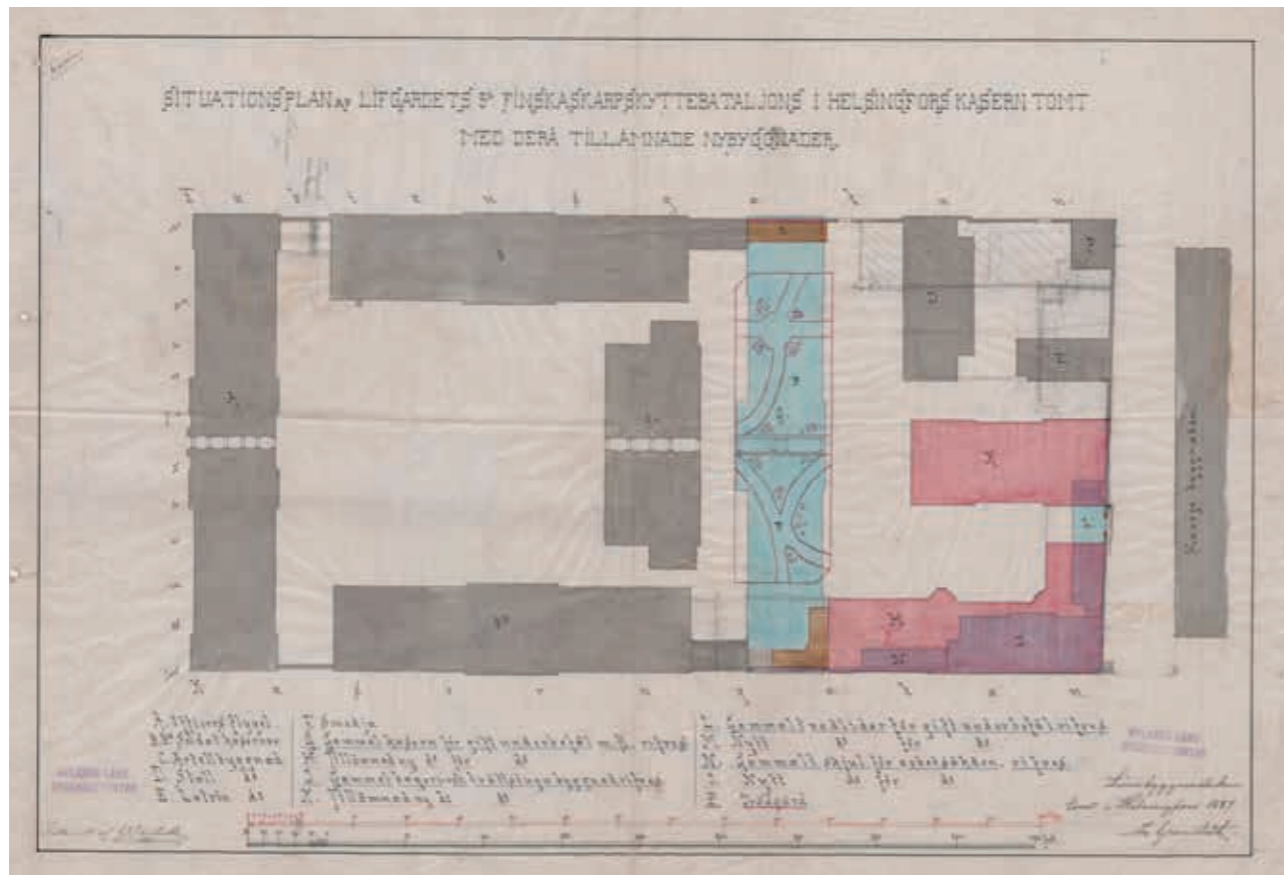
Vuonna 1878 vahvistetun asevelvollisuuslain seurauksena väki lisääntyi ja kortteli "täytettiin" kivirakennuksilla 1900-luvun vaihteeseen mennessä.

Valistusaatteiden mukaisesti uusien kasarmialueiden viihtyisyyteen, paloturvallisuuteen ja hygieniaan kiinnitettiin erityistä huomiota. Suomen kaarti oli edelleen valiojoukko, jonka kasarmia parannettiin samaan aikaan, kun Suomeen rakennettiin uusia varuskuntia kasvavalle värväytyjen sotilaiden joukolle.

Jo 1870-luvun puolella valmistui harjoituspihaan, vanhan piharakennuksen edustalle Arttelirakennus, jossa oli uusi keittiö, ruokala sekä sotilasklubi. Samalla toteutettiin käymälä- ja

uppbyggnad af nya latriner, stall och plank omkring en wedgård af träd, allekirjoittanut A.H. Granstedt. Piirustus KA.

↓ Asemapiirros Kaartin korttelista 1880–90-luvun vaihteessa. KA.

→ Suomen kaartin harjoitukset Kasarmitorilla 1890-luvulla. MV.

pesutilalaajennukset itäiseen ja läntiseen miehistösiipeen.¹ Korttelin viereen sen eteläpuolelle valmistui myös uusi, kivirakenteinen maneesi.

1880-luvun jälkipuoliskolla valmistuivat korttelin lounaiskulmaan uusi avioituneiden sotamiesten ja upseerien asuinrakennus sekä leipomo-, pesutupa- ja saunarakennus. Kun purku- ja uudisrakennussuunnitelmat on esitetty yhteisissä asemapiirustuksissa, ja uusi Arttelirakennus rakennettiin aivan kiinni purettavaksi tuomittuun vanhaan piharakennukseen, on oletettavaa että kortteliä suunniteltiin kokonaisuutena.

1880–90-luvuilla tehtiin väkimäärän kasvuun ja asumismukavuuden parantamiseen liittyneitä muutoksia myös upseerikasarmissa. Helsingin vesijohtoverkon rakentaminen alkoi vuonna 1876², ja kasarmien liittämistä vesi- ja viemäriverkostoon sekä kaasuverkkoon on suunnitelmat vuosilta 1877 ja 1880. Uusi kaksikerroksinen sauna-, pesutupa- ja

- 1 Maneesin suunnitteli Yleisten rakennusten ylihallituksen johtaja Axel Hampus Dahlström. Arttelirakennuksen suunnitelman ovat allekirjoittaneet sekä A.H.Dahlström että kasarmialueiden tyyppisuunnitelmia laatinnut arkkitehti August Boman. *Ritning till ny Artellbyggnad m.m. Å Finnska Gardes-Bataljons Kasern-Gård. 1877, A.H. Dahlström, A. Boman. Kansallisarkisto.*
- 2 Helsingin vesijohdon toteutuksesta vastasi berliiniläinen yritys, jonka sveitsiläinen työnjohtaja, insinööri Robert Huber, jäi Suomeen ja perusti maan ensimmäisen vesijohtoliikkeen vuonna 1879. Neuvonen, Mäkiö, Malila, 2002, s. 121.

leipomorakennus kohensi mukavuuksia ja paransi kasarmi-hygieniaa.

Vuosisadan vaihteessa, vuonna 1897 suunniteltiin vielä upseerirakennuksen itäiseen miehistökasarmiin liittänyt pieni nivelosa.³

Arttelirakennuksen eteläpuoliselle pihalle oli muutoksen jälkeen suunniteltu pientä puutarhatilkkua. Kaakkoisnurkalla muurilla yhdistetyt huoltorakennukset: paja, talli ja käymälät muodostavat oman kokonaisuutensa, joka palveli kasarmia aina oli 1900-luvun alkupuolelle saakka.

Uusien rakennuksien tieltä purettiin talouspihan puolelta kivirakenteinen leipomo- ja pesutuparakennus sekä siihen liittyneitä puu- ja vaunuvajojia. Kun uusi asuinrakennus oli valmistunut, purettiin myös Engelin vanha kivirakenteinen piharakennus.

Väki lisääntyi entisestään venäläisen sotaväen asutuksen aikana⁴ koillisnurkan paja-, talli- ja käymälärakennukset purettiin. Venäläiset rakensivat paikalle kolmikerroksisen tiilipintaisen asuinrakennuksen sekä toisen matalan tiilikasarmien vanhan piharakennuksen tilalle.⁵

Punatiiliarkkitehtuuri

³ Okulus 2007, s.60–65.

⁴ Vuosina 1905–1918.

⁵ Okulus 2007, s. 69.

Theodor Granstedtin punatiiliset asuin- ja saunarakennukset liitettiin visuaalisesti yhtenäiseksi kokonaisuudeksi uuden Kaartin Maneesin kanssa. Korttelin etelälaitaan muodostui näin uusi vastapari 1800-luvun alkupuoliskon empirearkkitehtuurille.

Arttelirakennus, jolla klassinen umpipiha täydennettiin, oli julkisivuillaan sileäksi rapattu. Tontin eteläpuolelle rakennetut asuinrakennukset olivat ajanmukaisesti tiilipintaisia, ja piha erotettiin kadusta rappaamattomin tiilimuurein, porrastettuna maaston mukaan.

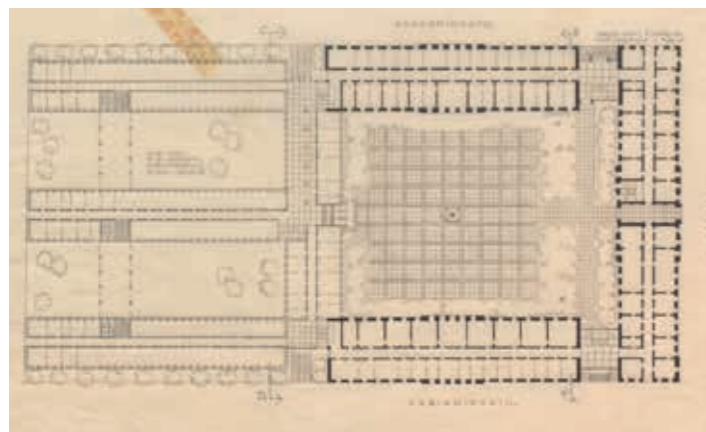
Harjoituspiha tuli näin alkuperäistä pienemmäksi. Aukion alkuperäinen, pohjois-eteläsuuntainen suorakaide oli suhteiltaan noin 2:3, arttelirakennuksen lisäyksen jälkeen se lähestyi neliötä ollen noin 5:6. Harjoituspihalle avautuivat vanhat miehistökasarmit ja ruokalasali- sekä kerhotilat, muuten taloudenpito ja huolto joutui yhä tiiviimmin korttelin kaakkoisosaan. Perheellisten aliupseerien asuinrakennuksen myötä korttelin lounaisneljänneskin otettiin asuinkäyttöön.

Harjoituspihan pienemmen haittaa vähensi viereinen Kasarmitori. Toria käytettiin 1800-luvun jälkipuoliskolla harjoitusalueena sekä paraateihin ryhmittymiseen. 1900-luvun vaihteeseen saakka torin ilmettä on hallinnut matalien, palokujien erottamien puurakennusten säestämä Upseerirakennus. Vuosisadan vaihteessa puurakennuskantaa alettiin korvata korkeilla kivitaloilla ja torin mittakaava alkoi muuttua.⁶

⁶ Okulus 2007, s. 68.

- ↑ Kasarmi raunioina 1949–50, pommitusten jälkeisinä vuosina rakennusten sisäosista on mm. vanhat tiilihormit purettu. MV.
- ↓ Vuonna 1946 laadittu suunnitelma korttelin jatkokehityksestä. Rakennushallituksen suunnitelmaluonnoksessa vanhimmat rakennukset oli kunnostettu, mutta eteläpään 1800-luvun toisella puoliskolla valmistuneet rakennukset oli ehdotettu korvattavaksi raskaalla (kuusi kerrosta, 21000 hym") toimistorakentamisella

KASARMIEN RAUNIOITUMINEN JA MUUTOS MODERNIKSI VIRASTOKORTTELIKSI

Toisen maailmansodan tuhot muuttivat tilanteen dramaattisesti. Rauniorakennuksien kohtaloita puineessa keskustelussa sivuttiin myös pihan kokonaisuutta. Vuonna 1946 Otto-livari Meurman huolehti empiren hengestä, johon kuuluvat klassisten rakennusten väliin jäävät tonttialueet, kaupunkikuvat, näkymät ja vehreä väljyys. Aulis Blomstedt toi esiin myös Kaartin korttelin mittakaavallisen dominanssin, jonka menettäminen tulisi korvata muilla "asemakaavallisilla vasta-arvoilla"¹.

Ratkaiseva käänne korttelin ilmeelle oli ilmapommitus helmikuussa 1944, kun tulipalo tuhosi korttelin vanhinta rakennuskantaa. Kaksi keskeistä rakennusta kuudesta vaurioituivat pahoin. Rakennuksien korjaustöihin ei voitu välittömästi ryh-

¹ Arkkitehti 1946, s. 4.

tyä, ja rahan puutteessa puolustusministeriö ehti panna purkutyötkin alulle.

Merkittävän korttelin tuhot ja purkutyöt aiheuttivat pitkän julkisen keskustelun ja valtiollisen ideariihen. Arkkitehti-lehdessä käytiin laaja rakennushistoriallinen arvokeskustelu ja samaan aikaan tehtiin raunioituneiden rakenteiden kunnosta teknilliset tutkimukset vasta perustetussa Valtion teknillisessä tutkimuskeskuksessa.² Arkkitehtipiipilaat mittasivat ja dokumentoivat Kaartin rakennuksia vuonna 1948³. Kasarmikorttelin "kaunista pihainteriööriä" ja säilyneisiin osiin sitoutunutta historiaa pyrittiin varjelemaan. Epäselväksi jäi, kenen vastuulla olisi raunioiden suojaustyö. Kaartin kasarmialueen uudelleenkäytöstä ja sen vaihtoehtoista eri foorumeilla käytyä keskustelua on referoitu mm. Upseerirakennuksen rakennushistoriaselvityksessä vuodelta 2007.

Lopputulema oli, että korttelin käyttö muuttuisi kasarmista Kaartin virastokortteliksi. Kaartin rakennuksien käyttöä tutkivan komitean mietintöön liitettyssä Rakennushallituksen suunnitelmaluonnoksessa vanhimmat rakennukset oli kunnostettu, mutta eteläpään 1800-luvun toisella puoliskolla valmistuneet rakennukset oli ehdotettu korvattavaksi raskaalla (kuusi kerrosta, 21000 hym") toimistorakentamisella.

Keskustelussa esitetyt näkökannat sekä suunnitelmissa osoitetut suuntaviivat jäivät elämään, ja niiden vaikutus näkyy myös korttelin vuonna 1959 hyväksytyssä asemakaavassa.

Vapautunut rakennuspaikka innosti kehittämään korttelia, ja mietintöjen jälkeen hallitus varasi määrärahat kasarmin

² Laki Valtion teknillisestä tutkimuslaitoksesta vahvistettiin vuonna 1942.

³ Okulus 2007, s. 81–93, 112.

- ↑ 1950-luvun puolivälissä Upseerikasarmia korjataan, itäinen miehistösii- pi on jo purettu. AMA
- ↓ Harjoituspuhan käyttö jatkui Upseerirakennuksen korjauksen ajan. SA.

julkisivujen entisöintiin vuonna 1952. Kaartin kasarmin rakennustoimikunta järjestäytyi, ja vuoden 1953 alussa korttelin suunnittelulle asetettiin suuntaviivat. Niiden mukaan Kasarmin pihanäkymät olisi säilytettävä ja Kasarmitorin ja Fabianinkadun puoleiset rakennukset entisöitävä julkisivuiltaan, mutta Kasarmikadun puoleinen rakennus voitaisiin purkaa ja korvata modernilla rakennuksella. Näistä mietteisistä huolimatta suojaamattomana seissyt, osin jo purettu itäinen miehistökasarmi purettiin kokonaan vuonna 1955.⁴

⁴ Okulus 2007, s. 93, 110.

ARKKITEHTIKILPAILU 1956–57

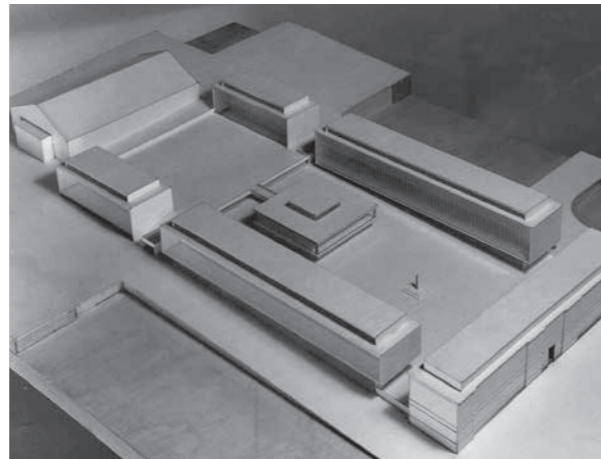
Yleisen arkkitehtikilpailun tavoitteena oli yleisratkaisu puolustuslaitoksen virastojen, esikuntien, ym. sijoittamiselle alueelle sekä alueen liikenteellinen ja kaupunkirakennustaiteellinen liittäminen ympäröivään kaupunkiin-osaan.

Historiallisesti arvokkaan, rakennustaiteellisessa mielessä arkaluontoisen ja vaikean alueen uudelleenrakentamisessa pääpaino asetettiin kilpailun tuomariston taholta kortteliaukion yleisluonteen säilyttämiselle "tyylimuodoista riippumatta". Lisätoiveina oli, että Gornyi Dubnjakin torin ja sitä ympäröivien rakennusten suhteita ei radikaalisti muutettaisi. Torin eteläisivua ei toivottu rakennettavan umpeen, vaan "empiren perinteitä seuraten olisi sen väljästi ja avoimesti liitettävä korttelin eteläosan aukioihin".

Kilpailuohjelmaan liitettyssä Muinaistieteellisen toimikunnan lausunnossa annettiin korttelin pohjoiselle osalle painavin arvo, kun eteläosia voi sen mukaan suunnitella melko vapaasti, kunhan "siihen rakennettavat talot korkeudeltaan ovat luonnollisessa suhteessa empireosan kanssa".¹

Voittaneessa ehdotuksessa ainoastaan Upseerikasarmi, Gornyi Dubnjakin muistomerkki ja Kaartin maneesi oli säilytetty. Valtion arkeologi C.A. Nordman esitti kuitenkin toivomuksensa, että mikäli suunnittelutyötä jatketaan, tutkitaan

¹ Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun ohjelma, 1956, s.23.

↑ Korttelisommitelma arkkitehtien Revell & Castrén kilpailumallissa vuonna 1957. Heikki Havas/AMA.
← Uusi virastosiiپی valmistumassa vuonna 1961, etualalla arttelirakennusta puretaan. SM.

myös mahdollisuuksia säilyttää Kasarmikadun puoleinen siiپی sekä keittiörakennus.²

1950-LUVUN MODERNI AUKIOSOMMITELMA

Revellin ja Castrénin arkkitehtikilpailun voittaneessa 1950-luvun ehdotuksessa yhtenä tavoitteena on ollut maastonmuotojen rauhoittaminen. Virastorakennuksen sommitelmassa uutena elementtinä oli korttelin pihan poikki esitetty noin yhden kerroksen korkuinen porrastus, jonka ylä ja alapuolelle olisi synnytetty portailla yhdistetyt aukiotasot.

Kilpailuehdotuksessa korttelin pitkät sivut oli rajattu uusien toimistorakennuksien, ja etelä- ja pohjoissivuille olisivat jääneet 1800-luvun rakennukset, upseerikasarmi ja Kaartin maneesi. Keskellä oli avoin aukio, jonka keskiakselilla olisivat ruokalarakennus ja vanha muistomerkki. Pohjoiseen laskevassa maastossa aukion pinta oli porrastettu niin, että eteläinen piha asetui yhden kerroksen verran miehistöpihaa korkeammalle tasolle.

Suunnitelmassa yksinkertaiset, upseerikasarmien kanssa tasakorkeat rakennukset rajaavat keskiakselin mukaan symmetristä pihaa. Ehdotetun korttelin suhde katutilaan erosi empirearkkitehtuurista. Vanhan umpikorttelin korvauksessa avokorttelissa pitkät virastorakennukset on sijoitettu avoimeen muodostelmaan, eikä niitä ole rajattu kadulta suojaavien muurein, kuten alkuperäisessä korttelissa.

Rakennusten suurmuotojen osalta kokonaisuuden voi nähdä alkuperäisen sommitelman modernina tulkintana. Pitkissä julkisivuissa nauhaikkunoiden väliin jäävät vaaleat

² Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun palkintolautakunnan se-
lostus vuodelta 1957, s.3.

kentät myös korostavat vaakalinjojen jatkuvuutta vertautuen viereisten empirerakennusten kerroslistoihin.

Ensimmäisen kerroksen sisäänveto madaltuu maaston nousun mukaan. Sen avulla virastorakennukset on sovitettu maastoon, mutta katulinja jää hahmottomaksi. Sisäänvedetyn kivijalkakerroksen myötä virastorakennusten rintama liittyy hankalasti empirekorttelin muutoin jämäkkään muurijulkisivuun.

Jo 1960-luvulla aikalaiskritiikki piti upseerikasarmien ja uuden virastorakennuksen suhdetta Engelin rakennuksiin ongelmallisena. Maastonmuodot, aukion kaltevuus sekä symmetrian rikkoutuminen koettiin häiritsevänä, mutta samoja ominaisuuksia oli jo Engel sommitelmaa toteutettaessaan joutunut hyväksymään.

Sommitelma toteutui vain osittain

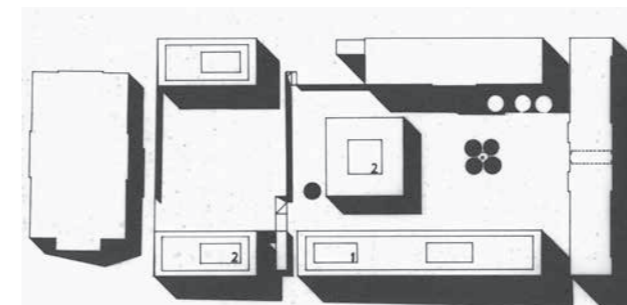
1960-luvun loppuun mennessä purettiin itäinen miehistösiiپی, 1910-luvulla rakennettu venäläinen miehistörakennus korttelin kaakkoiskulmasta sekä arttelirakennus pihan keskeltä. Muinaistieteellisen toimikunnan toivomuksesta läntinen miehistökasarmi jätettiin paikalleen, koska sen katsottiin muodostavan "sekä kaupunkikuvallisesti, että pihanäkymien kannalta upseerisiiven kanssa arkkitehtonisesti arvokkaan kokonaisuuden".³

Upseerisiiven tiilimuurien sisäpuolelle rakennettiin uusi virastorakennus Aulis Blomstedtin suunnitelmien mukaan, itäinen miehistökasarmi purettiin ja läntinen miehistökasarmi kunnostettiin. Sen käyttö jatkui ennallaan Helsingin varuskuntapataljoonan käytössä.

Fabianinkadun varressa olleet puretut rakennukset korvattiin vuoden 1958 kilpailuehdotuksen mukaisilla yksinkertaisilla, tasakattoisilla toimistorakennuksilla. Korttelin keskiosaan, arttelirakennuksen tilalle rakennettiin matala neliönmuotoinen ruokalapaviljonki.

Revellin ja Castrénin 1950–60-lukujen suunnitelmissa esitetty kortteli oli esteettisesti yhtenäinen, mutta suunnitelman

³ Okulus 2012, s. 57.

↑ Kaartin kasarmialueen asemapiirros (1:1000) vuodelta 1961, Viljo Revell, Heikki Castrén. Läntinen miehistökasarmi on esitetty säilytettäväksi. AMA.

↑ Korttelin sisäpiha vuonna 2016
 ↓ Yksityiskohtia ja pihavarusteita uonna 2016.

toteutuessa olisi korttelin tilanne historian, arkkitehtuurin ja kaupunkitilan kerrostumien kannalta melkoisesti yksipuolistunut. Tämän päivän näkökulmasta voi olla onnekasta, että korttelin suunnitelmia ei koko laajuudessaan ole koskaan toteutettu.

KORTTELIN RAKENNUSKANTA JA KÄYTTÖ VUONNA 2016

Selvityksen laatimishetkellä Kaartin kortteli käsittää seitsemän rakennusta. Engelin suunnittelema upseerikasarmi (valmistunut v. 1825) ja Lohrmannin suunnittelema miehistökasarmi (valmistunut v. 1847) on vastikään korjattu toimistokäyttöön. Viljo Revellin ja Heikki Castrénin suunnittelemat 1960-luvun virastorakennukset ovat vähäisiä muutoksia lukuunottamatta alkuperäisessä asussaan ja käytössään, mutta teknisen korjauksen tarpeessa. Samaan kokonaisuuteen kuuluva keskuspaviljonkirakennus on alkuperäisessä käytössä ja palvelee koko korttelin henkilökuntaa. Vuonna 1887 valmistunut aliupseeriasuntola on toimistokäytössä. Vuonna 1889 valmistunut sauna-, pesula- ja leipomorakennus sisältää edelleen saunatilat, ja niiden lisäksi liikuntatiloja, teknistä tilaa ja työterveydenhuollon vastaanoton. Kellarissa sijaitsevista vastaanottohuoneista kamppailaan muutosten tuomien kosteusongelmien kanssa.

Upseerirakennuksessa toimii puolustusministeriö, muut toimistorakennukset ovat pääesikunnan käytössä. Vajaan kahden vuosisadan ajan korttelia lisärakennettiin henkilöstö-

→ Korttelin sisäpihalla on runsaasti nupu- ja mukulakiveystä. Tontin tasoeron on aiheuttanut ja aiheuttaa edelleen monimutkaisia luiska- ja porrasjärjestelyjä pihalle sekä hankaloittaa huoltoa.

määrän jatkuvan kasvun vuoksi pala kerrallaan, mutta vuonna 2016 ollaan tilanteessa, jossa osa toimistotiloista on jäämässä pääesikunnalle tarpeettomaksi.

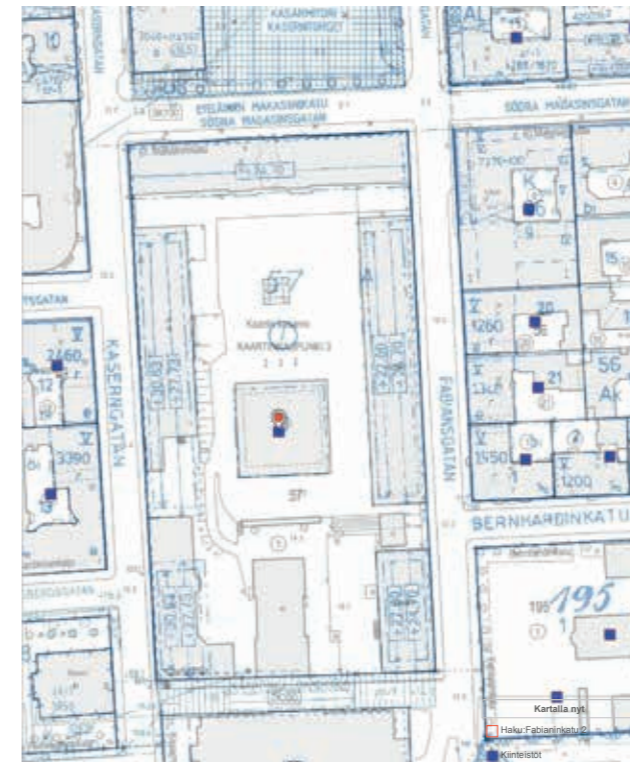
Karkeasti kolmea eri aikakautta edustavien rakennusten lisäksi korttelia rajaavat eri-ikäiset aidat ja muurit. Pihapintojen kiveyksiä ja asfaltointia on korjattu ja uusittu eri vaiheissa.

Pihan nykytilanne ja uudet haasteet

Kaartin kortteli on alun alkaen muurein suljettu kortteli, jota 1960-luvun muutoksilla pyrittiin saattamaan avokortteliksi. Kun korttelisommitelma 1960-luvulla toteutui vain osittain, säilyi aiottua useampia rakennuksia, mutta piha jäi uudistuksen jäljiltä keskeneräiseen, muotopuoliseen tilaan.

Nykytilanteessa pihan länsisivua rajaavat rakennukset ja niiden edustan pihat noudattavat maaston nousevaa luonnonmuotoa. Pihan moderni itäsiivu ja keskiosa taas on sommiteltu lähes tasamaalle ja ylempi piha on terrassina jyrkän porastuksen eteläpuolella. Niin asiakasliikenne kuin huoltoliikennekin on osin ratkaisematta, ja erityisesti henkilökunnan pysäköinti asettuu pihan nykyisessä tilanteessa harkitsemattomaan pääosaan.

Nykyinen tilanne on pihan käytön osalta osin sekava ja yhteydet pihan eri osien ja tasojen välillä jäävät keinotekoisiksi. Empirepihan alkujaan keskeinen, valtiollinen edustustila on muutettu käyttötarkoitukseltaan triviaaliksi pysäköintialueeksi. Seuraavissa muutosvaiheissa olisi kortteli huomioitava kokonaisuutena, jossa myös piha-alueet muodostavat selkeitä

↑ Julkisivu Kasarmitorille, ote kollaasista, joka on koottu I.K.Inhan valokuvista vuodelta 1905. Vartiosotilaat ovat päivystäneet portilla siihen asti, kunnes rakennus on siirtynyt puolustusministeriön virastokäyttöön. I.K.Inha, VM.

↓ Julkisivu Kasarmitorille kesällä 2016. Porttikäytävä on suljettu tuplalasituksin. Näkymän muistomerkillä sulkevat myös sisäpihan pysäköidyt autot. Eteläisen Makasiinikadun pinta on nykyisin asfaltoitu. Porttikäytävän kohdalla jalkakäytävä on erotettu kadusta kiintein teräslieriöin, ilmeisesti hallitsemattoman autoliikenteen ja pysäköinnin estämiseksi. Kadun itäpäättä reunustavat lehmukset. Kasarmitorin alaisesta parkkihallista huolimatta on myös torin elämä on taistelua elintilasta autoliikenteen lomassa. amoy.

KORTTELIN KATUJULKISIVUT

Eteläisen Makasiinikadun paraatijulkisivu

Korttelin pääjulkisivu rajaa Kasarmitorin (alkuperäiseltä nimeltään Esikaupungintori) etelälaitaa. Kasarmitori on esitetty kivettyinä jo 1830-luvulla, mutta varsinaista katulinjaa ei ole erotettu torista – kasarmin portaalista on pitkään astuttu suoraan torille. Vuoden 1890 valokuvassa¹ näkyy jo muiden toria rajaavien rakennuksien edustoilla korotetut jalkakäytävät, mutta tori on kivetty yhtenäisesti ja tilaa rajaavat puut. Valokuvien perusteella on torin poikki kuljettu myös diagonaaliinjoja myöten vielä 1930-luvullakin.

Torin laitaan rakennettua, vuonna 1824 valmistunutta, arkkitehti C.L. Engelin kokonaissuunnitelmaan sisältynyt Upseerikasarmi on korttelin vanhin rakennus.² Vaikka julkisivut ovat pääosin säilyneet, on rakennuksessa tehty paljon muutoksia. Merkittävimmät liittyvät vuoden 1944 pommitusvaurioiden jälkeiseen korjaukseen, toisaalta myös talotekniikan kehitys sekä käytön muutokset asuinkasarmista moderniksi virastotaloksi on muokannut rakennusta. Muutoksista huolimatta kasarmin pääjulkisivu on säilyttänyt arvokkuutensa: pitkä julkisivu antaa Kasarmitorille monumentaalisen taustan ja Kaartin korttelille sen keisarin ajan Helsingistä tutut kasvat.

Avoin näkymä pihalle suljettiin 2000-luvulla

Korttelin tärkeimmän julkisivun keskellä oleva porttikäytävä on pihan pääsisäänkäynti ja julkisivun arkkitehtoninen kohokohta. 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa, kun kortteli on ollut

- 1 Eteläinen Makasiinikatu vuonna 1905, valokuvaaja Rosenbröijer A. E. Kuva HKM.
  - 2 A-rakennus, ns. upseerirakennus eli Kaartin kasarmi-rakennus.
- ↓ Henkivartiöväen Suomen Tarkk'ampujapataljoonan upseerien kasarmi esitettyä Henrik Tengströmin litografiassa vuodelta 1838 näyttää, että kadun profiili on jo rakennusvaiheessa jäänyt voimakkaasti itään päin laskevaksi. Korkeuseroa on länsipäädystä itäpäättyyn on 2,7 metriä¹, eikä katupintaa ole länsipäädystä saatu laskettua sokkelin tason alapuolelle. Rakennuksen kulma on ollut upoksissa ja katu voimakkaasti luiskattu. Nykyistään syvämpi kuilu on suojattu kaiteella. Kuva: HKM.

1 Rakennushallituksen mittauspiirustus 1.1.1946. Kansallisarkisto.

tiiveimmin rakennettu, pääportti on ollut myös pääasiallinen käynti kadulta umpipihaan. 1950-luvulta lähtien on sisäpiha on ollut pävisin avoinna paitsi pääsisäänkäyntiportin, myös Fabianinkadun puolelta. Porttikäytävän mitalla noustaan torilta umpipihaan puolelle noin 60 senttimetriä.

Nykyisin pihan kulku on tiukasti valvottua. Myös visuaalinen yhteys pihalle on 2000-luvulla tuntuvasti heikentynyt, kun porttiaukko on viimeisen korjaus- ja muutostyön yhteydessä kokonaan lasitettu umpeen sekä torin, että pihan puolelta. Tämä muutos on merkittävästi muuttanut porttikäytävän ilmettä torin suuntaan ja näkymäakselin päähän sijoitettu Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkki jää näkymättömiin.

→ Syvennys kadussa Kasarmikadun ja Eteläisen Makasiinikadun kulmassa 1970-luvulla. Rakennuksen on länsipääty on upoksissa ja noin 0,8 metrin kuilu nykykadun tason alapuolella suojattu teräskaitteella, ainakin vuodesta 1956 alkaen. Kuva Simo Rista, HKM.

↓ Eteläisen Makasiinikadun profiili laskee voimakkaasti itään päin ja korkeuseroa Kaartin kasarmijulkisivun länsipäädystä itäpäättyyn on edelleen lähes kellarikerroksen verran. Rakennuksen on länsipääty on upoksissa ja vajaan metrin kuilu nykykadun tason alapuolella suojattu teräskaitteella. Tilanne on ollut samankaltainen ainakin vuodesta 1956, mutta kaide on uusittu.¹ Kulmalla on graniittisen seinämän suojaama kuilu, jossa vanhempaa, mukulakivetä pintaa. amoy 2016.

1 Okulus 2007, s.123.

↑ Helsingin kaupungin sähkölaitoksen hallintorakennuksen rakennustyömaa Pikku-Roobertinkadun ja Kasarmikadun kulmassa vuonna 1908, taustalla Kaartin kasarmin läntinen miehistösiipi.

↑ Upseerikasarmien ja läntisen miehistökasarmien välissä on säilynyt kivisokkelille perustettu, rapattu tiilimuri. Kuva on pihan puolelta. Pihapinta on noin metrin muurin takaista katupintaa alempana. amoy 2016.
↓ Läntisen miehistökasarmien päädyssä oleva kvaaderoitu osa on miehistön pesu- ja käymälätilat sisältänyt laajennus 1880-luvulta. Laajennukseen kytketty 1970-luvun betonielementtimuuri ja teräsportti eivät elävöitä katu-kuvaa. amoy 2016.

Korttelin ilme Kasarmikadulle

Kasarmikatu Kaartin korttelin länsisivulla on verrattain kapea katu, joka nousee voimakkaasti Kasarmitorin kulmalta kohti etelää. Korkeusero korttelin mitalla 7,18 metriä.¹

Ehrenströmin asemakaavassa ja Engelin empirekorttelin sommitelmassa on pyritty symmetriaan ja tasaiseen, neliömäiseen umpipihaan, mutta maastonmuodot ja korttelin eteläpuoliskolla kohonnut kallioinen mäki on hankaloittanut tehtävää merkittävästi.

Piha on kadun suuntaan tiiviisti suljettu. Siellä, missä rakennukset eivät sulje pihaa, se on erotettu kadusta pohjakerroksen korkuisilla muureilla. Korkeuseroa Kasarmikadulta pihalle on pihaa sulkevien muurien juurellakin puolesta metrisä metriin.

1800-luvun arkkitehtuurin vaiheet korttelin mitalla

Korttelin julkisivu näyttöytyy Eteläiseltä Makasiinikadulta Kasarmitorille käännyttäessä monipuolisempaan. Edettäessä Kasarmikorttelin läntistä julkisivua pohjoisesta etelään vaihtuu empiren ajan klassinen kasarmiarkkitehtuuri 1880-luvun lopun punatiiliseksi kasarmiksi. Kasarmikatuun rajoittuvien kasarmirakennuksien käyttötarkoitus on muuttunut, mutta ne ovat julkisivuiltaan hyvin säilyneitä.

Päärakennuksen eteläpuolella, korttelin keskiosalla on Engelin kokonaissuunnitelman mukainen toinen miehistösiipi, joka valmistui vuonna 1848.² Näitä empirerakennuksia yhdistää vanha rapattu tiilimuri. Läntistä miehistösiipeä laajennettiin eteläpäädyssä vielä 1890-luvun lopussa. Läntisen miehistösiiven ja 1880-luvun kasarmirakennuksen väli on rajattu elementtirakenteisella betonimuurilla ja avattavalla teräsportilla, jotka ovat 1970-luvulta.

Kaartin korttelin lounaiskulman sulkee nelikerroksinen, punatiilinen rakennus, esimerkki viime vuosisadan lopun kertaustyylistä. Rakennus on palvellut kokonaisen vuosisadan perheellisten aliupseerien asuintoina, kunnes se on 1980-luvulla muutettu toimistotiloiksi.

Mäkisestä profiilista huolimatta eri aikakausien julkisivut on huolellisesti sidottu toisiinsa mm. julkisivua jäsentävien listojen ja räystäsprofiiloinnin avulla. 1970-luvun raaka betonielementtimuuri pystyjakoineen sekä teräsportti muodostavat aikakaudelle tyypillisen katkoksen tähän harmoniseen periaatteeseen.

1 Rakennushallituksen mittauspiirustus 1.1.1946. Kansallisarkisto.
2 Toinen miehistösiipi Kasarmikadun varrella rakennettiin 1840-luvulla E. B. Lohrmannin johdolla uudistettujen piirustusten mukaan. Se palveli miehistön majoitusrakennuksena aina 1970-luvun alkuun asti, jonka jälkeen se on palvellut pääesikunnan käytössä. Okulus 2012.

↑ Suomen sotilasrakentamisen 1800-luvun lopun nousuvaiheesta todistaa Kaartin korttelin lounaisnurkan vuonna 1891 vallannut entinen aliupseeriasuntola, joka suunniteltiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa. Piirustukset ovat Theodor Granstedtin allekirjoittamat. Kuva on todennäköisesti 1950-luvulta.

↓ Näkymä Kaartin korttelin lounaisnurkalla Kasarmikadua alas vuonna 2016. Kortteli on Kasarmikadun suuntaan edelleen täysin suljettu. amoy 2016.

↑ Näkymä Kaartinkujaa alaspäin vuonna 1973. Niin asuinkasarmin pihaa rajaavan tiilimuurin kuin virastosiiven portin kautta on avoin käynti pihoihin. MV

↓ Näkymä vuonna 2016. Asumista ei Kaartin korttelissa enään ole, kaikki portit pidetään suljettuna ja käynti pihaan on vain kulunvalvonnan kautta. amoy.

Kaartinkujan julkisivu

Tasoeroa Kasarmikadun ja Fabianinkadun välillä on lievennetty Kaartinkujan länsipäässä kiviportailla ja jyrkällä, kapealla ajoluiskalla. Luiskan ja portaiden rakenteista osa voi olla peräisin 1800-luvulta. Näistä järjestelyistä huolimatta Kaartinkuja laskee Kasarmikadun päästä Fabianinkadun kulmalle itään puolen kerroksen verran.

Kaartinkujan länsikulman ja keskiosan saunarakennus on 1800-luvun lopusta, itäinen kulma 1960-luvun loppupuolelta. Kertaustyyllisiä punatiilijulkisivuja sitovat toisiinsa rakennusajan lisäksi materiaali, julkisivun reliefi ja mittakaava. Rakennusten välissä on säilynyt myös alkuperäistä tiilimuuria, joka rajaa katutilan. Kaartinkujan eteläisivustaa rajaa tiilirakenteinen Kaartin maneesi samalta ajalta.

Saunarakennuksen ja virastosiiven välinen pihan osa on suljettu 1970-luvun betonielementtimuurilla, jossa on leveä teräsportti. Fabianinkadun kulmalle tultaessa aikahypy 1800-luvun lopusta 1960-luvulle hahmottuu katukuvassa jyrkkänä muutoksena. Virastotalon sileä elementtipäätö tarjoaa ohikulkijalle niukasti ihmeteltävää.

↓ Kaartin maneesin ja Varussivustan välistä on näkymä Kaartin eteläisen päätyseinän yläpuolelta. Kuva Pietinen, MV

↓ IV suomalais-ugrilainen kulttuurikongressi parveilee Kaartin maneesin pääsisäänkäynnillä vuonna 1929. Kaartin korttelin eteläisiä tiilijulkisivuja taustalla. Etualalla yksityiskohtia venäläisten 1900-luvun alussa rakentaman Varussivustan julkisivusta. Kuva Pietinen, MV

↑ Kaartin maneesi ja Varussivusta kuvattuna vuonna 1961. Tiilimuurit ja -rakennukset muodostavat yhtenäisen 1800-luvun lopun ilmeen. Kuva HKM.

↓ Kaartin maneesi ja eteläinen Virastosiipi etelästä vuonna 2016. Fabianinkadun päätteellä on hiekkasilo ja Tähtitorninvuoren (paikoitus)tunnelin luiskattu sisäänajo tunkeutuu syväälle tähtitorninmäen puistoon. Varussivusta purettiin 1960-luvulla ennen toisen virastosiiven rakentamista. Kaupunkitila on menettänyt arvokkuuttaan. amoy.

↓ Näkymä Virastosiiven (D-rakennus) päädyistä Kasarmikujaa ylös länteen. Virastosiiven betonisokkelin yläpuolisen pinnan koristuksena on kuorielementtiruudutus. Betonimuurin elementtijakoa ei voi kutsua koristukseksi. amoy.

↑ A.E. Rosenbröjjerin valokuvassa vuodelta 1894 näkymä Fabianinkadulta kasarmi-korttelin kaakkoiskulmalta koilliseen. Vasemmalla kivirakenteinen muuria ja talousrakennuksia (purettu 1900-luvun alussa Varussivustan tieltä). Katutila on varsin jäsennelyä, kadut ovat mukulakivetyt, jalankululle on rakennusten vierillä korotetut, nupukivetyt ja kivipaasin katetut kaistat ja Kaartin korttelin kulmalla on katulyhty, todennäköisesti kaasukäyttöinen. HKM.

↑ Signe Branderin valokuva vuodelta 1907, näkymä Fabianinkatua alas Upseerikasarmien ja Kasarmitorin kulmalle. Vasemmalla itäisen miehistökasarmien julkisivua, oikealla puolella Fabianinkadun rakennukset 5, 7, 9, 11, 13. HKM.

↓ Kaartin virastosiipien välinen sisäänkäynti on ollut avoin vuonna 1973.

Fabianinkadun julkisivu

Fabianinkatu on Kasarmikatua loivampi, mutta sekin nousee Kasarmitorin kulmalta kuutisen metriä korttelin mitalla.

Fabianinkadun puolella korttelin vanhimman rakennusvaiheen julkisivu on saanut rinnalleen 1960-luvun kortteliuudistuksen tulokset, empirearkkitehtuurin helmi on rinnan 1960-luvun alun kansainvälisen tyylin verhojulkisivun kanssa.

Virastotalon runkosyvyys, räystäskorko ja kerrosjako on suhteutettu sointumaan viereiseen päärakennukseen. Julkisivujäsentely säestää Engelin julkisivun klassista jakoa ja kerroslistat ja ikkunarytmi on huomioitu modernin nauhajulkisivun vaaka- ja pystymitoituksessa.

Fabianinkadun katutilassa Virastosiiven sisäänvedetty ja lustaosa hahmottuu kuitenkin rajuna poikkeamana korttelin muusta, selkeästi rajatusta katujulkisivusta. Virastosiiven ja upseerikasarmien liittämiseksi on kadun linjaan rakennettu graniittimuuri. Muuri on myöhemmin katkaistu nykyisen ajoportin osalta, ja jäljelle jääneen pätkän suojaan on myöhemmin rakennettu kulunvalvottu sisäänkäyntilajennus. Ruskeaksi maalattuna portti on linjassa korttelin 1970-luvun porttirakennelmien kanssa.

Kaartin kortteliin suunniteltiin 1950-luvulla kokonaisuudistus, jonka toteutuneet osat ovat arkkitehtien Viljo Revell ja Heikki Castrén suunnittelemat Fabianinkadun kaksi virastorakennusta¹ sekä keskuspaviljonki pihan keskiössä vuodelta 1968.

¹ Ns. C- ja D-rakennukset, vuosilta 1961 ja 1965 rakennettu vuonna 1955 puretun itäisen miehistösiiven paikalle.

↓ Kaartin virastosiipien välinen sisäänkäynti on nykyisin suljettu teräsaidalla. amoy 2016.

↑ Kuva ensimmäisen Virastosiiven valmistumisen ajalta, kun korttelin kaakkoiskulmaa rajaa vielä Varussivustan nelikerroksinen julkisivu. Empirearkkitehtuurin vaakalistat ja räystäskorko on huomioitu 1960-luvun rakennuksessa. Katulinjassa oleva graniittimuuri on välittävä elementti sisäänvedetyn jalustan ja katulinjaan rajautuvan päärakennuksen välillä. Arkkitehtuurimuseo.

↓ Korttelin katulinja ja Fabianinkadun eteläpäässä kokonaan katkennut laajan porttirakenteen auki ollessa. Nouseva katu tuo sisäänvedetyn jalustilan lopulta hyvin matalaksi. Toinen virastosiipi hahmottuu katutilassa vain muotona, julkisivun jäsentely jää katveeseen. Etualalla päärakennuksen päädyn alkuperäiset oviaukot, jotka on muurattu umpeen 1950-luvulla. amoy.

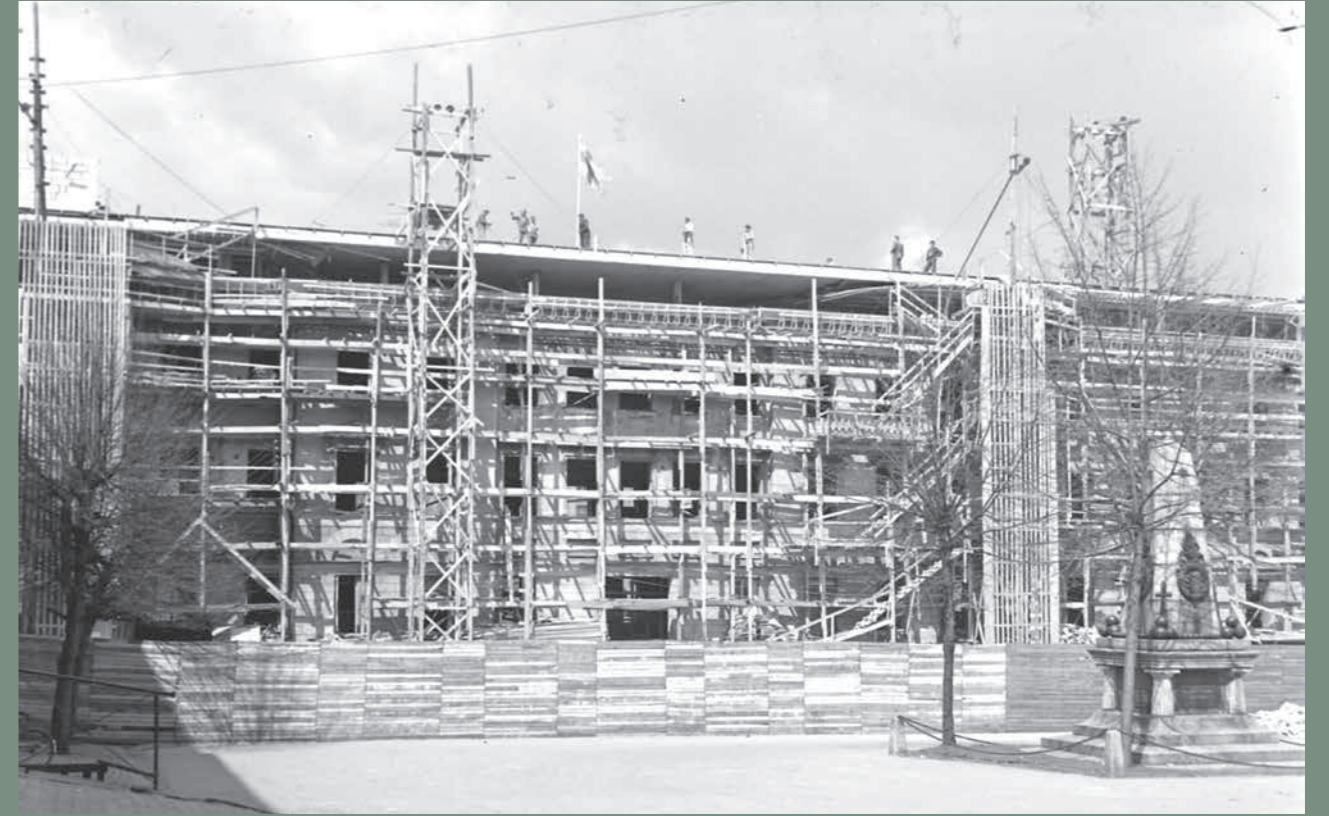

2 KORTTELIN TAUSTA JA KEHITYS

Kortteliselvityksen toinen luku – osat **2a, Korttelin tausta** ja **2b, Korttelin kehitys** – muodostavat parin , ja lukujen otsikoinnit ja tarkasteltavat ajanjaksot ovat yhtenevät. Tässä toisen luvun ensimmäisessä osassa on selostettu Kaartin kasarmikorttelin vaiheiden ja sen historiassa merkittäviksi katsottujen tapahtumien taustaa lyhyesti.

↑↑ Vanha Kaarti järjestäytyneenä paraatiin vuonna 1905, Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkki keskellä. MV.
↑ Suomen valkoinen kaarti Kaartin harjoituspihalla, Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkki koristeltuna. MV.

2a KORTTELIN TAUSTA

↑↑ Upseerirakennus korjauksen alla vuonna 1955, Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkki etualalla. SM.
↑ Merisotilas Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkin edessä 1940-luvulla. HKM
↗ Uusi virastosiiپی Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkin taustalla 1960-luvulla. SM
↗ Gornyj Dubnjakin taistelun muistomerkki vuonna 2016. amoy.

1820–30-L. OPETUSPATALJOONAN KASARMIN RAKENTAMINEN

Vuonna 1809¹ Venäjä oli valloittanut Suomen Ruotsin kuningaskunnalta. Vuonna 1812² Keisari Aleksanteri I määräsi Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungin siirrettäväksi Turusta Helsinkiin. Alkaneen järjestelmällisen asemakaavallisen ja rakennustaiteellisen työn tulokset ovat suurelta osaltaan yhä Helsingin kaupunkikuvan ydintä, niin myös Kaartin kortteli.

Helsinki oli jo 1800-luvulle tultaessa melko säännöllisen ruutukaavan muotoon rakentunut kaupunki, jonka useimmat rakennukset olivat puusta. 17.11.1808 riehuneessa tulipalossa noin neljäsosa kaupunkia oli tuhoutunut, pahimman tuhoalueen osuessa nykyisen Kauppatorin, Senaatintorin ja Kruununhaan alueille.³

UUDEN HELSINGIN ASEMAKAAVOITTELU

Helsingin jälleenrakennuskomitean puheenjohtajaksi nimettiin vuosiksi 1812–1825 Johan Albrecht Ehrenström, "Roi d'Helsingfors."⁴ Hän pyrki kehittämään kaupunkia ruutukaa-vaihanteen puitteissa, mutta esitti asemakaavoissa⁵ suurmai-

1 Suomen sota 1808–09.

2 Hietala, Helminen, Lahtinen, 2009, s. 20.

3 Tuhoalueesta on kaupunginmuseossa säilynyt J.U.Ekwallin kartta, Hietala, Helminen, Lahtinen, 2009, s. 21.

4 Liikanimen antoi Gustaf Wilhelm Ladau (1765–1833), senaattori ja postitirehtööri. Blomstedt 1963, s. 350.

5 Vuosien 1812 ja 1817 asemakaavat. Stenius 1969, liite no. 72.

semaa muokattavaksi rohkeasti mm. laajentamalla aukioita (Suurtori, nyk. Senaatintori), oikomalla katuja sekä täyttämällä merenlahtea (Kluuvinlahti) ja rantoja jotta syntyisi rantatoreja ja satamapaikkoja.

Helsingin uusi asemakaava ulottui yli vanhan Helsingin asutetun alueen rajojen, ja uusien akselikatujen⁶ myötä niin paloturvallisuutta kuin edustavuuttakin lisättiin. Kaupunki-alue käsitti nykyisen Kruununhaan, Kluuvin, Kaartinkaupungin ja osia Kampista sekä Punavuoresta.

Johann Carl Ludwig Engel karhujen maassa⁷

Engel aloitti työt keisarin palveluksessa uudelleenrakentamiskomitean arkkitehtina Helsingissä vuodesta 1816 aina sen lakkauttamiseen asti vuonna 1825. Keisarin mahtia sekä uutta pääkaupunkistatusta symboloivat merkittävät hallintorakennukset voitiin vihdoinkin saattaa vauhtiin, kun Ehrenströmille oli löytynyt pätevä työpari ja keisarille arvoisensa arkkitehti.

Vei kuitenkin monta vuotta, ennen kuin toiminnoille oli tilat ja hallintorakennukset valmistuivat. Engel toimi intendent-

6 Nykyiset Unioninkatu, Esplanadit, Boulevardi sekä Mannerheimintie. Hietala, Helminen, Lahtinen, 2009, s. 53.

7 "Kesät ovat niin kiroton lyhyitä (...) tässä karhujen maassa" - sitaatti Engelin kirjeistä. Lindberg ja Rein, 1950 s.42.

↓ Nakymä Tähtitorninmäen observatoriosta pohjoiseen. etualalla vanha maneesi, vasemmalla laidalla Kaartin kasarmin talousrakennus, itäinen miehistökasarmi ja upseerikasarmi. Piirros vuodelta 1843. HKM.

tikonttorin johtajana vuodesta 1824 aina kuolemaansa saakka vuonna 1840.⁸

Uudenmaan esikaupungin rakentaminen

Asemakaavan täytäntöönpano oli työlästä. 1800-luvun alkukymmeninä nämä suurtyöt edistyivät hitaasti. Uusien katujen rakentaminen edellytti sekä rotkojen täyttämistä että mäki- kien, kivien ja kallioiden räjäyttämistä. Aluksi jätettiin vanha kaupunkikeskusta lähes koskematta ja keskityttiin esikaupunkialueisiin. Esikaupunkitori ja julkisrakennus sen laidalla kuuluivat Helsingin vuoden 1812 asemakaavassa esitettyihin uusiin kortteleihin, joskin kasarmin sijoittamispäätös syntyi vasta myöhemmin.

Vähitellen keskustan eteläpuolelle alkoi rakentua Uudenmaan esikaupunki. Uuden katuverkoston luominen ei ollut vähäinen rakennustehtävä, ja osa loisteliaista ajatuksista jäikin

8 Uudelleenrakennuskomitea lakkautettiin vuonna 1825. Hietala, Helminen, Lahtinen, 2009, s. 51, 53.

← Ote Ehrenströmin ja Kocken Helsingin asemakaavasta vuodelta 1817, jossa Kaartin kortteliin on esitetty teatterirakennus ja majatalo. Valmistuneet kivilaton merkitty tummanpunaisella värillä, valmistuneet puutalot tumman keltaisella. (Korttelin paikka on merkitty punaisella ympyrällä.) KA.

haaveeksi.⁹ Ehrenströmin ja Kocken vuoden 1812 asemakaava, vuosikymmenien kuluessa seuranneine tarkistuksineen osoittautui pitkäikäiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Helsinki saavutti asemakaavan määräämät rajat vuonna 1840,¹⁰ mutta asemakaavan ruutujaon mukaan on ohjattu Helsingin keskeisten osien rakentamista vielä pitkään Ehrenströmin ja Engelin ajan päättymisen jälkeen.

KASARMIALUE SUOMALAISELLE SOTAVÄELLE

Suomen sodan päätyttyä suomalainen sotaväki oli hajautettu, kunnes 1810 Venäjän keisari antoi nk. upseerimanifestin, jossa määrättiin suomalaisten upseerien ja Suomen sotilasasioiden tulevaisuudesta. Vuonna 1812 asiaa vauhditti Napoleonin hyökkäys Venäjälle, ja keisari antoi asetuksen ja luvan perustaa Suomelle oman armeijakunnan.

9 Toteuttamatta jäi mm. ehdotus kanavan rakentamisesta Töölönlahdelta eteläsatamaan. Lindberg ja Rein, 1950, s. 25–26. Hietala, Helminen, Lahtinen, 2009, s. 22.

10 Vuonna 1851 laadittiin kaupungininsinööri G.A.Kajanuksen toimesta uusi asemakaava, jossa kaupunki ulotettiin C.W.Gyldenin vuoden 1842 mittauksen pohjalta Tähtitorninmäen eteläpuolelle Ullanlinna ja Punavuoreen saakka, lounaassa Hieta- ja Ruoholahteen. Vuonna 1856 vahvistettiin ensimmäinen asemakaavalaki, pääasiassa paloturvallisuuteen liittyvien ohjeineen. Hietala, Helminen, Lahtinen, 2009, s. 53.

1840–1876 KEISARILLISEN HENKIVARTIOKAARTIN ELIITTIJOUKKO

Olosuhteet pataljoonien muodostamiselle ja varustamiselle sekä kouluttamiselle olivat niin vaatimattomat, että vuonna 1818 päätettiin perustaa Helsinkiin erityinen opetuspataljoona. Sen vuoksi ryhdyttiin suunnittelemaan ja rakentamaan Helsinkiin kasarmialuetta suomalaisen sotaväen tarpeisiin.¹

Kaartin opetuspataljoona sijoitettiin esikaupunkiin

Alunperin Helsinkiin sijoitettavan kasarmien paikaksi oli Ehrenströmin laatimassa asemakaavassa osoitettu Hietalahti. Pietarissa Suomen asiain komiteaa johtaneen Rehbinderin esityksestä kasarmille valikoitui kuitenkin keskeisempi paikka uudistuvan kaupungin korttelirakenteessa eli ns. Uudenmaan esikaupungin Esikaupunkitorin eli nykyisen Kasarmitorin laita. Helmikuussa 1819 Rehbinder esitteli keisarille Engelin laatimat uudet kasarmisuunnitelmat. Kasarmialueen rakennustyöt käynnistyivät pian tämän jälkeen.

1 Arkkitehtitoimisto Okulus, 2013, s.13.

Opetuspataljoonasta tuli Suomen kaarti

Suunnitelmassa kortteli on alkujaan nimetty Suomalaisen pataljoonan kasarmiksi.² Vuonna 1827 Suomen sotaväki uudelleen järjestettiin keisari Nikolai I:n käskystä. Helsingin opetuspataljoonan nimi muuttui Suomen opetustarkk'ampujapataljoonaksi. Sen miesvahvuutta lisättiin muutamassa vuodessa 600 mieheen. Vuonna 1829 keisari kutsui kunnostautuneen pataljoonan osaksi keisarillista henkikaartiä, jolloin pataljoonan nimeksi tuli Keisarillisen Henkikaartin Suomen Tarkk'ampujapataljoona eli lyhyemmin Suomen kaarti. Keisarin määräyksestä kaikki muut suomalaiset sotilasjoukko-osastot lakkautettiin vuonna 1830, minkä jälkeen Suomen sotaväen muodostivat Suomen kaarti ja Katajanokalle perustettu Suomen meriekipaasi.³

2 Engelin piirustuksissa Les Casernes de la Bataillon Finnois.

3 Arkkitehtitoimisto Okulus (2007). Kaartin kasarmi - Suomalaisen pataljoonan upseerirakennus. Helsinki: Puolustushallinnon rakennuslaitos.s.51

↑ Fredrik Tengströmin litografia vuodelta 1838. Esikaupungintorilla sai harjoittaa torimyyntiä, ja sen länsilaitaan oli rakennettu kauppahallikin vuonna 1824. Torin keskellä oli 1800-luvulla keskeinen juomavesikaivo (Okulus 2007, s.68. HKM

1800-toimeliaan alkupuolen jälkeen Helsingin kehitys ja rakennustoiminta pysähtyi lähes kokonaan 1850-luvulla Krimin sodan aikaan⁴. Hallitsijanvaihdos vuonna 1855 käynnisti Suomessa Aleksanteri II:n uudistusohjelman, joka vauhditti kaupan, merenkulun, teollisuuden ja koululaitoksen kehitystä.⁵

1800-luvun loppupuolelle saakka Helsingin sotilaallisuus näkyi selvästi katukuvassa, sillä kaupungin väkiluvuun suhteutettuna sotaväkeä oli paljon. 1870-luvun jälkeen väestö kasvoi nopeasti, mikä vähensi sotilaallista leimaa.⁶

Kaartin miesvahvuutta korotettiin, kortteli tiivistyi

Uudenmaan esikaupunki koostui 1800-luvulla pääosin puutalokortteleista, joten Kaartin kivinen kasarmialue hallitsi näkymää voimakkaasti. Vuonna 1840 Suomen kaartin miesvahvuutta korotettiin, minkä johdosta Kasarmikadun varteen rakennettiin sommitelmasta puuttunut miehistökasarmi (valmistui vuonna 1847) ja kasarmitorin eteläosaan rakennettiin talousrakennuksia.

Kaartilaiset keisarillisen valiojoukon tehtävissä

Suomen kaartin alkuvaiheissa se toimi upseerien harjoitus- ja opetuspataljoonana. Pataljoonan arkeen kuului myös Helsingin vartiotehtäviin osallistuminen päävartiossa ja muilla vartiopaikoilla ympäri Helsinkiä. Merkittävän osan Suomen kaartin ensimmäisten vuosikymmenten toiminnasta muodostivat paraatit. Joukko-osastoista juuri Suomen Kaarti oli tärkeä myös kansallisena symbolina, sillä sen olemassaolo korosti Suomen erityisasemaa omana kansakuntanaan.⁷

Keisarin henkivartiokaartina tehtäväkenttä ulottui suuriruhtinaskunnan ulkopuolelle. Vuosittain osallistuttiin mittaville harjoitusleireille Krasnoje Seloon Pietarin lähistölle. Pataljoona oli myös arvostettu keisarillinen valiojoukko, joka otti osaa useisiin sotiin: Puolassa kapinan kukistamiseen vuosina 1831–1832, Unkarissa kapinan kukistamiseen vuonna 1849, Krimin sodan aikana vuosina 1852–1856 vartiotehtäviin Pietarissa ja sotatoimiin länsirintamalla ja Turkin sotaan vuosina 1877–1878. Turkissa kaarti saavutti juhlitun voiton Gornij Dubnjakissa. Taistelun vuosipäivänä vuonna 1881 Kaartin kasarmien pihalle pystytettiin arkkitehti F. A. Sjöströmin suunnitte-

4 Krimin sota eli itämainen sota vuosina 1853–1856. Sota käytiin Venäjän ortodoksien sekä Osmanivaltakunnan, Britannian, Ranskan ja Sardinian muodostaman katolisten liittouman välillä. Sotaa käytiin pääasiassa Krimin niemimaalla ja Balkanilla, mutta myös Itämerellä (Oolannin sota), Venäjän Tyynenmeren rannikolla ja Vienanmerellä.

5 Hietala. Helminen, Lahtinen 2009 s. 114.

6 Ekman, Torsten (2006). Suomen Kaarti 1812-1905. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy. s. 355

7 Ekman (2006). s. 355

lema muistomerkki taistelussa kaatuneiden muistoksi, ja keisari myönsi Suomen kaartille vanhan kaartin arvonimen.

↓ Näkymä Nikolainkirkolta Eugen Hoffersin valokuvassa vuodelta 1866. Kaartin kasarmi ja Kasarmitorin taustalla, torin laidan talot ovat vielä matalia puutaloja. HKM.

1877–1905 VÄKIMÄÄRÄ KASVAA JA KASARMI TIIVISTYY

↑ Suomen Kaartin harjoitukset Kasarmitorilla, torin laidalla näkyy puu- ja kivitaloja. Kuva Harry Hintze (kuvaaja 1870–1899), MV.

HELSINGISTÄ KASVOI SUURKAUPUNKI

1870-luvulla alkoi Helsingin rakentaminen kiihtyä, ja vähitellen kaupungista kuoriutui pieni suurkaupunki. Helsinki kehittyi 1870-luvun pienestä hallinto- ja yliopistokaupungista 1900-luvun alun modernisoituvan yhteiskunnan keskuksiksi, jonka teollisuus, kauppa ja liikenne liittivät maailmantalouteen. Meritie oli tärkeä väylä maailmalle, kasvava rautatieverkko loi yhteydet sisämaahan. Helsingin rautatieasema oli valmistunut Hämeenlinnan radan päätteeksi vuonna 1862 ja vuonna 1870 valmistui ratayhteys Viipurin kautta Pietariin. Tiivistyvä Helsinki oli kuitenkin täysin riippuvainen elintarvikkeiden ja energia tuonnista.¹

Rakennusjärjestystä oli uusittu vuosina 1856 lähinnä palomääräyksien osalta sekä vuonna 1865, ja puukaupungin väistyminen sai vauhtia, kun siinä vahvistettu rakennusoikeus salli tarpeeseen nähden suhteettoman kasvun.

Uusi rakennusjärjestys mahdollisti komeiden korttelien synnyn Pohjois-Esplanadin, Erottajan ja Itäisen Heikinkadun tienoilla, mutta myös hajotti kaupunkikuvaa kun vallitsevan, matalan puutalokorttelien joukkoon kohotettiin siellä täällä korkeita kivitaloja.² Rakennusrungon leveydet kasvoivat ja korttelien sisäosien valaisemiseksi turvauduttiin valopihoihin.

1800-luvun loppupuolelle tultaessa oli Helsinginniemi kaavoitettu ja rakennettu eteläosia ja Katajanokkaa lukuunottamatta. Teollistumisen edetessä julkisivallan sääntelyä vähen-

1 Kolbe, Nyström 2008, s.14.

2 Vuoden 1875 rakennusjärjestyksen vaikutuksista otettiin opiksi, ja vuosisadan loppua kohti ruutukaavan kritiikki kasvoi. Klassisten ihanteiden rinnalle tuotiin vapaampia eurooppalaisia malleja ja mm. puutarhakaupunkideaali. Otto Iivari Meurman, Piirteitä Helsingin asemakaavahistorian vaiheista.

nettiin ja yksityisten rakennuttajien asema vankistui. 1800-luvun alun tonttijako alkoi olla kerrostalokaupungille ahdas.

Aleksanterinkadun päähän muodostui liike-elämän keskusta Engelin hallinnollisen keskustan rinnalle. Kadun varrelle valmistui ensimmäinen viisikerroksinen talo vuonna 1873.³ Vuonna 1888 valmistui kaupungin viidessä vanhimmassa kaupunginosassa peräti 127 kivitaloa.⁴ Kaartinkaupungin puutalokorttelit korvautuivat yksi toisensa jälkeen kivirakennuksilla (mm. Svenska Normallyceum 1880, Rikhardinkadun kirjasto 1881, Erottajan paloasema 1891, Tieteellisen seuran talo (nykyinen arkkitehtuurimuseo 1899).

PERUSTETTIIN SUOMEN KANSALLINEN SOTAVÄKI

Yleinen asevelvollisuuslaki v. 1878 (1881) kasvatti kasarmien tilantarvetta. Venäjän huomion kohdistuessa Turkin sotaan sai autonominen Suomi oman kansallisen sotaväen. Vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaan Suomen armeija toimi erillään Venäjän armeijasta. Ensimmäiset kutsunnat pidettiin keväällä 1881. Asevelvollisuus koski kaikkia 21 vuotta täyttäneitä miehiä, mutta aktiiviseen palvelukseen miehet valittiin arpomalla kutsuttujen joukosta. Suomen sotaväen vahvuus oli alle puolet maassa olleiden venäläisten joukkojen vahvuudesta. Suomessa palvelusaika oli lyhyempi kuin muualla Venäjällä.⁵

Suomen kaartin muuttui aiemmasta värvähäksin täydennyksestä ammattiyksiköstä asevelvollisten joukko-osastoksi. Kaarti oli kuitenkin Suomen asevelvollisen sotaväen ainoa osa, joka voitiin lähettää Suomen rajojen ulkopuolelle. Kaartin pataljoona pidettiin ns. eliittijoukkona, jonka taso pyrittiin säilyttämään värvämällä asevelvolliset koko valtakunnan alueelta. Vuosittaiset Krasnoje Selon sotaharjoitukset tekivät palvelun Kaartissa raskaammaksi kuin muissa suomalaisissa yksiköissä.

Yleisen asevelvollisuuslain astuttua voimaan muodostettiin Suomen ruhtinaskunnan alueelle kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa, jotka sijoitettiin läänien pääkaupunkiin. Tästä päätöksestä seurasi kiireitä Yleisten rakennusten ylläpidossa, kun Suomen suuriruhtinaskunnan pataljoonille piti saada harjoituskentät, sairaalat, miehistökasarit

3 Åström, 1957, s. 231.

4 Åström 1952.

5 Aktiivinen palvelus kesti kolme vuotta ja sitä seurasi kaksi vuotta reservissä. Loput asevelvolliset siirtyivät suoraan reserviin kolmeksi vuodeksi ja joutuivat osallistumaan sinä aikana kerran vuodessa 30 päivän reserviharjoituksiin. Reservistä vapauduttuaan kaikki asevelvolliset kuuluivat nostoväkeen 40-vuotiaiksi asti, kuten Venäjälläkin. Torsten Ekman: Suomen kaarti 1812–1905, s. 71. Schildts 2006.

ja talousrakennukset. Varuskunta-alueiden typpisuunnitelmia laati vuonna 1881 mm. arkkitehti August Boman.

Sotaväen status muuttui

1800-luvun aikana upseerien sosiaalinen asema oli muuttunut ja upseerien statuksen aletessa myös kasarmiarkkitehtuuri muuttui vaatimattommaksi. Taloudellisesti edullinen tiilipintainen arkkitehtuuri kehittyi rinnakkain teollisuusarkkitehtuurissa, kasarmeissa ja siviiliarkkitehtuurissa. Valistusaa te vaikutti yhteiskunnalliseen ajatteluun.

Suunnittelussa sovellettiin venäläisiä määräyksiä, mutta sekä hygienian että majoitusmukavuuksien kannalta kehitettiin modernimpia ratkaisuja. Kasarmirakennuksissa mm. ilmanvaihtokysymyksiä on huolellisesti pohdittu. Vaikka kasarmeja Helsingin ulkopuolella rakennettiin puusta, rakennettiin leipomorakennukset sielläkin säännönmukaisesti tiilestä, sekä paloturvallisuussyistä, että estämään syöpäläisten, rottien ja hiirien pääsyä elintarvikkeisiin.⁶

Helsingin sotilasrakennuskanta kasvoi myös Kaartin korttelin ulkopuolella. Helsingissä Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan tiilipintaiset rakennukset valmistuivat Kruununhakaan ja otettiin käyttöön vuonna 1883. Muista pataljoonista poiketen ne suunnitteli arkkitehti Evert Lager-spetz⁷, joka suunnitteli myös uuden Kaartin lasaretin rakennukset Hietalahteen (vaunuvaja ja asuinrakennus 1882, päärakennus 1885).

SORTOKAUSI 1900-LUVUN TAITTEESSA ALOITTI MULLISTUKSET

Suomen kenraalikuvernööri vuosina 1898–1904, Nikolai Ivanovitš Bobrikov, oli yhtenäistämispolitiikan ajaja ja ajoi mm. Suomen armeijan sulauttamista Venäjän armeijaan, Suomen rahan ja tullilaitoksen poistamista sekä venäjän kielen asettamista viralliseksi kieleksi senaattiin, virastoihin ja kouluihin. Vuonna 1901 keisari Nikolai II määräsi Suomeenkin voimaan uuden Venäjän lainsäädännön mukaisen asevelvollisuuslain, vastoin Suomen senaatin ja valtiosäätyjen kantaa.⁸

Suomen sotaväki lakkautettiin

Tarkk'ampujapataljoonat ja rakuunarykmentti lakkautettiin ensimmäisellä sortokaudella vuonna 1901, Haminan kadettikoulu 24. huhtikuuta 1903 ja lopulta myös Kaartin pataljoona 8. elokuuta 1905.

Suomalaisia ei vuosien 1902–04 kutsunnoissa saatu Venäjän armeijaankaan, vaan kutsuntalakot aiheuttivat suomalaisten asevelvollisuuden lopettamisen, puolustuksesta huolehti Venäjän keisallinen armeija. Puolustusjärjestely korvattiin erityisverolla, ns. sotilasmiljoonilla.

6 Putkonen 2007, s.30–31.

7 s. 1847–1884.

8 Ekman (2006). s. 397

↑ Väki kukittaa Aleksanteri II:n patsaan mielenosoituksellisesti keisarin kuolinpäivänä 13.3.1899. Kuva Museoviraston kuvakokoelma.

↓ Laittomat asevelvollisuuskutsunnat kaartinmaassa vuonna 1902. HKM.

1905–1918 KAARTIN KORTTELI VENÄLÄISEN SOTAVÄEN KÄYTÖSSÄ

← Kaartin kasarmi ja Kasarmitori postikortti-kuvassa vuodelta 1906. MV.

Vuosisadan vaihteen levottomuudet ja Venäjän tappio Japanille vuonna 1905 johtivat siihen, että tsaari luopui kruunustaan ja Suomen suuriruhtinaskunta sai yleisen ja yhtäläisen ääni- ja vaalioikeuden sekä ihmisoikeudet.

Venäläinen sotaväki asutti kasarmit ja koulut

Vuoden 1905 suurlakon aikana viranomaiset halvaantuivat täysin ja Venäjän hallitusvalta menetti otteen tapahtumiin. Hajaannuksen jälkeen ja vastaavien tapahtumien ehkäisemiseksi venäläisen sotaväen määrä lähes kaksinkertaistettiin vuoteen 1914 mennessä. Autonomisen Suomen sotaväen tultua lakkautetuksi kasarmit otettiin venäläisen sotaväen käyttöön, mukaan lukien Kaartin kasarmi.¹

Kaikki eivät mahtuneet kasarmeillekaan, joten lähes kaikki Helsingin yleiset tilat ja mm. koulurakennukset olivat venäläisten käytössä. Kaartin kasarmin tiloissa pidettiin hevosiä, ja suuri ruokasali oli asevarikkona.²

Suomen sotaväen lakkauttamisen jälkeen kasarmirakennusten suunnittelutoimi oli siirtynyt venäläisen piiri-insinöörihallituksen alaisuuteen.³ Tilanteen helpottamiseksi venäläiset ryhtyivät useilla varuskuntapaikkakunnilla rakentamaan tiilisiä kasarmeja, joiden suunnittelussa noudatettiin yhteinäistä venäläistä kasarmiarkkitehtuuria.⁴

Myös Kaartin kasarmikorttelin kaakkoiskulmalle rakennettiin valmistui 1900-luvun alkupuolella tiilipintainen, venäläisten rakentama kasarmirakennus.

Helsinki oli itämeren laivaston päätukikohtia ja satamat täyttyivät venäläisistä sotalaivoista. Rannikkoa linnoitettiin voimakkaasti Venäjän valtion kustannuksella, niin Suomenlahdelta Ahvenanmaalle ja Pohjanlahden rannikolle (Kuuskajaskari) kuin Viaporissa ja Viipurissakin.

ENSIMMÄINEN MAAILMANSOTA

Koska suomalaiset joukko-osastot oli lakkautettu, vain harva suomalainen joutui Venäjän mukana rintamalle. Vuonna 1914 alkaneella ensimmäisellä maailmansodalla oli kuitenkin vaikutuksia. Kauppa- ja huoltoyhteydet katkesivat, seurasi pula elintarvikkeista ja energiasta, ja kieltolaki sekä ulkonaliikkumiskiellot lisäsivät salakauppaa ja keinottelua. Koska sotilait olivat venäläisten viranomaisten määräyksiä, ei niiden rikkomistakaan pidetty erityisen paheksuttavana.⁵ Samaan aikaan syntyi jääkäriiliike, ja nuoret suomalaiset hankkiutuivat Saksaan sotilaskoulutukseen.

Venäjän maaliskuun vallankumouksesta 1917 alkoi Venäjän sotavoimien rappioituminen, ja Helsingin joutui maailmansodan ja vallankumouksen tapahtumapaikaksi.⁶

Maaliskuun 1917 vallankumous tarkoitti Suomelle vapautta, joka otettiin vastaan riemulla, mutta arki koitti nopeasti. Vallankumouksen jälkeen etenkin kaupungeissa pula ja lama syvenivät, mikä lopulta johti eri yhteiskuntaluokkien järjestäytymiseen. Vuoden loppua kohten työväestön radikaalisoituminen kiihtyi, kunnes lopulta kansakunta oli selvästi jakaantunut kahtia.⁷

1 Kolbe, Laura ja Nyström, Samu (2008). Helsinki 1918 – pääkaupunki ja sota. Helsinki: Minerva Kustannus Oy. s. 34-35

2 Mandelin 1978, s. 41.

3 Okulus 2012, s. 51.

4 Putkonen 2007, s. 31.

5 Kolbe, Nyström, s. 35.

6 Kolbe, Nyström, 2008 s.18.

7 Kolbe ja Nyström (2008), s. 40-58

1918–1944 SUOMEN VALKOISEN KAARTIN KASARMINA

← Kiväärimehiä Kasarmitorilla vuonna 1918. MV.

Helsingin asema muuttui Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupungista lyhyen sisällissodan jälkeen itsenäisen maan pääkaupungiksi. Vuosina 1917–18 kaupungissa kapinoitiin, se vallattiin ja vapautettiin, ja lopulta korotettiin valkoisten voittajien paraatinäyttämöksi.

Sisällissodan⁸ päättyessä palautuivat Helsingin yhteydet muuhun maailmaan. Sodan olivat jättäneet jälkensä, ja mm. Turun kasarmi tuhoutui taisteluissa.

Kesällä 1918 päämaja sijoitettiin Helsinkiin. Itsenäisen Suomi perusti oman sotilaitoksen, tavoitteena karkoittaa vieras sotaväki sekä hillitä yhteiskunnallista levottomuutta vaikiintumattomissa oloissa.

KASARMIT SUOMEN PUOLUSTUSVOIMIEN HALLINTAAN VUONNA 1917

Suomen itsenäistyessä itsenäisen Suomen puolustusvoimat peri keisarilliselta Venäjältä varsin ison kiinteistökanan.⁹ Kai-

ken kaikkiaan Suomessa oli majoituspaikkoja 60 000 miehelle ja talleja yli 7 000 hevoselle – mukaan lukien autonomisen Suomen sotaväen, niin sanotun "vanhan väen", käyttöön 1800-luvun lopulla tehdyt kasarmit. Tilat oli pääosin suunniteltu ja rakennettu suurvallan sotilaallisen mittapuun mukaan karuiksi ja yksinkertaisiksi. Varustetaso oli vaatimaton ja kunto huono.

SUOMEN VALKOISEN KAARTIN VARUSKUNTAKASARMI

Toukokuussa 1918 perustettiin Suomen Valkoinen Kaarti, joka alkoi Kaartin kasarmissa järjestäytyä rauhanajan koulutusyksiköksi, vaatimattomissa oloissa. Aseita ja varusteita oli riittämättömästi, maitoa sentään saatiin Kaartin 14 lehmästä, jotka lähitöllä laidunsivat¹⁰. Kaartin kasarmi toimi varuskuntakasarmina johon Suomen valkoinen kaarti oli sijoitettuna aina talvi- ja jatkosotaan saakka.

Kunnallistekniikka kehittyi. Helsingin ensimmäiset rakennukset oli liitetty sähköverkkoon jo 1880-luvulla. Sähkövalo yleistyi lankalamppujen myötä 1900-luvun puolella, mutta

10 Mandelin 1978, s.41..

8 Suomen sisällissota tapahtumiseen ja taisteluineen, 27.1.–15.5.1918

9 Puolustushallinnon rakennuslaitoksen nettisivut, historia-osio. Linkki [http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/\\$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7,9.6.2016](http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7,9.6.2016).

Kaartin korttelin rakennukset liitettiin sähköverkkoon vasta itsenäistymisen jälkeen vuonna 1924 - verrattain myöhään.¹

Vuoden 1944 pommituksissa Kaartin päärakennus ja itäinen miehistösiipi kärsivät pahoja vaurioita ilmapommituksien seurauksena.

Yleisten rakennusten ylläily ja puolustusvoimien insinööritoimisto suunnittelijoina²

Itsenäisyyden alkuvuosina sotaministeriön majoitus- ja kasarmitoimisto jakoi sotilasarakennuksiin liittyvät tehtävät yleisten rakennusten ylläilyksen, YRYH:n (vuodesta 1936 rakennushallitus) kanssa. Vuonna 1926 puolustuslaitoksen rakennusten suunnittelu ja ylläily siirtyivät kokonaisuudessaan puolustusministeriön insinööriosastolle.

Vaikutusvaltaisten arkkitehtien Armas Lindgrenin ja J.S. Sirénin johdolla toimiva asiantuntijaelin antoi lausuntoja puolustuslaitoksen rakennussuunnitelmista. Puolustusministeriön organisaatiota uudistettiin ja entisestä insinööriosastosta muodostettiin teknillinen osasto, jonka rakennustoimistossa suunniteltiin suurin osa puolustuslaitoksen rakentamisesta.

1 Neuvonen, Mäkiö, Malila, 2002. s.135..

2 Puolustushallinnon rakennuslaitoksen nettisivut, historia-osio. Linkki [http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/\\$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7,9.6.2016](http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7,9.6.2016).

↓ Kasarmitori vuonna 1930. Kuva Pietinen, MV.

ta vuosina 1927–1939. Toiminta noina vuosina keskittyi uusien kasarmien ja varuskuntien suunnitteluun, erityisesti Kaakkois-Suomeen. Niiden lisäksi tehtiin rakennuksia kehittyville ilmavoimille ja auto- ja viestijoukoille sekä erilaisia huoltolaitoksia kuten varikoita, tuotantolaitoksia ja sairaaloita.

Kasarmien hoito

Suomi jaettiin kasarminhoitopiireihin, jotka toimivat suoraan puolustusministeriön alaisuudessa. Puolustusministeriön johdolla kasarmien suunnitteluperinne jatkui katkeamatta, paitsi että peseytymistilat tehtiin reilumman kokoisiksi ja miehistötuvat pienemmiksi. 1920-luvulla varuskunnissakin kiinnitettiin erityistä huomiota kasarmihygienian parantamiseen, johon tuen kansantaudiksi yltäneestä tuberkuloosista. Kasarmihoidon ohjesääntö julkaistiin vuonna 1926. Siinä oli ohjeita muun muassa oikeista sisälämpötiloista, lämmityksestä ja tuuletuksesta sekä vaatteiden pesusta ja kuivatuksesta.

Puolustusministeriön rakennusosasto valvoi varuskuntarakentamista myös vuodesta 1936 eteenpäin, kun valtion rakentaminen muutoin siirtyi rakennushallitukselle.³

3 Asetus valtion rakennushallinnosta oli tullut voimaan vuonna 1936, jonka jälkeen rakennushallitus valvoi lähes kaikkea muuta valtion rakentamista.

1944–54 KASARMIN RAUNIOVAIHE

Jälleenrakentaminen ja rakennussuojelu

Toinen maailmansota vahvisti valtion asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Valtio lisäsi ohjeistustaan ja määräsi julkisia palveluja. 1950-luvulla Helsinki, kuten suuri osa eurooppalaisista kaupungeista oli raunioina. Jälleenrakennus painotui maaseudulle, ja keskustassa oli 1950–60-luvuilla vain niukasti valtion uudishankkeita.

Toisen maailmansodan jälkeen kaupungin keskustan vanhojen kortteleiden kohtalosta keskusteltiin uudessa valossa. Yliopiston päärakennus, joka oli myös vaurioitunut, korjattiin vuosina 1944–48 J.S. Sirenin johdolla, ja Kaartin kasarmien korjauksesta keskusteltiin.

Vuonna 1952 päätettiin Senaatintorin historiallisen ympäristön säilyttämisestä "vanhana kaupunkina". Suojelu oli symbolista, 1950–60-lukujen kuluessa Helsingin kaupunki modernisoi empirekortteleiden virastotiloja määrätietoisesti, paikoin vain julkisivut säilyttäen.

Kaartin raunioiden kohtalo velvoittaa

Vuoden 1945 lopussa asetettiin komitea tutkimaan Kaartin korttelin kohtaloa. Jäseniä kutsuttiin sekä puolustusvoimista että valtion rakennushallituksesta, rakennustaiteellisesta toimikunnasta ja Muinaistieteellisestä toimikunnasta. Komitea luovutti mietintönsä Valtioneuvostolle vuonna 1946, puoltaen rakennusten säilymistä puolustusvoimien käytössä korttelin historiaan nojaten.⁴

Liitteenä oli suunnitelma, jossa upseerikasarmi on esitetty kunnostettavaksi, mutta kaikki uudemmat rakennukset on purettu. Niiden tilalle on kortteliin esitetty suoraan upseerikasarmiin liittyvät siivet, ruokalarakennuksen tilalle uusi poikittainen osa ja sen eteläpuolelle edelleen kolme tehokasta virastorakennusta.⁵

Engelin perintö ja empiren henki

Arkkitehtilehdessä käytiin moniäänistä pohdintaa Kaartin korttelin tilanteesta. Otto livari Meurman toteaa, että: "Engelin perintöön eivät kuulu vain jalosuhteiset rakennukset, vaan myös silloin luodut kaupunkikuvat, rakennusryhmitykset ja näköalat. Empiren henkeen kuului myös kaupunkikuvan väljyys." Yhteinen näkemys oli, että korjaustoimiin olisi ryhdyttävä välittömästi, mieluummin samana vuonna, niin taloudellisista syistä kuin kunnioituksesta kulttuuriperintöä kohtaan.⁶

Valtioneuvoston asettaman komitean mietinnön mukaan vanhojen rakennuksien arkkitehtuuri oli parhaiten säilytettävissä, mikäli niihin sijoitettaisiin virastoja. Arkkitehti-lehden

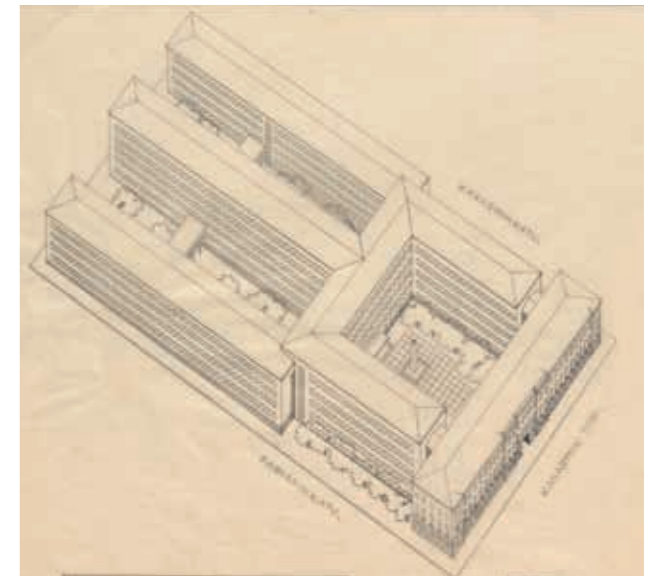
4 Arkkitehtitoimisto Okulus, 2007, s. 85.

5 Komitean laatimat suunnitelmat. Kansallisarkisto.

6 Arkkitehti 1946/1-2, s. 5-6.

↑ Kuva Gornjy Dubnjakin aukiolta Upseerikasarmiin ja Itäisen miehistökasarmiin edustalta pommituhojen jälkeen. SA-kuva.

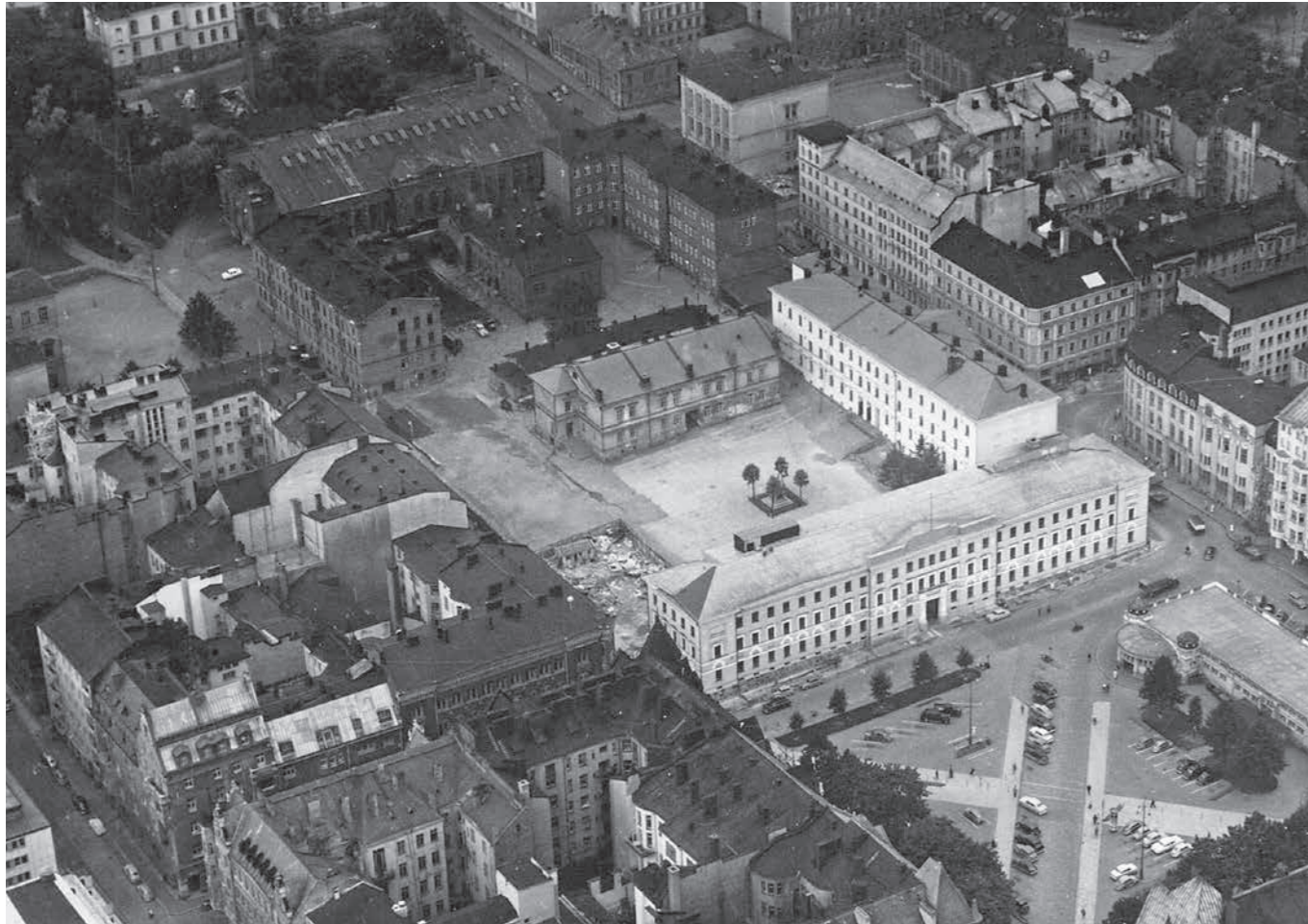

↑ Aksonometrinen esitys korttelin uudistamiseksi. Vuoden 1946 suunnitelmassa on säilytetty ainoastaan Engelin upseerikasarmi ja muistomerkki. KA.

korttelia koskevan yhteenvedon mukaan arvokkainta Kaartin kasarmissa olivat sen jäljelle jääneet julkisivuseinät.

Kaartin korttelin kunnostusta alettiin kuitenkin suunnitella vasta 1950-luvulla ja olympiavuonna 1952 raunio vielä muistutti sodan tuhoista.

1955–68 UUDET VIRASTOTALOT, KORJAUS JA UUDISRAKENTAMINEN

Jälleenrakennuskauden jälkeen liikekeskustan rakentaminen oli pääkaupungin tärkeä tehtävä. Ulkomaankauppa oli toisen maailmansodan jälkeen vapautunut, investoinnit kasva-
neet ja tuottavuus lisääntynyt vähittäin. Kansainvälinen vuoro-
vaikutus oli kasvanut vuoden 1952 olympialaisten ja tietoisien
vientiponnistelun ansiosta. Asuinrakentaminen oli suuntautu-
nut pois kantakaupungista esikaupunkeihin, mutta toimisto-
rakentaminen tiivistä etupäässä keskustaa. Osin tämä johtui
siitäkin, että keskustan asuintonttien liian tehokkaaksi tode-
tua rakennusoikeutta maltillistettiin vuoden 1954 muutokses-
sa, mutta liikerakennustonteilla ei muutosta tehty.¹ Senaatin-
tori ja Kauppatori oli vahvistettu vuonna 1952 erityisen raken-
nus- ja kaupunkisuojelun kohteeksi.

Vuoden 1961 Helsingin yleiskaavaehdotuksessa oli en-
nuste kortteleista, joiden tehokkuusluvun oletettiin pysyvän
muuttumattomana, ja joiden rakennuskannan oletettiin siis
säilyvän. Kaartin kortteli kuului näihin.

1 Kervanto-Nevanlinna, 2012, s.144.

↑ Ilmakuva koillisesta. Itäinen miehistökasarmi on purettu vuonna 1955
ja Upseerirakennuksen korjaustyömaa on meneillään, peltikatto
pinnoittamatta. AMA.

Aulis Blomstedtin suunnittelema upseerikasarmien korjaus ja muutos virastoksi

1950-luvulta lähtien yksityiset arkkitehdit suunnittelivat va-
ruskunnat rakennuksineen ja vastaavasti puolustusministe-
riön rakennusosaston suunnittelu väheni mutta valvonta li-
säntyi. Kun varat korjaukseen oli myönnetty, kiinnitettiin
suunnittelutehtävään ilmeisesti hyvien suhteiden myötä arki-
tehti Aulis Blomstedt.

Hankkeen rakennustoimikunta äänesti luonnosten perus-
teella toteutettavaksi kaksi vaihtoehtoa. Rakennus joko enti-
söitäisiin alkuperäisten kolmen kerroksen puitteissa tai sen
julkisivut entisöitäisiin, mutta lisättäisiin uusi, kapeampi nel-
jäs kerros. Jälkimmäinen ehdotus eteni toteutukseen, koska
varat oli myönnetty sillä perusteella, että kasarmiin rakennet-
tisiin yksi kerros lisää.²

Blomstedtin laatimat suunnitelmat pohjautuivat vanhan
upseerikasarmien keskikäytäväratkaisuun, hissit on sijoitettu
vanhojen porrashuoneiden kohdille ja ensimmäisen kerrok-
sen tuhoutuneen sisäänkäynnin Blomstedt tulkitsi uudelleen
kahden kerroksen korkuisten sisäänuloaulojen muodossa.

Suunnitelmassa uuden neljännen kerroksen ympärillä oli ympä-

2 Arkkitehditoimisto Okulus, 2007. s.92-94

päri käveltävä kattoterassi, josta syntyi kiista Blomstedtin ja
rakennushallituksen välille.

Blomstedt lopulta erosi Kaartin kasarmin arkkitehdin tehtä-
västä vuonna 1955, syynä Kaartin kasarmin jälleenrakennus-
toimikunnan kyvyttömyys tehtäväänsä.

Korjaus saatettiin loppuun muin voimin, ja puolustusmi-
nisteriö pääsi aloittamaan uusissa tiloissaan vuonna 1956.
Vuonna 1955 puolustusministeriö muutti Kaartin korttelin uu-
sittuihin tiloihin.

Korjauksessa Kaartin upseerirakennuksen julkisivut säily-
tettiin, ja niiden sisään rakennettiin moderni virastotalo. Julki-
sivujen säilyminen kaupunkikuvassa riitti todisteeksi historial-
lisesta jatkuvuudesta. Kaartin kasarmin kohtalo ja siitä käyty
keskustelu vaikutti siihen, että fasadismia pidettiin jatkossa-
kin mahdollisena ja jopa hyvänä arkkitehtuurina.³

Arkkitehtuurikilpailu korttelin jälleenrakentamisesta vuonna 1957

Kaartin kasarmin asemakaavoitumiskunnan mietinnössä vu-
odelta 1956 todetaan, että puolustuslaitoksen eri virastojen,
laitosten ja joukko-osastojen sijainti kaupungissa on sodan
jäljiltä hajallaan tavalla, joka ei palvele niiden toimintaa.⁴ To-
detaan myös, että aliupseerien asuntolassa asuu 33 perhettä,
jotka joutuisivat tulevan muutoksen myötä luopumaan asun-
noistaan.

Vuonna 1957 järjestettiin alueen suunnittelukilpailu, jonka
voitti Viljo Revellin ja Heikki Castrenin ehdotus.

Varusmiesten harjoittelun kannalta kasarmin sijainti kes-
kustassa oli epäedullinen ja tilat ahtaat, joten miehistö muut-
ti Kaartin pataljoonan läntisestä miehistökasarmista laivastol-
ta vapautuneisiin tiloihin Katajanokalle.⁵ Sen jälkeen kun soit-
tokuntakin poistui vuoteen 1960 mennessä, ovat Engelin mie-

3 Fasadismiksi kutsutaan rakennuksen julkisivujen ja sisäosien (tai raken-
teen) ajallista arkkitehtuurihistoriallista ristiriitaa. Esim. Helsingin kau-
pungintalo, Apteekin talo kauppatorilla, Kämpin talo Pohjois-Esplanadil-
la ja Argoksen talo Stockmannin korttelissa. Kervanto-Nevanlinna, 2012,
s. 129-132, 429.

4 Kaartin kasarmin asemakaavoitumiskunnan mietintö, 4 / 1956. Helsinki.

5 Okulus 2012 s. 26.

↑ Ilmakuva Kasarmitorin seudusta vuonna 1970, Kaartin kortteli etualalla.
Simo Rista, HKM.

↙ 1990-luvun luiskattu yhteys lounaiskulman pihatasolta paviijongin tasolle.

↓ Porrastus pihatasojen väliä on kerroksen korkuinen. amoy.

histökasarmit olleet kokonaisuudessaan Puolustusministeriön
ja pääesikunnan käytössä – vartiopataa ja kasarmivartiota lu-
kuunottamatta.⁶

Puolustusministeriön rakennustoimisto purki ja rakensi

1960-luvulla puolustusministeriön rakennustoimisto oli vielä
Suomen suurin rakennusliike, joka rakensi varuskunnat oma-
na työnään.⁷ Kaartin korttelin alueelle valmistuivat Fabianin-
kadun toimistotalot vuonna 1961 ja 1965, ja koko kortteliä
palveleva keskuspaviljonki vuonna 1968.⁸

Korttelista purettiin myös paljon rakennuksia, itäinen mie-
histökasarmi vuonna 1955, ruokalarakennus Artelli, Varussi-
vusta ja vanha talli 1960-luvun kuluessa.

6 Mandelin 1978, s.43.

7 Puolustushallinnon rakennuslaitoksen nettisivut, historia-osio. Linkki
[http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/\\$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7_9.6.2016](http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7_9.6.2016).

8 Yläkerrassa ruokala, kabinetti-, keittiö- ja säilytystiloja. Pohjakerroksessa
on neuvottelu- ja kokoushuoneita ja kellarissa elokuvastudio.

1968–2001 VIRASTOKORTTELIN PERUSKORJAUKSIA

Kuten jo arkkitehtikilpailun ohjelmassa ennakoitiin, tuli varuskuntapataljoonan majoituksen järjestely ajankohtaiseksi virastotalojen valmistuttua.

Vuonna 1976 käynnistyi puolustusministeriön ja pääesikunnan yhteistyönä rauhanajan organisaatioiden "kokonaisvaltainen rakenteellisen ja toiminnallisen kehittämisen ensimmäinen vaihe, jolla pyrittiin selvittämään kehittämistarve."

Revellin ratkaisun mukaan Kaartin maneesi olisi päättännyt laajan korttelipihan eteläpään, mutta visio jäi toteutumatta kun 1880-luvun punatiilikasarmeja ei 1950–60-luvuilla purettukaan. Kasarmikadun puoleiselle osalle laadittu suunnitelma odotti vielä vuonna 1978 toteutumistaan, kun "eräät pääesikunnan toimistot sijaitsivat vanhassa F-rakennuksessa sekä Kaartinkuja 1:n tiloissa".¹

1980-luvulla läntinen miehistökasarmi saneerattiin ja pääesikunnan toimipisteet sijoitettiin siihen keskitetysti. Peruskorjaus toimistotilaksi valmistui vuonna 1984.²

1990-luvulle tultaessa puolustusvoimat käytti kiinteistöjä ja puolustusministeriön kaksi erillistä osastoa, kiinteistöosasto ja rakennusosasto vastasivat kiinteistöjen omistamisesta, ylläpidosta ja rakentamisesta. Vuonna 1994 puolustusministeriön rakennusosasto ja puolustusvoimien alueellinen kiinteistöorganisaatio sulautettiin puolustusministeriön alaiseksi virastoksi, Puolustushallinnon rakennuslaitokseksi. Laitoksen toimintaa rationalisoitiin ja lisättiin markkinoilta hankittavia palveluja kilpailuttamismenettelyllä. Keskeisin muutos tapahtui rakennuttamisen toimialalla, jossa omasta rakentamisesta luovuttiin kokonaisuudessaan vuonna 1998.

Puolustushallinnon kiinteistöt jäivät puolustusministeriön hallintaan aina 2000-luvulle saakka.

¹ Mandelin 1978, s. 43.

² Okulus 2013, s.17.

↓ 1960-luvun sisäänkäynti Fabianinkadun puolelta on nykyisin suljettu aidalla. amoy.

2002–2016 SENAATTI-KIINTEISTÖJEN HALLINNASSA

Vuoden 2002 lopussa vahvistettiin puolustushallinnon kiinteistöratkaisu, jossa puolustusministeriön hallinnassa ollut kiinteistövarallisuus siirrettiin sen luonteesta riippuen Senaatti-kiinteistöille, Kapiteeli Oy:lle, Kruunuasunnot Oy:lle, Metsähallitukselle, Ilmailulaitokselle sekä Tiehallinnolle. Uudet hallintajärjestelyt saatettiin voimaan vuoden 2003 alusta lukien.³

³ Puolustushallinnon rakennuslaitoksen nettisivut, historia-osio. Linkki [http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/\\$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7](http://www.phrakl.fi/phrakl/Publish.nsf/$all/449DDA4AAB7860C1C2256FC70048EAA7), 9.6.2016.

↓ Nykyinen pääsisäänkäynti Fabianinkadun puolelta. amoy.

↑ Näkymä korttelin eteläosaan. amoy.

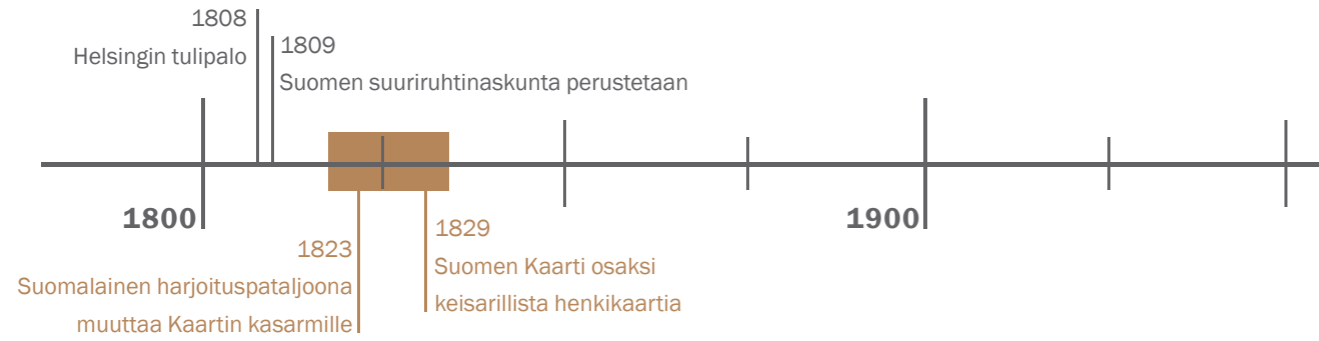
2 KORTTELIN TAUSTA JA KEHITYS

Kortteliselvityksen toinen luku – osat **2a, Korttelin tausta** ja **2b, Korttelin kehitys** – muodostavat parin , ja lukujen otsikoinnit ja tarkasteltavat ajanjaksot ovat yhtenevät. Tässä toisen luvun toisessa osassa käydään läpi korttelin toteutushistorian vaiheet värillisten kaaviokuvien avulla.

2B KORTTELIN KEHITYS

1820–1830-L. OPETUSPATALJOONAN KASARMIN RAKENTAMINEN

SUOMEN KAARTIN AIKA ALKAA

Engelin alkuperäisen suunnitelman mukaisesti upseerikasarmi loi näyttävän julkisivun torille päin ja siipirakennukset jäivät sen taakse sivukatujen varteen. Silloisen korttelin perälle rakennettu piharakennus muodosti alueen keskelle suorakaiteen muotoisen harjoituspihan. Upseerikasarmien keskellä ensimmäisessä kerroksessa korkea porttikäytävä yhdisti harjoituspihan Esikaupunkitorin julkiseen tilaan. Myös piharakennus oli läpikuljettava ja on näin muodostanut porttikäytävän kasarmien harjoituspihan ja piharakennuksen takana avautuneen huolto-alueen välille.

Upseerikasarmi valmistui vuonna 1822 ja Fabianinkadun puoleinen itäinen miehistösiipi sekä piharakennus vuonna 1825. Läntinen miehistökasarmi jäi odottamaan lisävaroja. Kaupunkikuvassa kasarmi hallitsi pääosin kaksikerroksista empirepuutaloista koostuvaa esikaupunkialuetta voimakkaasti. Kasarmi loi taustan Kasarmitorille, joka oli vilkas markkinapaikka ja sen keskellä sijaitsi kaupunginosan kaivo.

Upseerikasarmi ja miehistökasarmi olivat molemmat pääosin majoituskäytössä. Piharakennuksessa oli ulkhuoneita, talleja, sepän paja ja ulkhuoneet erikseen naimisissa oleville ja naimattomille.

Kaupungin raja kulki kasarmikorttelin eteläpuolella, ja Tähtitorninmäki oli venäläisten jauhomakasiinia lukuunottamatta rakentumaton.

↑ Helsingin asemakaava-suunnitelma vuodelta 1817. Kartassa näkyy Esikaupunkitori, jonka keskelle on merkitty kaivo (nro 8.). Torin laidalla näkyy teatterirakennus nykyisen Kaartin kasarmien korttelissa. Nro 10. tarkoittaa paikkoja, joista joudutaan louhimaan kalliota pois kaupunkirakenteen tieltä. KA

↑ Asemapiirustus vuodelta 1820. Vasta suunnitelmatasolla olleet läntinen miehistökasarmi ja artellikasarmi on esitetty vaaleammalla punaisella. Tähtitorninmäki on lähes kokonaan rakentumaton. HKA

KAARTIN KASARMIN KORTTELI

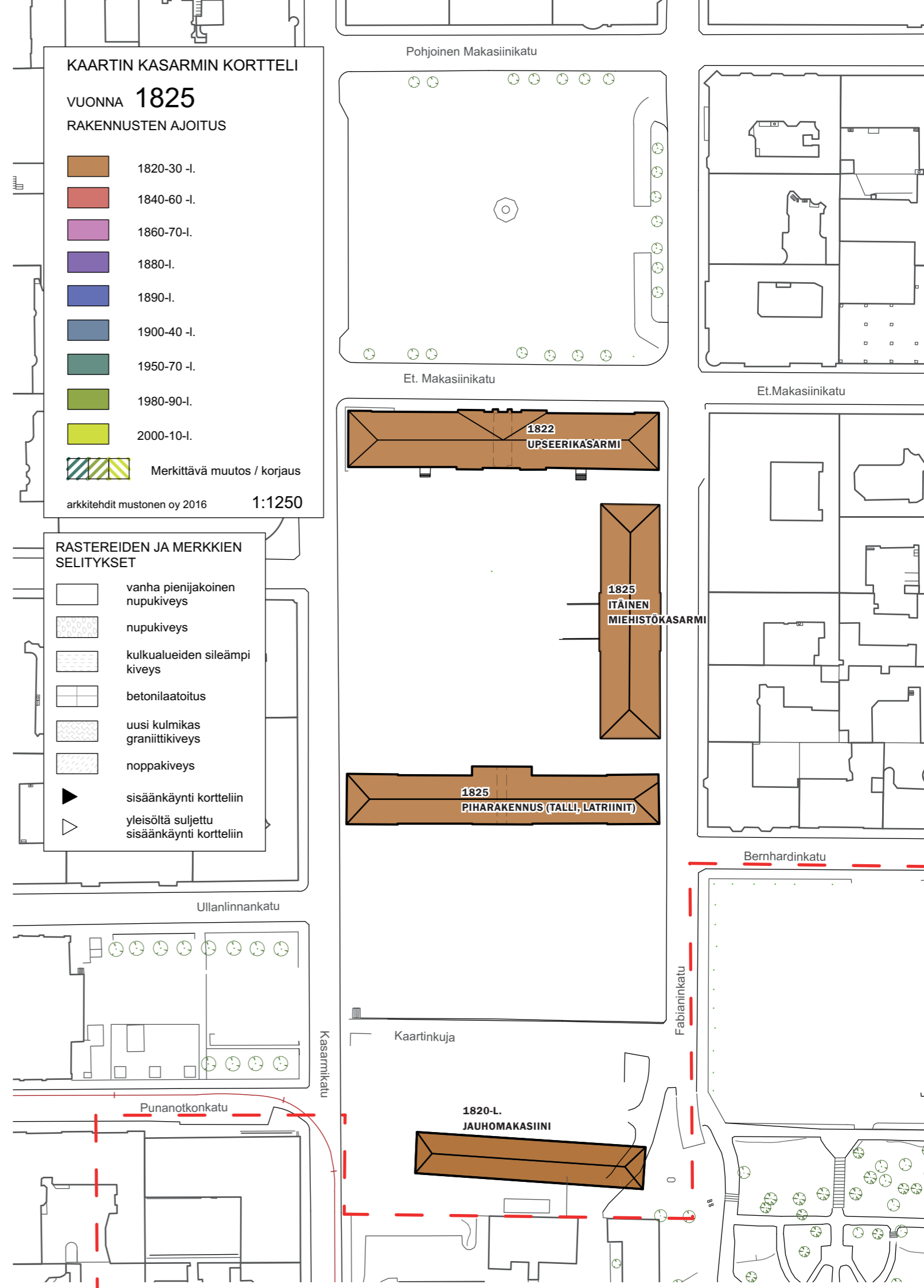
VUONNA 1825
RAKENNUSTEN AJOITUS

- 1820-30 -l.
- 1840-60 -l.
- 1860-70-l.
- 1880-l.
- 1890-l.
- 1900-40 -l.
- 1950-70 -l.
- 1980-90-l.
- 2000-10-l.
- Merkittävä muutos / korjaus

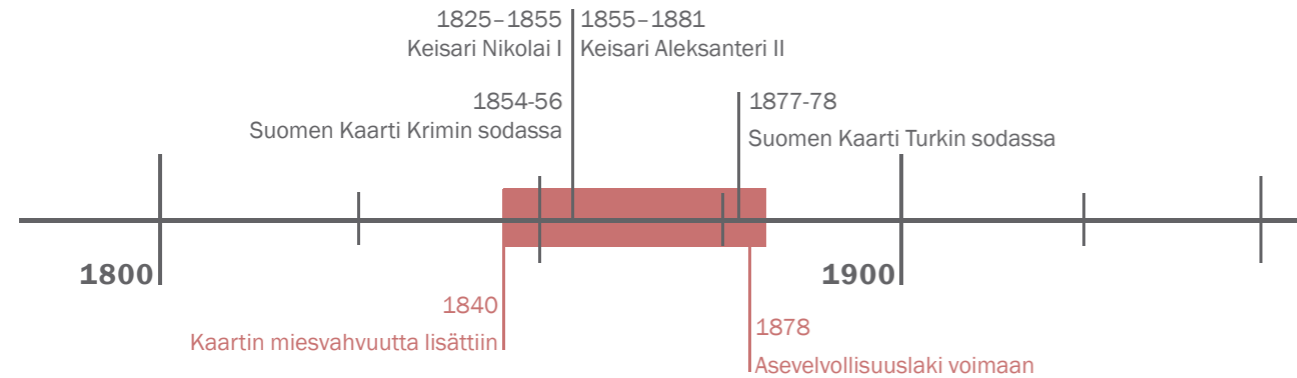
arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

- vanha pienijakoinen nupukiveys
- nupukiveys
- kulkualueiden sileämpi kiveys
- betonilaatoitus
- uusi kulmikas graniittikiveys
- noppakiveys
- sisäänkäynti kortteliin
- yleisöltä suljettu sisäänkäynti kortteliin

1840–1876 KEISARILLISEN HENKIVARTIOKAARTIN ELIITTIJOUKKO

ENGELIN KASARMI TÄYDENTYY

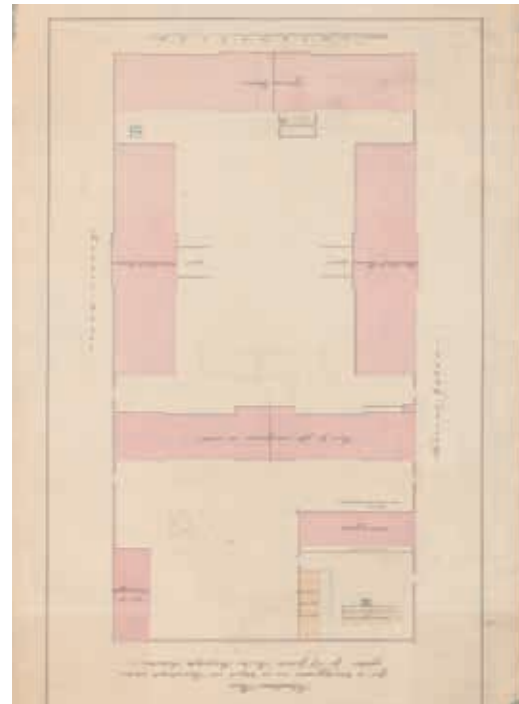
Vuonna 1840 Kaartin miesvahuutta edelleen lisättiin, joten tuli ajankohtaiseksi rakentaa aiemmin puuttumaan jäänyt läntinen miehistökasarmi. Se toteutettiin Lohrmannin johdolla ja valmistui vuonna 1947. Rakennus oli itäisen peilikuvansa tavoin majoituskäytössä, ja lisäksi sen pohjoispäädyssä sijaitsivat keittiö- ja ruokalatilat.

Kortteli rakentui myös Tähtitorninmäelle päin; piharakennuksen toiselle puolelle jäävän huoltopihan puolelle rakennettiin puurakenteiset latriinirakennukset naimisissa oleville ja naimattomille, sekä kivirakenteiset talli- ja leipomorakennus. Uusien apurakennusten myötä Engelin piharakennus muutettiin naimissa olevien aliupseerien asuntolaksi.

Korttelin eteläosaa kiertämään rakennettiin tiilirakenteiset muurit. Kulku huoltopihan puolelle oli sekä Kasarmi- että Fabianinkadun puolelta. Muurit oli porrastettu apurakennusten räystäskorkeuden ja maastonmuotojen mukaan. Viimeistään tässä vaiheessa kasarmin harjoituspihan valmistuttua on se oletettavasti myös kivetty.

Myöhemmin, kenties 1850-60-luvulla, rakennettiin leipomon päätyihin muurin kylkeen asuntolaa palveleva puuvarasto sekä työkalu- ja kärryväja.

Korttelin kaakkoispuolelle oli 1930-luvulla valmistunut ratsastusmaneesi, joka liittyi tiiviisti Kaartin korttelin toimintaan, vaikka jäikin muurien ulkopuolelle.

↑ Asemapiirustus, oletettavasti 1850-60-luvulta. Kellertävällä merkityt rakennukset eivät toetutuneet kuvatulaisina. KA

← Panoraama observatoriosta vuodelta 1867. Vanhan maneesin takana näkyy Kaartin kasarmin kortteli, jonka etukulmassa muurin takana tiilirakenteinen talli. Observatorio valmistui Tähtitorninmäelle vuonna 1834. HKM

KAARTIN KASARMIN KORTTELI

VUONNA 1850
RAKENNUSTEN AJOITUS

- 1820-30 -l.
- 1840-60 -l.
- 1860-70-l.
- 1880-l.
- 1890-l.
- 1900-40 -l.
- 1950-70 -l.
- 1980-90-l.
- 2000-10-l.
- Merkittävä muutos / korjaus

arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

- vanha pienijakoinen nupukiveys
- nupukiveys
- kulkualueiden sileämpi kiveys
- betonilaatoitus
- uusi kulmikas graniittikiveys
- noppakiveys
- sisäänkäynti kortteliin
- yleisöltä suljettu sisäänkäynti kortteliin

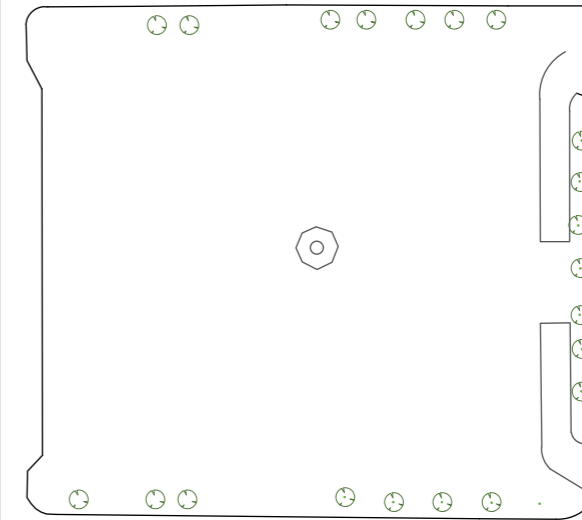
Ullanlinnankatu

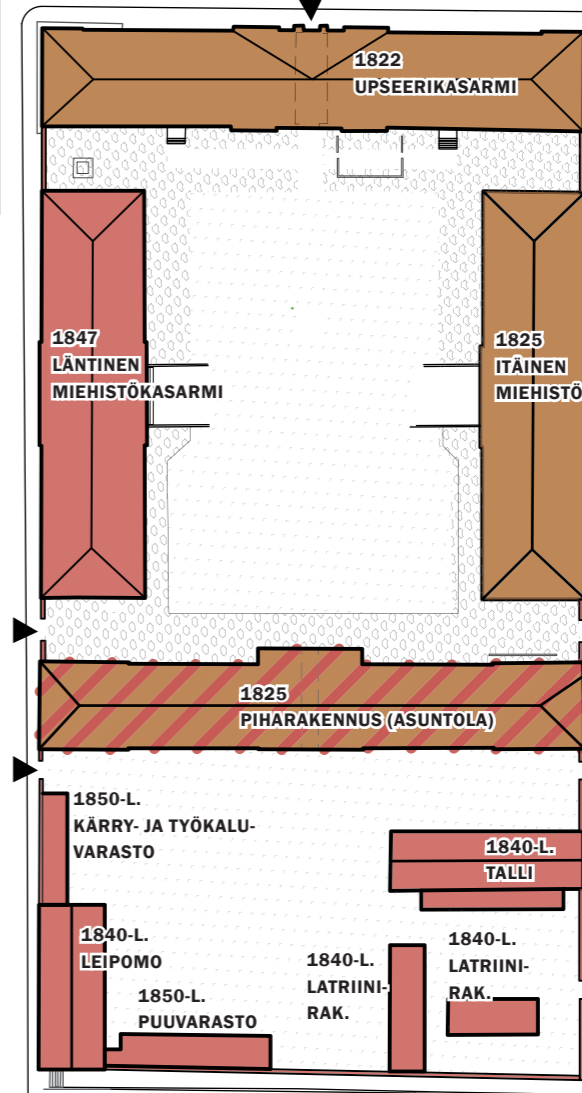
Punanotkonkatu

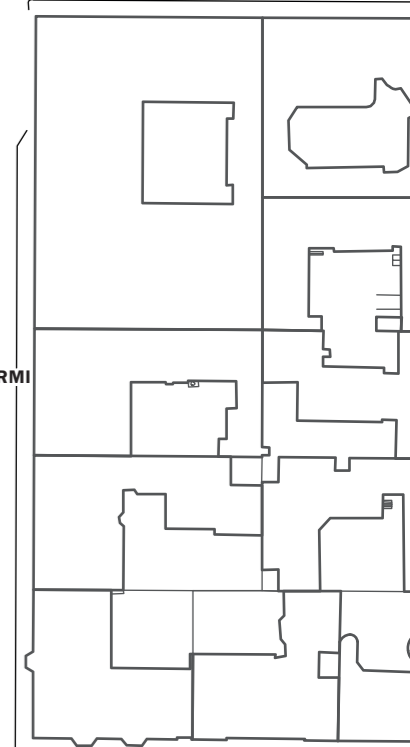
Pohjoinen Makasiinikatu

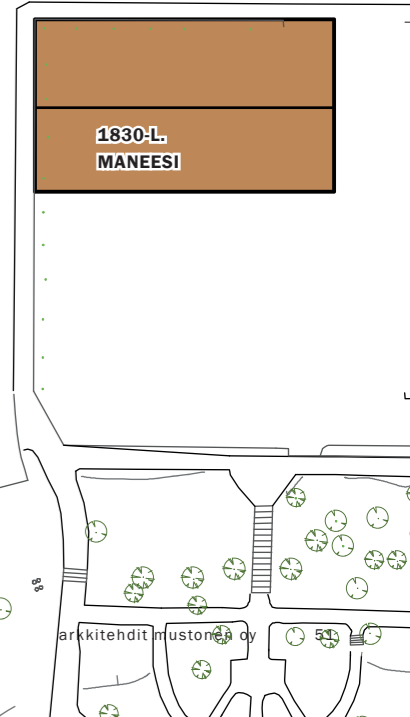
Et. Makasiinikatu

Et. Makasiinikatu

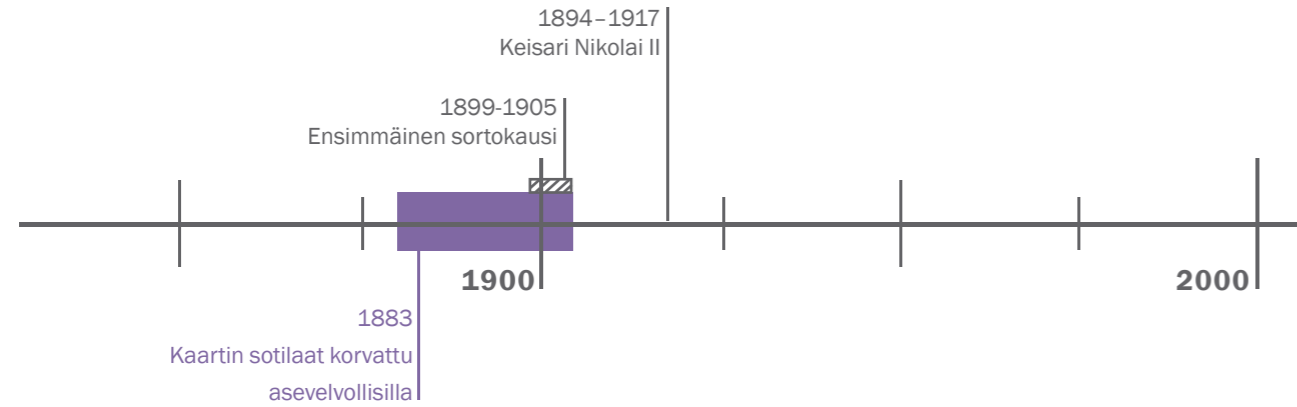

Bernhardinkatu

arkkitehdit mustonen oy

1877-1905 VÄKIMÄÄRÄ KASVAA JA KASARMI TIIVISTYY

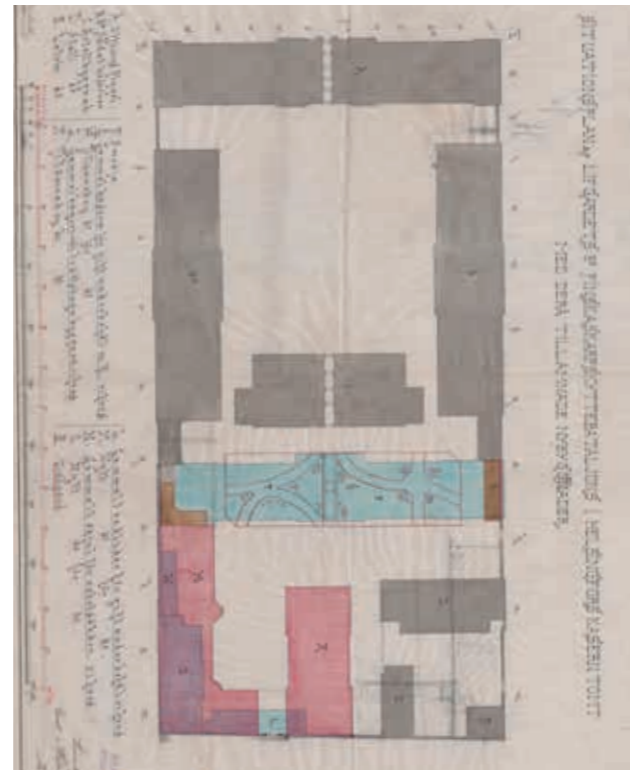
AJANMUKAISTA ASUMISMUKAVUUTTA

Kasarmia ajanmukaistettiin ja asumismukavuutta lisättiin. 1800-luvun lopulla kortteli oli yhä Kaartin kasarmikäytössä. Kaartin kortteliin valmistui uusi keittiö- ja ruokalarakennus Artellet kasarmitontin keskelle vuonna 1879. Rakennus sisälsi keittiön aputiloineen, ruokasalit sekä kokkien asuinhuoneet. Rakennus oli läpikuljettava ja muodosti samanlaisen porttikäytävän harjoituspihan ja keittiöpihan välille kuin Engelin suunnittelema vanha piharakennus. Uuden keittiörakennuksen myötä keittiötilat läntisestä miehistökasarmien pohjoispäädyistä poistuivat, ja niiden tilalle tehtiin vahtitupa ja sellit.¹

Samana vuonna Artellirakennuksen kanssa valmistui uusi maneesirakennus Kaartin korttelin eteläpuolelle. Suomessa ei ollut varsinaista ratsuväkeä, mutta hevoset olivat olennainen osa sotaväkeä. Maneesia käytettiin paitsi sotaväen harjoituksiin ja sotilaallisiin juhlallisuuksiin, myös muihin kookasta tilaa vaativiin julkisiin tapahtumiin.

Vuodelta 1977 on peräisin myös suunnitelma miehistökasarmien kaksikerroksisista yökäymäläsiivistä rakennusten eteläpäätyihin. Ne on toteutettu viimeistään vuonna 1881.

1 Arkkitehtitoimisto Okulus (2013). Kaartin maneesi RHS, s.59-67

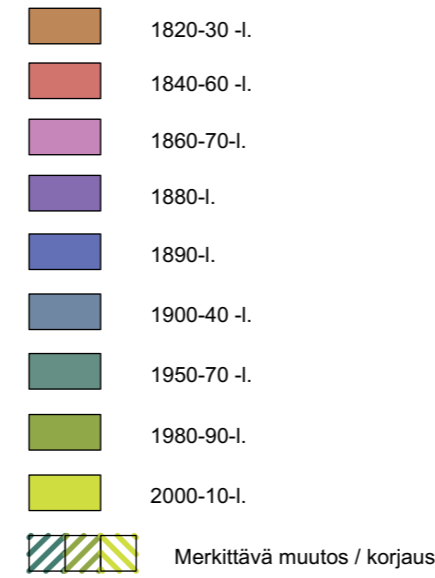

↑ Korttelisuunnitelma vuodelta 1887. Punaisella on merkitty uudet rakennukset, sinisellä purettavat; kortteliä suunniteltiin kokonaisuutena. Engelin piirtämän piharakennuksen tilalle on suunniteltu puistoalue. Sen toteutuminen on epävarmaa, mutta vähintään joiain puuta tontin tuolle osalle on istutettu. KA

← Näkymä Observatoriosta luoteeseen noin 1890. Artellet-rakennus näkyy katkona jo valmiina, mutta Engelin piharakennus on yhä paikoillaan sen eteläpuolelle. Vuonna 1889 valmistuneen pesularakennuksen pohjoisin pääty näkyy. Kaartin korttelin nurkassa näkyvät tiilirakenteiset talli, latriinirakennus sekä pajan katto. MV

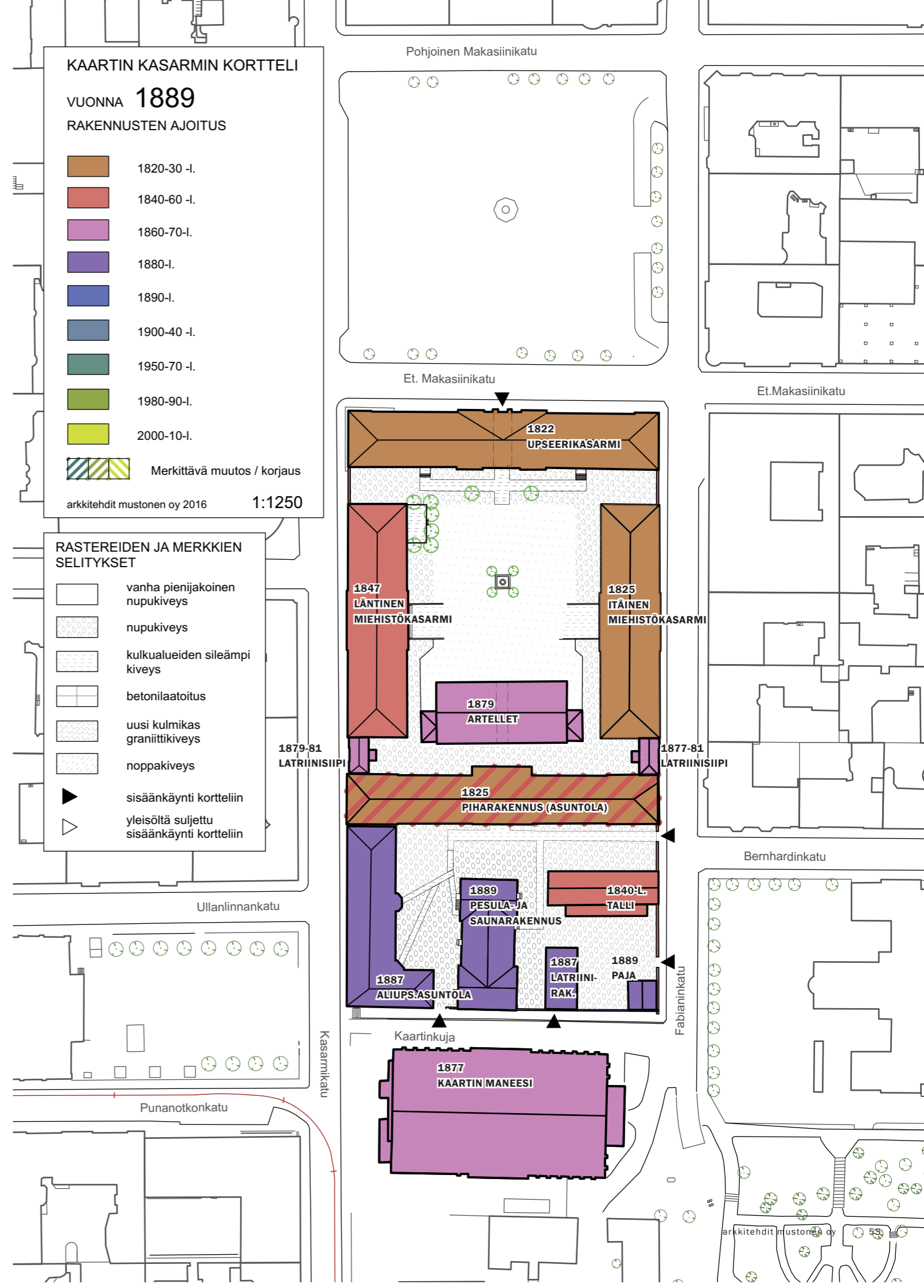
KAARTIN KASARMIN KORTTELI

VUONNA 1889
RAKENNUSTEN AJOITUS

arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

Asevelvollisuuslaki kasvatti kasarmien väkimäärää

Kaartin kasarmien korttelissa väkimäärä lisääntyi uuden asevelvollisuuslain myötä, mikä heijastui rakentamiseen.

1880-luvulla rakennettiin korttelin eteläosaan uusi punatiilinen leipomo-, pesula- ja saunarakennus sekä naimissa olevien aliupseerien asuntola. Apurakennuksista puurakenteiset latriinit korvattiin tiilirakenteisella latriinirakennuksella, edellistä asuntolarakennusta palvella puuvaja purettiin, ja tontin kulmaan rakennettiin sepänpaja, joka korvasi Engelin piharakennuksessa ilmeisesti yhä käytössä olleen pajan. Rakennuttaja oli Yleisten töiden ylihallitus (Nylands Läns Byggnadskontor), suunnitelmat laati Theodor Granstedt.

Tässä vaiheessa Kaartin kortteli on ollut hyvin tiiviisti rakennettu. Rakennettujen lisäksi myötä kortteli on ollut ulkoa katsoen hyvin suljettu ja korttelin sisälläkin on pohjoisosan harjoituspihalta kulku huoltopihalle onnistunut ainoastaan Engelin piharakennuksen läpi. Tämä oli kuitenkin löytyneiden piirustusten mukaan suunniteltu välivaiheeksi: Engelin suunnittelema vanha piharakennus purettiin 1890-luvulla, kun Avioituneet aliupseerit siirtyivät uuteen asuinrakennukseen ja korvaava sauna- ja leipomorakennus oli valmistunut.

Vuonna 1887 laaditussa suunnitelmassa, johon on merkitty sekä uudet että purettavat rakennukset, on Engelin suunnitteleman piharakennuksen paikalle suunniteltu puistoalue. Valokuvia tältä ajalta on niukalti, eikä ole selvää, onko varsinaista viheraluetta koskaan toteutettu. Myöhemmissä vaiheissa tontin tällä alueella on kuitenkin puita, joten jossain mitassa kasvillisuutta on tontin keskialueelle istutettu.

↑ Asemapiirustus Kaartin kasarmien korttelista 1890-luvulta. 1880-luvun lopun rakennukset on piirretty paikoilleen ja Artelletin eteläpuolella on viheralue. Ljyikyknällä on tehty seuraavan vaiheen merkintöjä venäjäksi. KA

Kortteli tiivistyi edelleen, kun upseerikasarmien (AB-rakennus) ja itäisen siipirakennuksen kulma suljettiin kolmikerroksisella laajennuksella, joka liittyi upseerikasarmissa sijanneisiin upseerien kerhotiloihin. Tämä laajennus valmistui 1890-luvun puolivälissä.

← Näkymä observatoriosta 1890-luvulta (katso edellinen aukeama). Taustalle on rakentunut uutta, mm. Erottajain palloasema (valm. 1891). Engelin piharakennus on purettu ja Artellet-rakennuksen eteläinen julkisivu näkyy tiilirakenteisen tallin taustalla. MV

KAARTIN KASARMIN KORTTELI

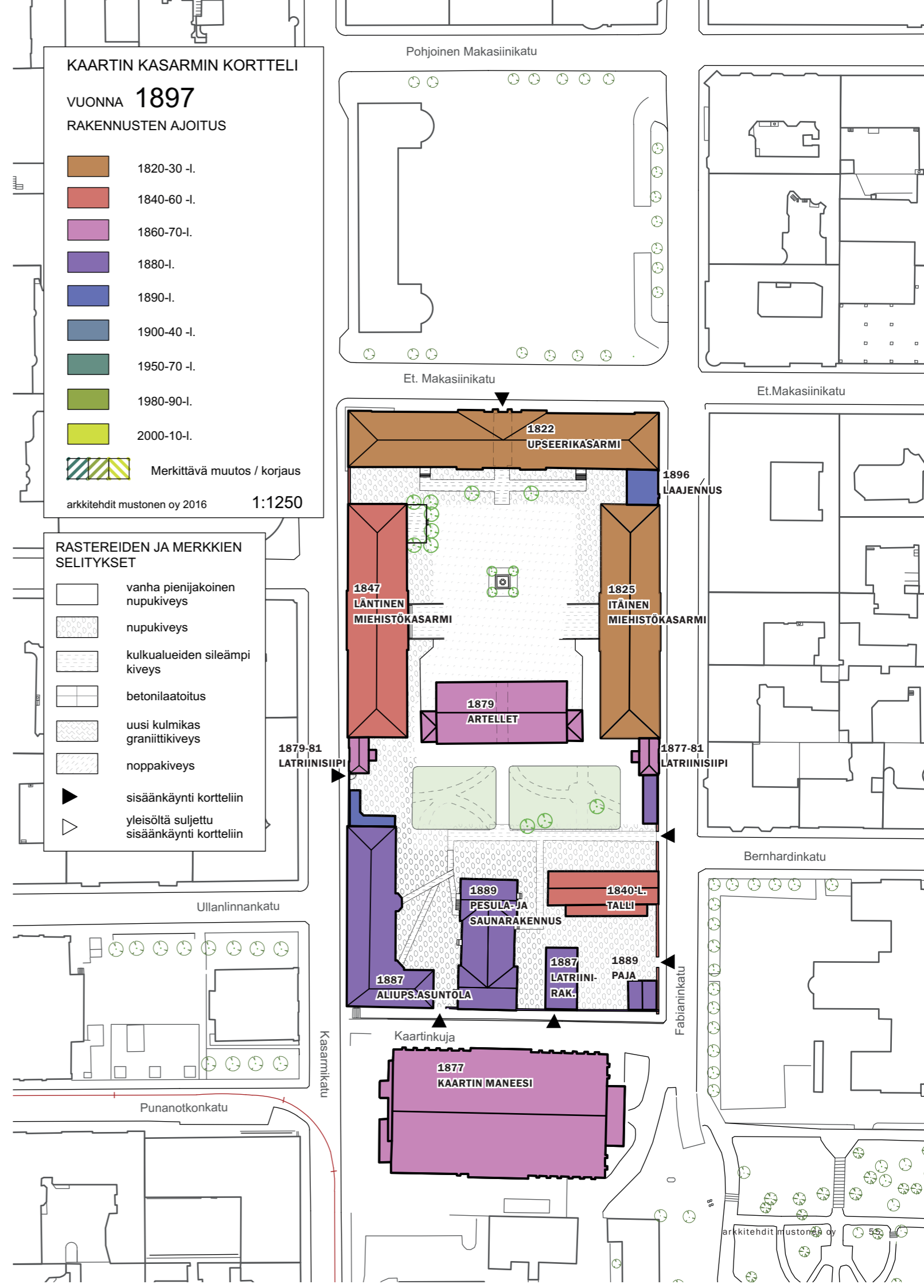
VUONNA 1897
RAKENNUSTEN AJOITUS

- 1820-30 -l.
- 1840-60 -l.
- 1860-70-l.
- 1880-l.
- 1890-l.
- 1900-40 -l.
- 1950-70 -l.
- 1980-90-l.
- 2000-10-l.
- Merkittävä muutos / korjaus

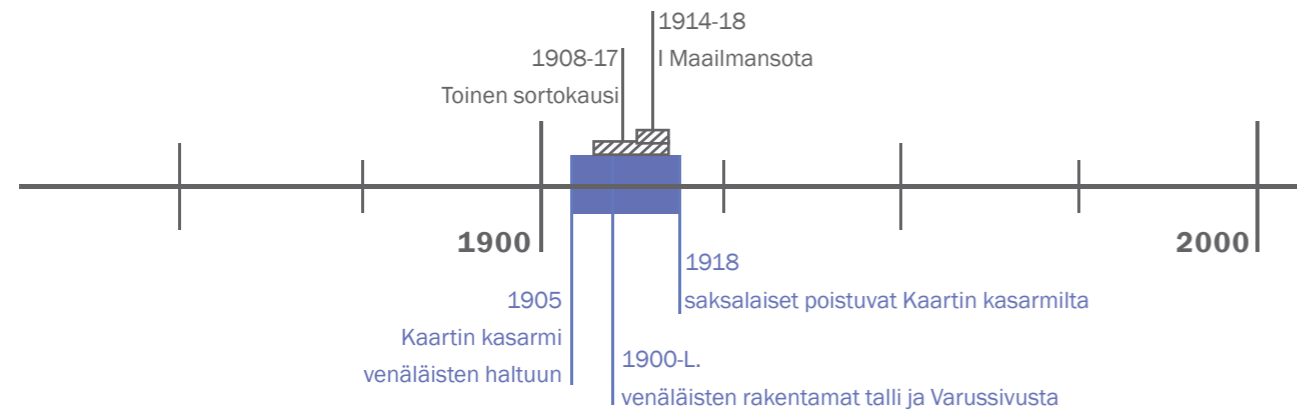
arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

- vanha pienijakoinen nupukiveys
- nupukiveys
- kulkualueiden sileämpi kiveys
- betonilaatoitus
- uusi kulmikas graniittikiveys
- noppakiveys
- sisäänkäynti kortteliin
- yleisöltä suljettu sisäänkäynti kortteliin

1905–1918 KAARTIN KORTTELI VENÄLÄISEN SOTAVÄEN KÄYTÖSSÄ

VENÄLÄISET KAARTIN KASARMILLA

Vuonna 1905 Kaartin kasarmille majoittuivat venäläiset joukot. Tältä ajalta on vähän säilyneitä dokumentteja, mutta oletettavasti rakennukset ovat säilyneet entisenlaisessa kasarmikäytössä. Pääesikunnan 60-vuotishistoriikissa tosin mainitaan, että venäläiset joukot pitivät hevosia kasarmitiloissa ja ruokasali oli asevarastona.¹

1910-luvulla kortteliin on rakennettu uusi miehistökasarmi-rakennus Varussivusta Fabianinkadun varrelle. Sen tieltä purettu tallin korvaajaksi on rakennettu uusi tallirakennus Artellet-rakennuksen eteläpuolelle, alkuperäisen Engelin piharakennuksen sijoille. Uusi talli on toteutettu rakennusrungoltaan lyhyempänä ja kapeampana. Purettua sepän pajaa ei tässä vaiheessa ole enää korvattu uudella, ellei sellainen ole sijainnut tallirakennuksessa. Tässä yhteydessä on myös purettu kivirakenteinen latriinirakennus, sillä sitä ei enää ole vuoden 1921 ilmakuvassa.

1 Mandelin, Marjatta (1978), s. 41

Kaartin kasarmi Suomen sisällissodassa²

Tammikuussa 1918 venäläiset ja punakaarti ottivat Helsingissä vallan. Suomen senaatti pyysi apua Saksasta, ja myöhemmin samana vuonna saksalaiset yhdessä valkoisten kanssa valtasivat Helsingin.

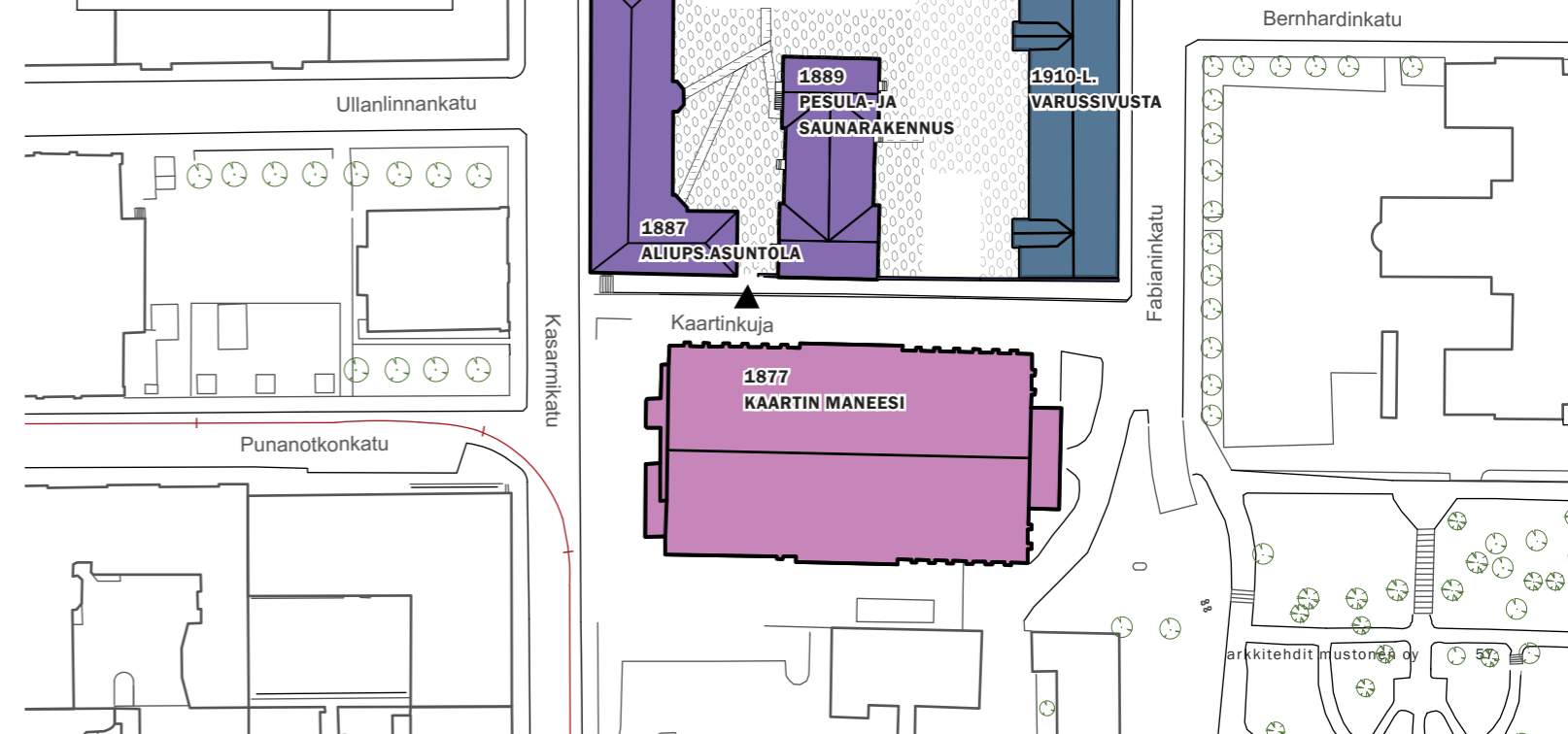
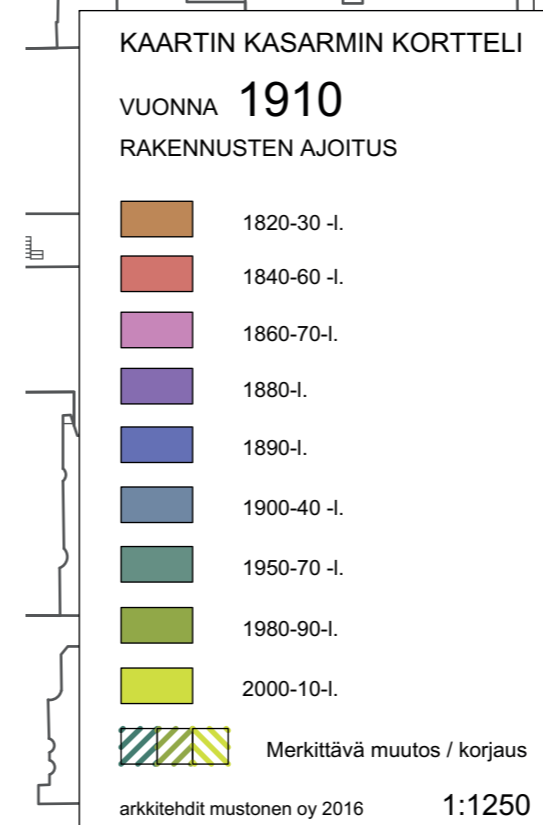
Kaartin kasarmi oli yksi punakaartilaisien tukikohdista ja viimeisiä linnakkeita, joissa taistelu jatkui saksalaisten valtuksen aikana viimeiseen asti. Kaartin kasarmi ei kuitenkaan kokenut yhtä suuria tuhoja Helsingin valtauksessa kuin Turun kasarmi Kampissa, joka tuhoutui tulipalossa lähes täysin.

Punakaartin antauduttua Kaartin kasarmille majoittuivat Helsinkiin avuksi tulleet saksalaiset joukot. Nämä poistuivat maasta vasta marraskuussa 1918, kun II maailmansota viimein päättyi.

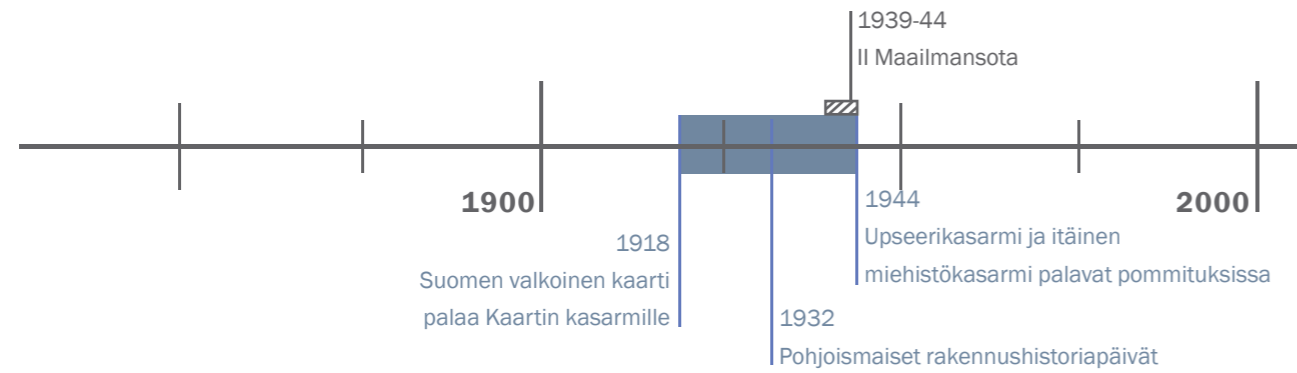
2 Kolbe ja Nyström(2008), s. 18, s. 84-87, s.104

↑ Vuonna 1908 näkymä Kasarmitorilta Kaartin kasarmien upseerikasarmille. Kuvasta näkyy, miten yhteys porttikäytävän kautta kasarmikorttelin sisäpihalle oli tuolloin välittömämpi. Into K. Inha, VM

1918–1944 SUOMEN VALKOISEN KAARTIN KASARMINA

KAARTIN KASARMI SUOMEN VALKOISEN KAARTIN KÄYTÖSSÄ

Toukokuussa 1918 perustettiin Suomen Valkoinen Kaarti, jonka miehistöstä 1500 henkeä sijoittui Kaartin kasarmille. Kasarmirakennukset olivat edellisten vuosikymmenten vallanvaihdosten jäljiltä pääosin kunnossa,¹ mutta rajun käytön jälkeä paikattiin perusteellisilla kunnostustoimenpiteillä.

1920-luvulla Kaartin kasarmiin rakennettiin tuotiin sähkövalot. Sähkövalot ruokalarakennukseen ja sauna-pesularakennukseen on esitetty piirustuksissa vuodelta 1924.

Valokuvien perusteella harjoituspihalle asennettiin betonilaatoitus 1930-luvun tienoilla. Laatoituksen ruudukko on saattanut palvella Kaartin soittokunnan marssiharjoituksia ja kielii 1930-luvun alun funktionalistisen kasarmisuunnittelun ulottumisesta myös Kaartin kortteliin. Muita merkittäviä muutoksia korttelitasolla ei tehty, ilmeisesti myöskään sisätiloissa.

¹ Arkkitehtitoimisto Okulus (2007), s.71

Rakennukset palvelivat edeltävissä käytöissään ja rakennuksia kiertäneet mukulakiveykset ja kulkualueiden suorakaiteen muotoiset nupukiveykset ovat pysyneet ennallaan.

Moottoriajoneuvot eivät syrjäyttäneet hevosta Suomen sotaväessä ennen toisen maailmansodan loppua, joten on oletettavissa, että Kaartin kasarmien korttelin tallissa on vielä toisen maailmansodan alkuun asti ollut asukkaita.

Kasarmialue siviilikäytössä

Vuonna 1932 Järjestettiin Kaartin maneesissa, silloisessa messuhallissa, Pohjoismaiset rakennuspäivät. Tapahtuma leivittäytyi koko Kaartin kasarmien kortteliin; lipunmyynti oli järjestetty upseerikasarmien porttikäytävään ja Varussivustan pohjoispäädyssä oli baari, sekä eteläpäädyssä korttelin muurien ulkopuolella ravintola. Muita esimerkkejä Kaartin korttelin käytöstä ei-sotilaallisten tapahtumien näyttämönä ei ole ilmennyt maneesin messuhallina toimimisen ajalta.

↑ Kuva Pohjoismaisilta rakennuspäiviltä vuonna 1932, lipunmyynti Kaartin upseerikasarmien porttikäytävässä. MV

↑ Ilmakuva Kaartin korttelista ja kasarmitorilta vuodelta 1921. IVKK / SM

KAARTIN KASARMIN KORTTELI

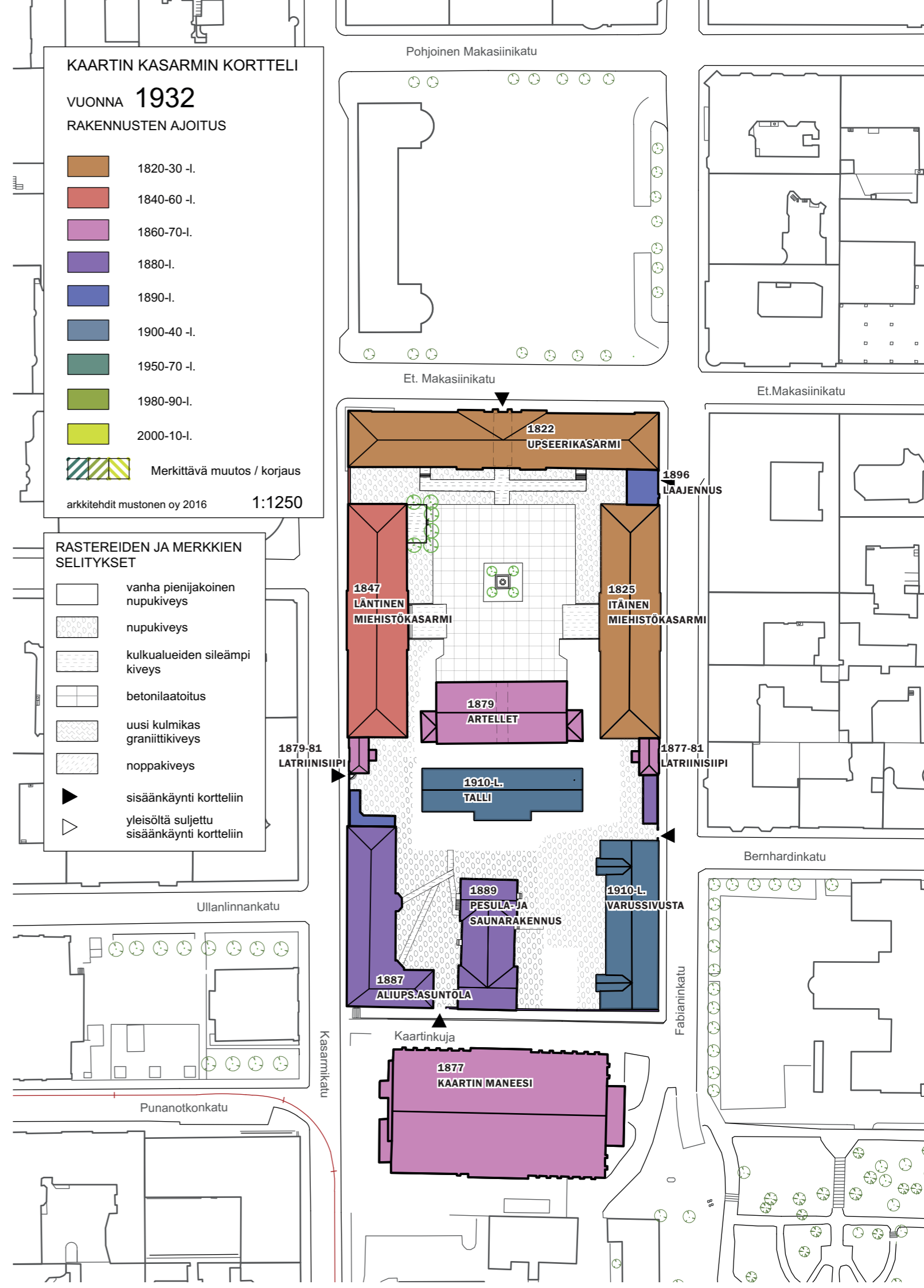
VUONNA 1932
RAKENNUSTEN AJOITUS

- 1820-30 -l.
- 1840-60 -l.
- 1860-70-l.
- 1880-l.
- 1890-l.
- 1900-40 -l.
- 1950-70 -l.
- 1980-90-l.
- 2000-10-l.
- Merkittävä muutos / korjaus

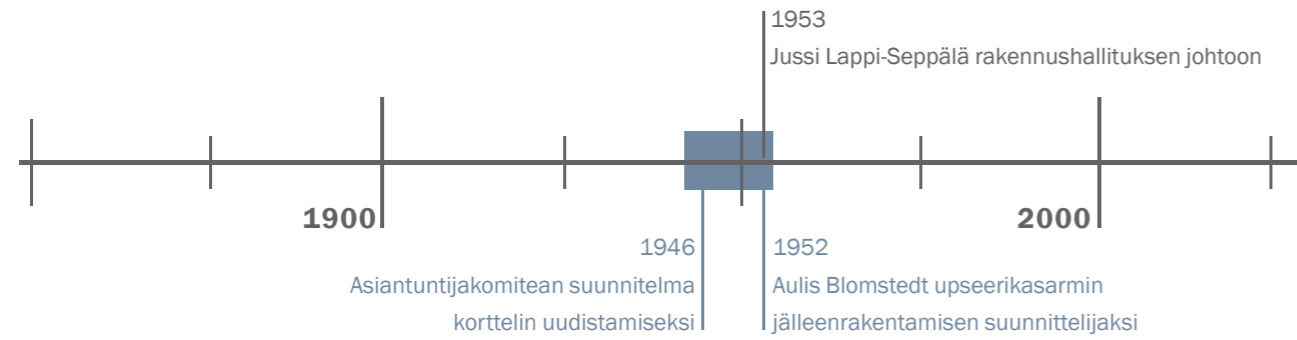
arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

- vanha pienijakoinen nupukiveys
- nupukiveys
- kulkualueiden sileämpi kiveys
- betonilaatoitus
- uusi kulmikas graniittikiveys
- noppakiveys
- sisäänkäynti kortteliin
- yleisöltä suljettu sisäänkäynti kortteliin

1944–1954 KASARMIN RAUNIOVAIHE

VAURIOT VUODEN 1944 POMMITUKSISSA

Kaartin kasarmi tuhoutui pahoin neuvostojoukkojen ilmahyökkäyksessä. Helsingin ensimmäisessä yöpommituksessa osu- ma upseerikasarmien edustalla vahingoitti rakennuksen keski- alueita ja julkisivua. Suurimmat tuhot koittivat viimeisessä yö- pommituksessa, jolloin kaksi miinapommia osui itäiseen mie- histökasarmiin, lähelle upseerikasarmia. Tulipalo levisi up- seerikasarmiin luultavimmin rakennuksia yhdistävän nivelo- san kautta. Upseerisiiven puiset rakenteet tuhoutuivat, mutta muuratut väliseinät ja ulkomuurit sekä piiput jäivät pystyyn.¹

Muut korttelin rakennukset selvisivät ilmeisesti sodasta il- man suurempia vaurioita.

¹ Ensimmäinen yöpommitus 6.–7.2.1944, viimeinen 26.–27.2.1944. Arkkitehtitoimisto Okulus (2007) s.79

Raunioiden kohtalo kiehtui

Seuraavan vuosikymmenen ajan Kaartin kasarmien kohtalo- ta käytiin kiistojakin aiheuttanutta keskustelua.

Upseerit, Arkkitehtiliitto ja Muinaistoimikunta olivat yksi- mielisiä siitä, että vanhat Engelin suunnittelemat kasarmira- kennukset tulisi säästää ja restauroida sitten, kun siihen oli- si varaa. Kaavailtiin myös uutta käyttöä. Päivälehdissä oli esi- tetty ajatus, että kortteli varattaisiin kulttuuri- ja museotoimin- nalle, ja Yleisradio havitteli siitä paikkaa uudelle Radiotalol- le. Puolustusvoimat puolestaan esitti, että hajallaan sijaitse- vat pääesikunnan toiminnot sijoitettaisiin kaikki Kaartin kort- teliin.²

² Arkkitehtitoimisto Okulus (2007) s. 82-83

↑ Kaartin kasarmit rauniaina vuonna 1951. Rakenteita oli tuettu vetotangoin ja rakennuksen ulkopuolella kulki suoja-aita, jotta ohikulkijat eivät saisi irtoavia tiiliä kalloonsa. MV

KAARTIN KASARMIN KORTTELI

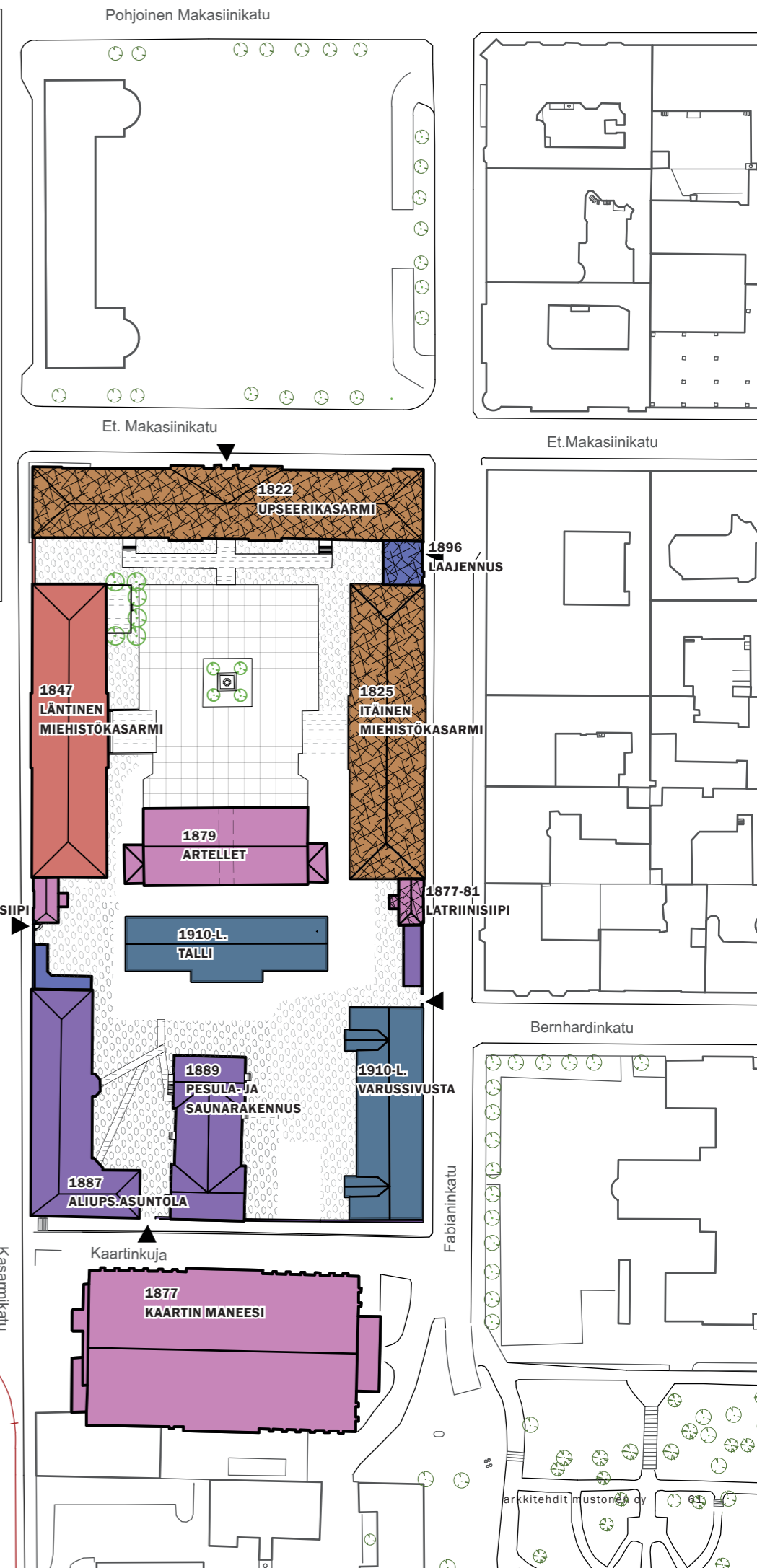
VUONNA 1949
RAKENNUSTEN AJOITUS

- 1820-30 -l.
- 1840-60 -l.
- 1860-70-l.
- 1880-l.
- 1890-l.
- 1900-40 -l.
- 1950-70 -l.
- 1980-90-l.
- 2000-10-l.
- Merkittävä muutos / korjaus

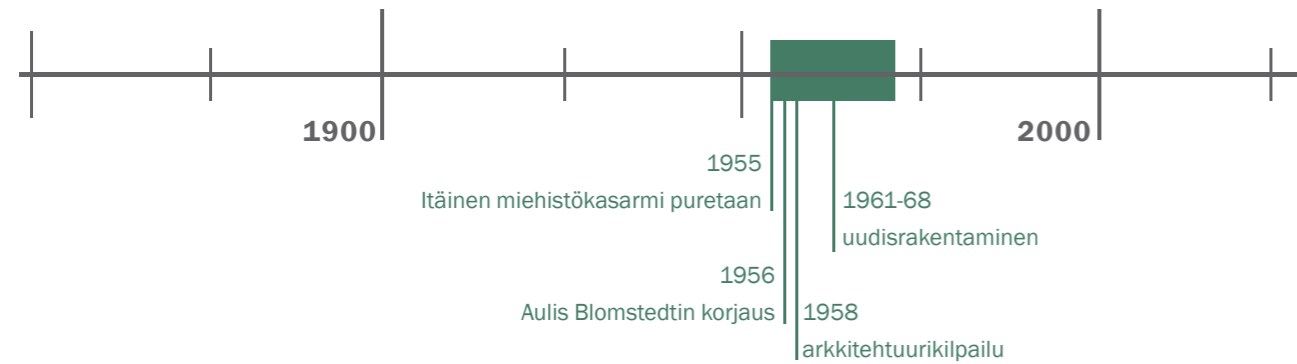
arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

- vanha pienijakoinen nupukiveys
- nupukiveys
- kulkualueiden sileämpi kiveys
- betonilaatoitus
- uusi kulmikas graniittikiveys
- noppakiveys
- sisäänkäynti kortteliin
- yleisöltä suljettu sisäänkäynti kortteliin

1955–1968 UUDET VIRASTOTALOT, KORJAUS JA UUDISRAKENTAMINEN

KASARMIALUEEN KORJAUS

Vuonna 1952 hallitus myönsi varat Kaartin kasarmien korjaamiseksi. Valtio korjasi Kaartin kasarmirakennuksen virastoksi pääesikunnalle ja puolustusvoimille. Ehtona rahoitukselle oli uuden kattokerroksen rakentaminen, joka myös toteutettiin. Korjauksen ja uudelleen rakentamisen suunnitteli Aulis Blomstedt, kunnes erosi toimesta vuonna 1953.

Julkisivut säilytettiin. Kaartin pihan puoleisen julkisivun sisäänkäynnit muuttuivat ja hissien konehuoneet asennettiin entisten porrashuoneiden yläpuolelle. Upseerikasarmien työt valmistuivat vuonna 1956. Korjausta on käsitelty kattavasti Arkkitehtitoimisto Okulun rakennushistoriaselvityksessä.

Miehistökasarmit – itäinen hävisi, läntinen säilyi

Vuonna 1955 Valtioneuvosto teki päätöksen, että niin ikään vahingoittunut Engelin miehistökasarmi puretaan. Asia tuli julkisuuteen vasta, kun purkutyöt oli aloitettu – päätös oli tehty kaikessa hiljaisuudessa asiantuntijoita kuulematta. Syynä oli silloisen puolustusministerin mukaan rahanpuute.¹

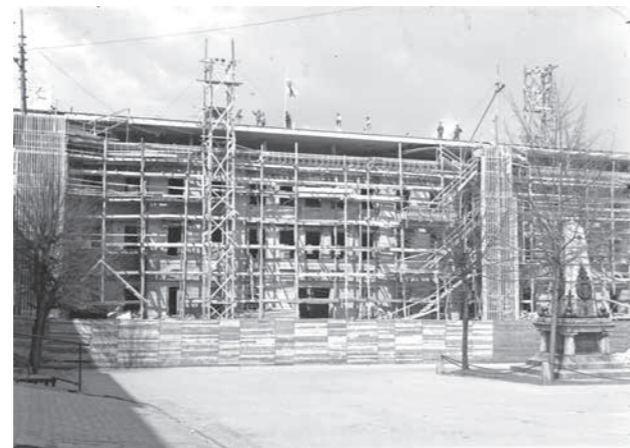
Läntinen miehistökasarmi kunnostettiin upseerikasarmien korjauksen aikoihin julkisivuiltaan, mutta tietävästi sisätiloissa ei tehty merkittäviä muutoksia, ja majoituskasarmikäyttö jatkui rakennuksessa entiseen tapaan.

Muut rakennukset

Muihin korttelin rakennuksiin ei 1950-luvulla tehty muutoksia. Aliupseerien asuntola oli pääosin asuinkäytössä; sen toisessa kerroksessa oli aliupseerien kerho ja ensimmäisessä kerroksessa sairastupa.² Pesularakennuksessa oli saunatilat ja niin ikään asuntoja. Varussivusta toimi tietävästi asuinkäytössä sekini. Artellirakennus oli edelleen ruokalana ja venäläisten rakentama talli palveli ilmeisesti yhä alkuperäisessä tarkoitustaan.

¹ Arkkitehtitoimisto Okulus (2007), s. 110

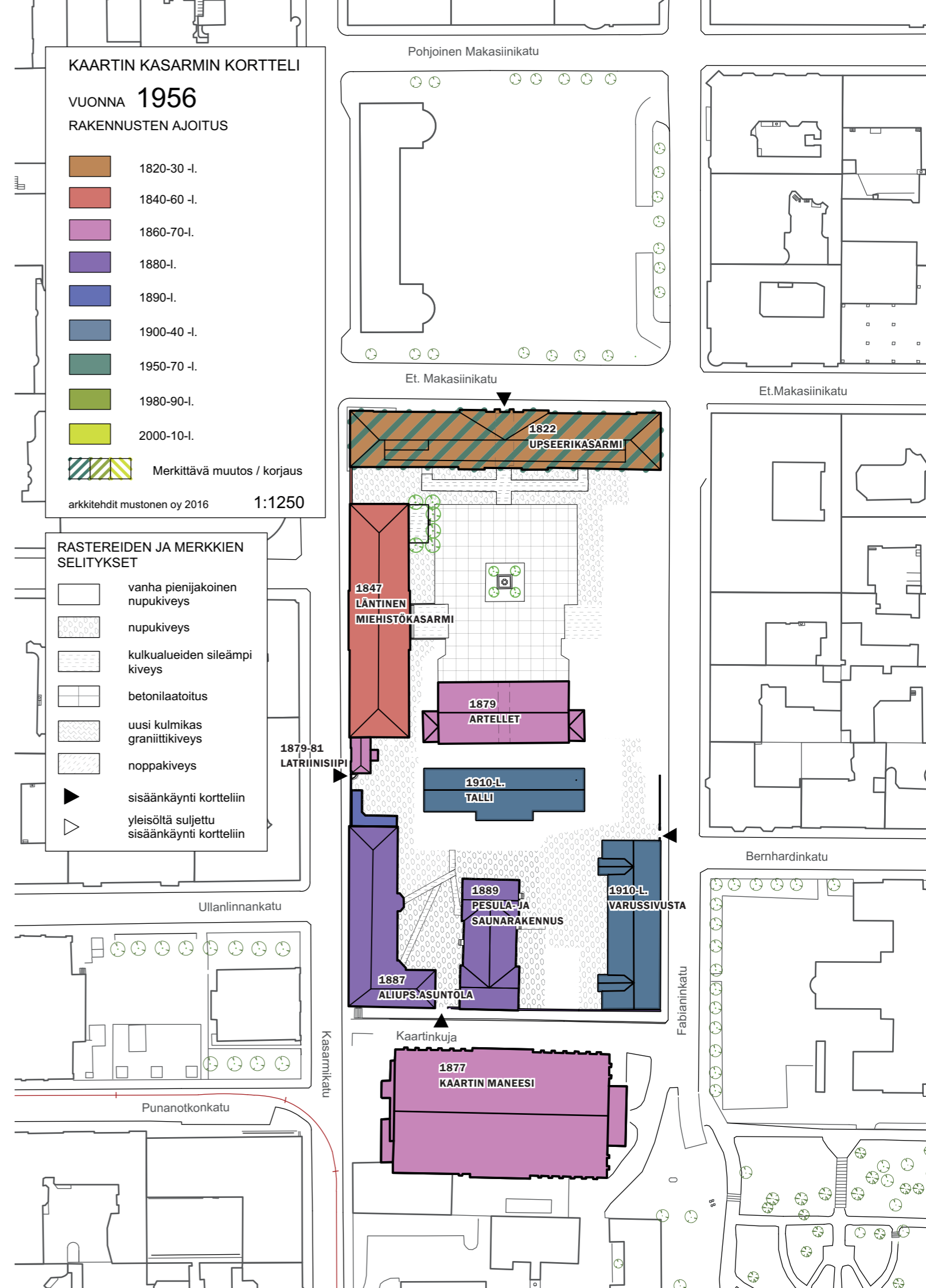
² 17.2.1956 päivätty piirustus, otsikoitu: "Rakennus 5 suunnitelma uudeen sijoituksista uudisrakennustoimikunnan johdosta"

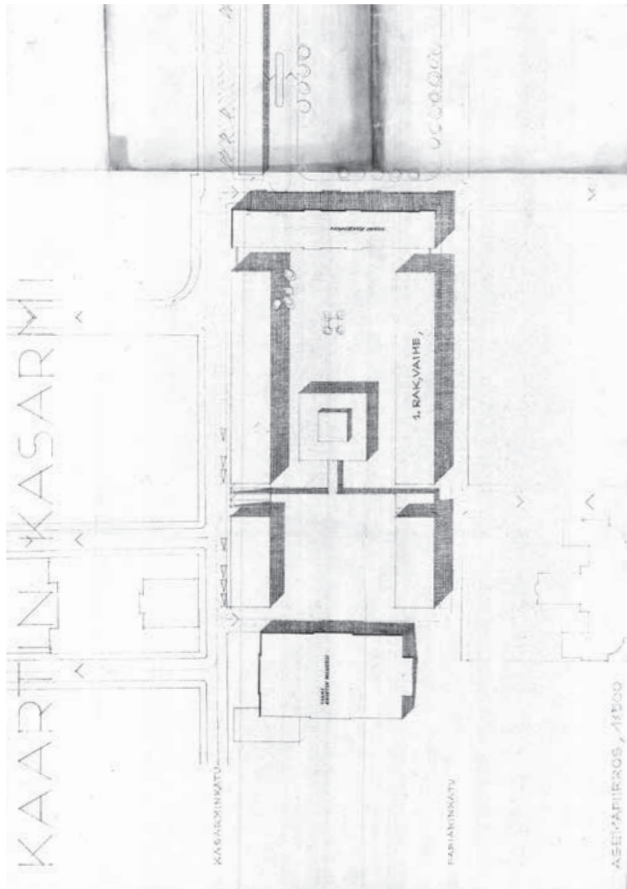

↑ Upseerikasarmien korjaus käynnissä vuonna 1955. Näkymä Kaartin korttelin sisältä. Lähde: Sotamuseo.

↑ Ilmakuva Kaartin korttelista vuodelta 1956. Kuvassa näkyy korjattu upseerikasarmi ja itäisen miehistökasarmien jättämä aukko. Kuva oli osa vuoden 1958 arkkitehtuurikilpailun lähtöaineistoa. Lähde: Ilmavoimien kuvakokoelma

↑ Voittaneen kilpailuehdotuksen asemapiirustus vuodelta 1957. PHRAKL
 ↓ Valokuva Castrénin ja Revellin voittaneen kilpailuehdotuksen pienoismallista vuodelta 1958. AMA

1956–57 ARKKITEHTUURIKILPAILU

Vuonna 1956–57 järjestettiin arkkitehtuurikilpailu Kaartin kasarmien muun korttelin jatkokehityksen ratkaisemiseksi. Kilpailuohjelmassa Kaartin harjoituspihan, eli Gornij Dubniakin torin kaavailtiin voivan saada tulevan virastokäytön myötä "julkisen torin luonteen" sallimalla jalankulkuliikenne ja ohjaamalla autoliikenne pois torilta.¹ Korttelin uudelleenrakentaminen suunniteltiin jo kilpailuvaiheessa toteutettavaksi vaiheittain, alkaen Fabianinkadun puoleisesta siivestä. Muinaistieteellinen toimikunnan kilpailuohjelmaan sisältyneessä lausunnossa esitään toive Kasarmikadun puoleisen siiven säilyttämisestä ja mahdollisesti jopa Fabianinkadun puoleisen siiven jonkin asteista rekonstruoinnista. Vähintään edellytetään Gornij Dubniakin torin suhteiden säilyttämistä mm. rakennuskorkeuden suhteen entisellään.

Kilpailun palkintolautakunnan pöytäkirjassa on painotettu, että "torin eteläsivua ei saisi rakentaa umpeen, van olisi sen väljästi ja avoimesti – empire kaupunkirakennustaiteellisia perinteitä seuraten – liityttävä korttelin eteläosan aukioihin ja rakennusryhmiin." Viljo Revellin ja Heikki Castrénin laatiman voittaneen kilpailuehdotuksen katsotaan onnistuneen tässä kaikkein parhaiten. Puutteen omaisesti mainitaan, että ehdotuksessa on Kaartin vanhoista rakennuksista säilytetty kui-

1 Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun ohjelma, 1956. Helsinki: J. Simeliuksen perillisten kirjapaino.

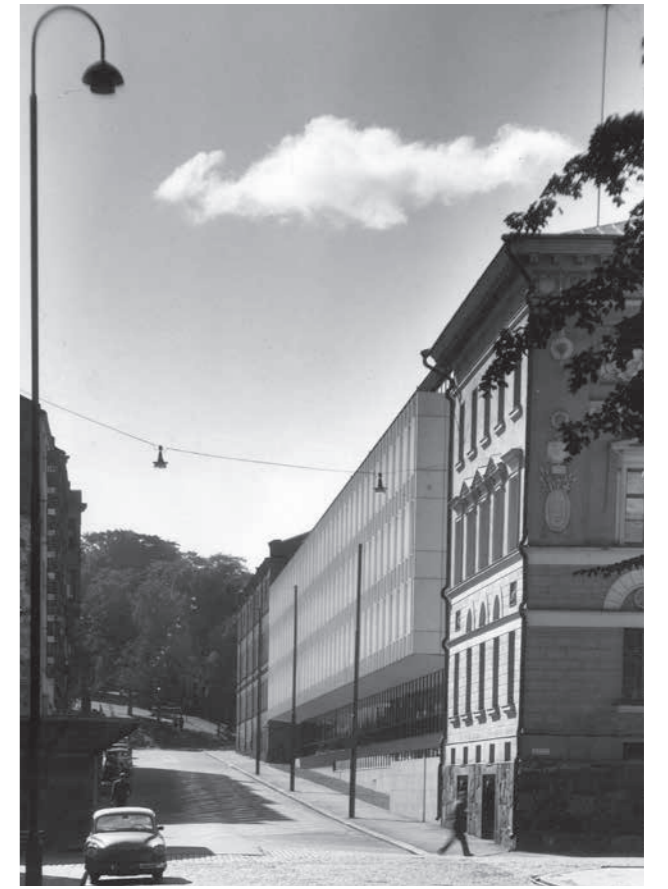
tenkin vain vanha päärakennus ja maneesi.² Lohrmannin miehistökasarmin ja Artellirakennuksen säilyttämisen tutkimista edellytettiin päätöspöytäkirjassa.

Päätös vaiheittain toteutettavasta rakentamisesta tehtiin ja korttelin tuleva käyttö virastojen toimitiloina varmistui. Vuoden 1959 jälkeen kasarmissa ei ollut enää sotajoukkoja, vaan alue tuli kokonaisuudessaan puolustusministeriön ja pääesikunnan käyttöön.

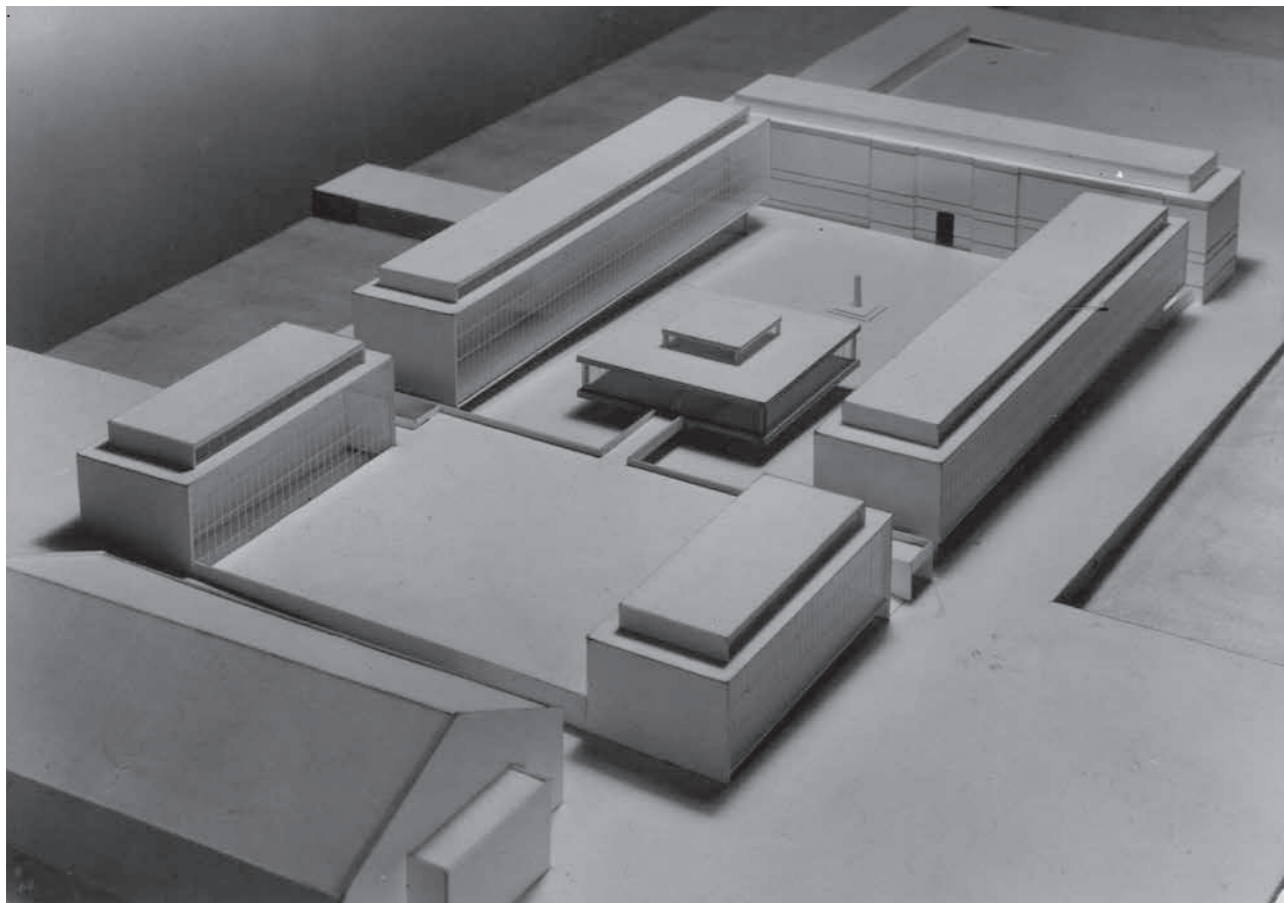
KILPAILUTYÖN TOTEUTUS

Revellin ja Castrénin suunnittelemat uudet toimistorakennukset rakentuivat vaiheittain siten, että ensimmäisenä valmistui Fabianinkadun varteen C-rakennus vuonna 1961. Se esiteltiin Arkkitehti-lehdessä heti valmistumisensa jälkeen. Vuonna 1962 julkaisiin mielipidekirjoitukset "Purkamisen puolesta" (kirj. Reino Lamminsola) sekä "Purkamista vastaan" (kirj. O. Hansson), joissa käsiteltiin Kasarmikadun puoleisen läntisen miehistökasarmin purkamista. Lamminsola toteaa kokonaisuuden olevan rikkonainen ja uskoo Kaartin korttelin eheyttämisen vaikuttavan positiivisesti Kasarmitorin ilmeseen. Hansson puolestaan kritisoi uusien toimistorakennusten toteutusta ja katsoo, että niitä ei ole suhteutettu Kaartin kasarmien vanhaan kokonaisuuteen kilpailuehdotuksen lupamalla tavalla.³

2 Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun palkintolautakunnan raportti, 1957. PHRAKL
 3 Arkkitehti-lehti 3/1962. s.10-11

↑ Näkymä Fabianinkadulta vuonna 1961. Varussivusta on yhä pystyssä. SM
 ↓ Valokuva Kaartin korttelin sisäpihalta 1960-luvulta. C-rakennuksen takana näkyy upseerikasarmi 50-luvun hissinorneineen. PHRAKL

Tämän keskustelun jälkeen valmistui D-rakennus vuonna 1965, jonka tilalta oli purettu Varussivusta-rakennus. Tällöinkin Artellet-rakennus oli vielä paikoillaan, mutta purettiin yhdessä venäläisten rakentaman tallin kanssa. Niiden tilalle nousi vuonna 1968 valmistunut Paviljonkirakennus.

Paviljonkirakennuksen pääpiirustussarjan asemapiirustuksessa on esitetty monumentaaliportaitkot molemmin puolin pihan eteläosaan, kannen alle rakennettava paikoitushallin laajennus ja aliupseeriasuntolan paikalle myöhemmin tehtävä uusi virastorakennus. Portaitko on kuitenkin toteutettu vain D-rakennuksen puolelle ja maanalaisesta laajasta pysäköintihallista on toteutettu vain osa. Terrassin seinämän suojaan on sijoitettu ilmanvaihdon konehuone.

Muut rakennukset

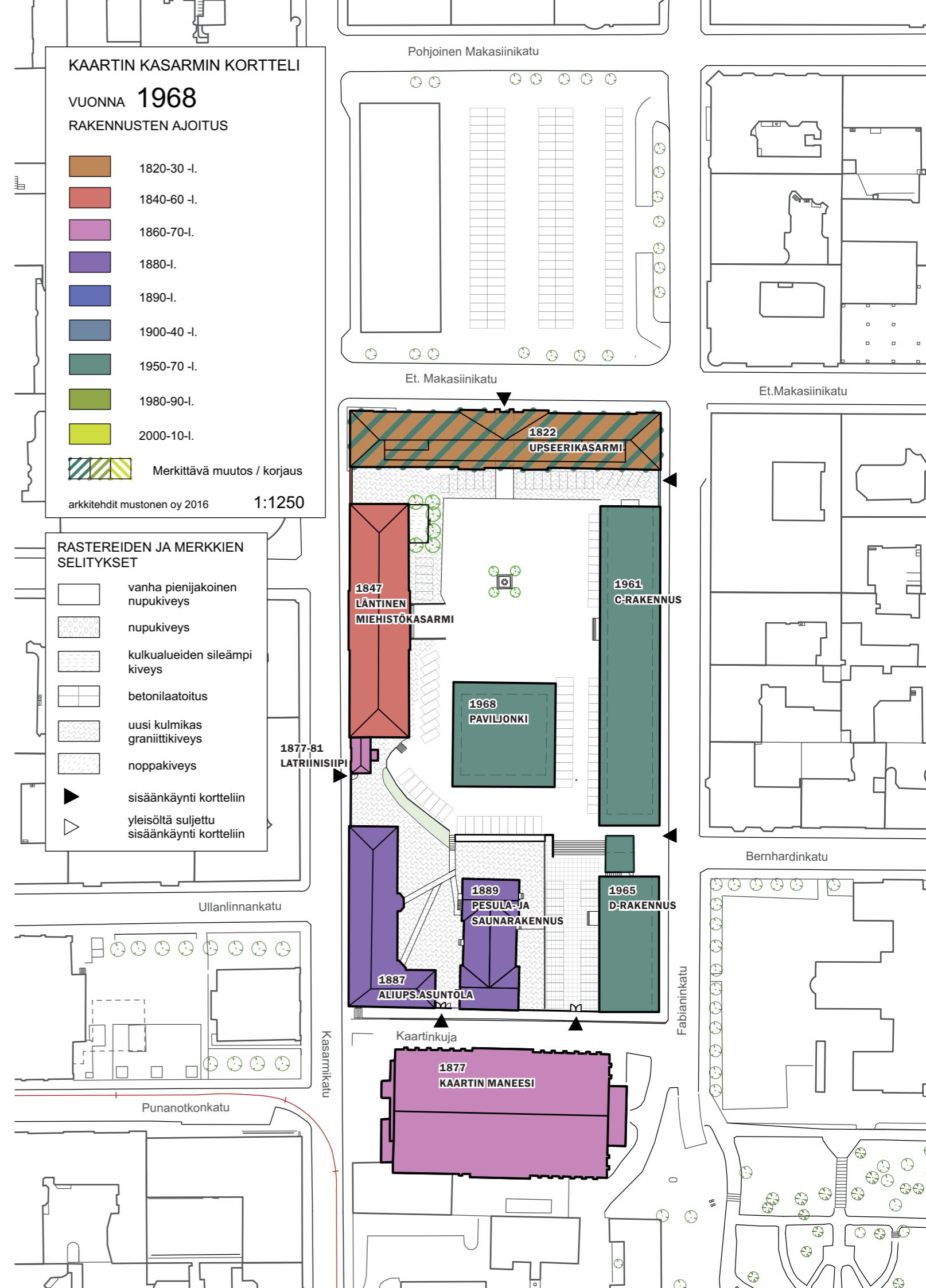
Läntinen miehistökasarmi säästy, ja jatkoi majoituskäytössä. Aliupseeriasuntola sekä pesula- ja saunarakennus on niin ikään säästetty ja jälkimmäinen on osin säilynyt entisessä käytössään. Kilpailuehdotukseen sisällytynyt terrassointi on toteutettu osittain Paviljonkirakennuksen ja D-rakennuksen ympäristössä, mutta vaikuttaa korttelin lounaisosassa jääneen väliaikaisen luonteiseksi valokuvien perusteella. 1800-luvun lopun tiilirakennukset on pihapiirissä erotettu terrassoinnin lisäksi matalalla aidalla, ja ajoyhteys näille on ollut ainoastaan Kaartinkujalta käsin.

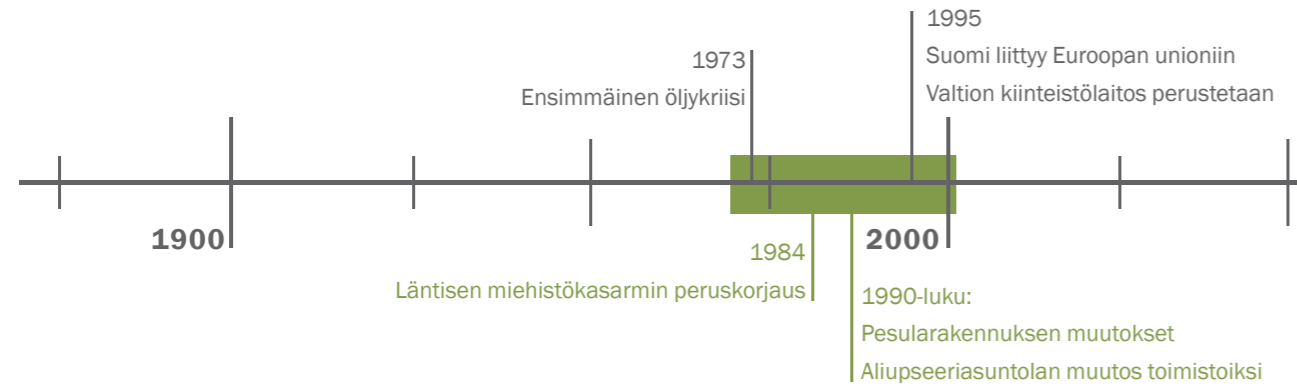
↑ Artellirakennusta puretaan vuonna 1961, taustalla vastavalmistunut C-rakennus. SM

↓ Artellet rakennusta puretaan vuonna 1961. Oikealla kuvassa oleva läntinen miehistökasarmi sekä taustalla näkyvä aliupseeriasuntola säästyivät purkutuoimilta. SM

↙ Keskuspaviljonkirakennus vuonna 1969. Taustalla C-rakennuksen julkisivu. SM.

1969–2001 VIRASTOKORTTELIN PERUSKORJAUKSIA

MUUTOKSET TOIMISTOTILOIKSI

1970-luvulle tultaessa Kaartin kasarmi oli pääosin toimistotiloina, vain aliupseeriasuntolassa ja pesularakennuksessa oli yhä asuntoja. Uusista virastorakennuksista huolimatta pääesikunta kärsi tilanpuutteesta kasvaneen henkilökuntamäärän vuoksi, ja toimi tämän vuoksi osin yhä hajautetusti Kaartin korttelin ulkopuolisissa tiloissa.¹ Tilantarpeen ratkaisemiseksi ehdotettiin, että läntinen miehistökasarmi, jossa jos osin oli toimistotilja, peruskorjattaisiin ja muutettaisiin toimistorakennukseksi.² Peruskorjaus valmistui 1984. Korjauksessa kasarmin alkuperäinen tilavaan, harjoitustiloina palvelleeseen sivukäytävään ja sen varrelle sijoitettuihin majoitustiloihin perustunut tilajako on hämärtynyt tilojen jakamisen myötä. Latriniisiiven kellarisisäänkäynti on poistettu ja kasarmin eteläpäätyyn puolestaan puhkaistu uusi sisäänkäynti kellarikerrokseen. Korjausta on käsitelty kattavasti Arkkitehtitoimisto Okulusen laatimassa rakennushistoriaselvityksessä.

Myös aliupseerien asuntola oli osin otettu toimistokäyttöön jo 1970-luvulla. Vuonna 1997 se peruskorjattiin kauttaaltaan ja muutettiin toimistotiloiksi.³ Asuinrakennuksen luonne on sisältä muuttunut radikaalisti: toimistotilat on toteutettu keskikäytäväratkaisuna ja huoneistojako on rikkoutunut. Alkuperäisestä on jäljellä kantavat väliseinät, joitain alakattoja sekä väliovia karmeineen.

S-rakennuksessa on 1990-luvun alussa otettu kellarikerroksen pohjoispääty käyttöön työterveydenhuollon vastaanottotiloina, mikä johti sisäänkäyntimuutokseen. Samassa yhteydessä on toiseen kerrokseen tehty puhelinkeskus aputiloinen. Pari vuotta myöhemmin on rakennuksen ullakolle tehty mittavat ilmanvaihtotilat ja ilmanvaihtokanavien vaatimia julkisivumuutoksia. 1990-luvun puolessa välissä on ensimmäiseen kerrokseen tehty liikuntatilat ja saunatilat uusittu.

Muutokset pihapiirissä

Pihan käsittely on ilmeisesti jäänyt pääosin 1960-luvun lopun vaiheeseen osittain toteutettuine terassointineen. 1974 on

¹ Mandelin, Marjatta (1978). s. 38

² Arkkitehtitoimisto Okulus (2012). F-rakennus. s. 58

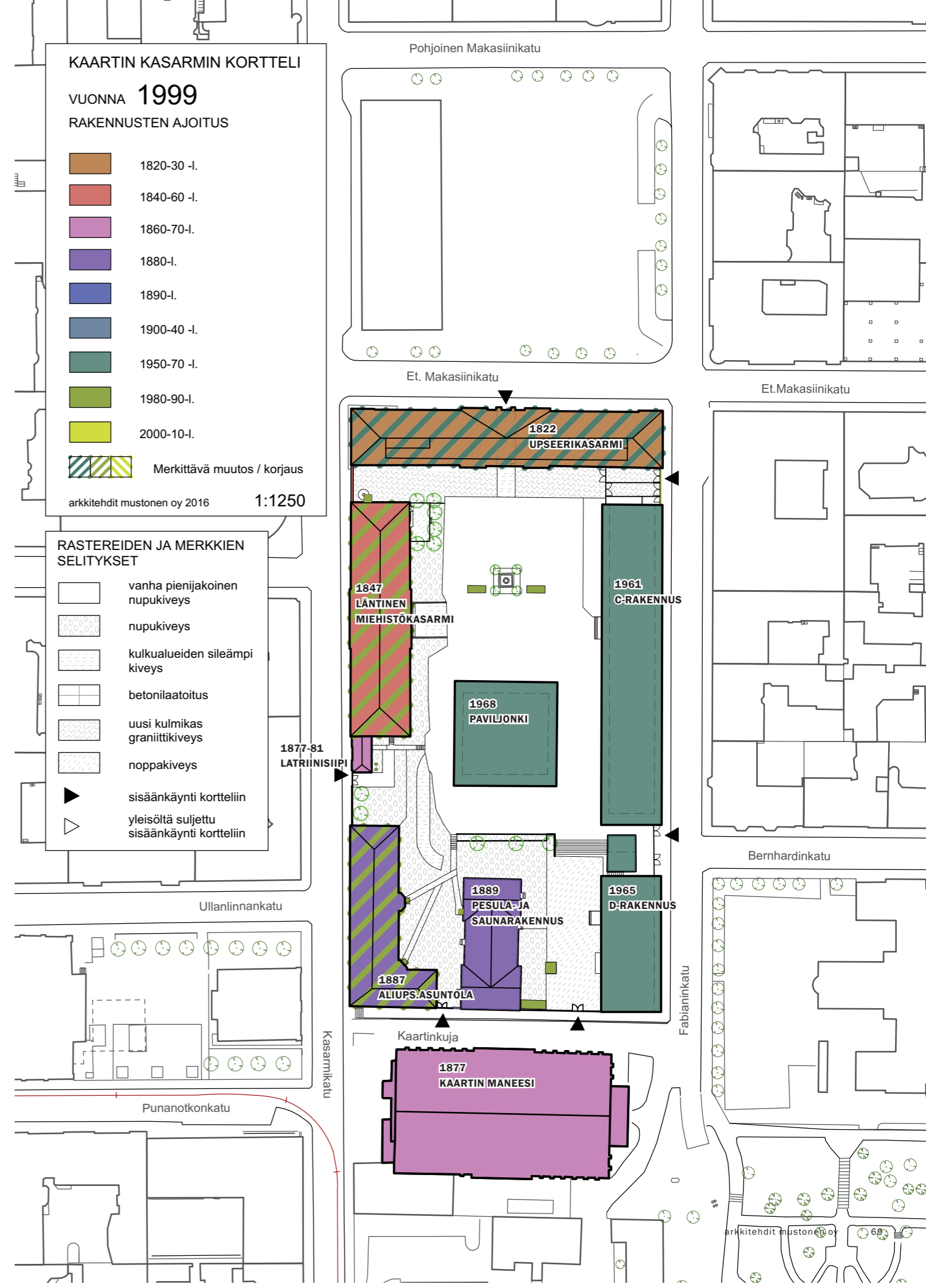
³ Puolustushallinnon kampuuskastelu Kaartin korttelista (2015)

uusittu Kaartinkujan puoleinen puurakenteinen aita, tehty aliupseeriasuntolan ja pesularakennuksen väliin portti, sekä uusittu asuntolan ja läntisen miehistökasarmin välinen muuri. Aitasuunnitelmat on tehnyt Arkkitehtitoimisto Castrén-Jauhainen-Nuutila. Liekö vuoden 1973 öljykriisi vienyt uskon Revelin ja Castrénin korttelisuunnitelman loppuunviemisestä lähivuosina, ja toimisto on viimeistellyt pihapiirin siltä erää.

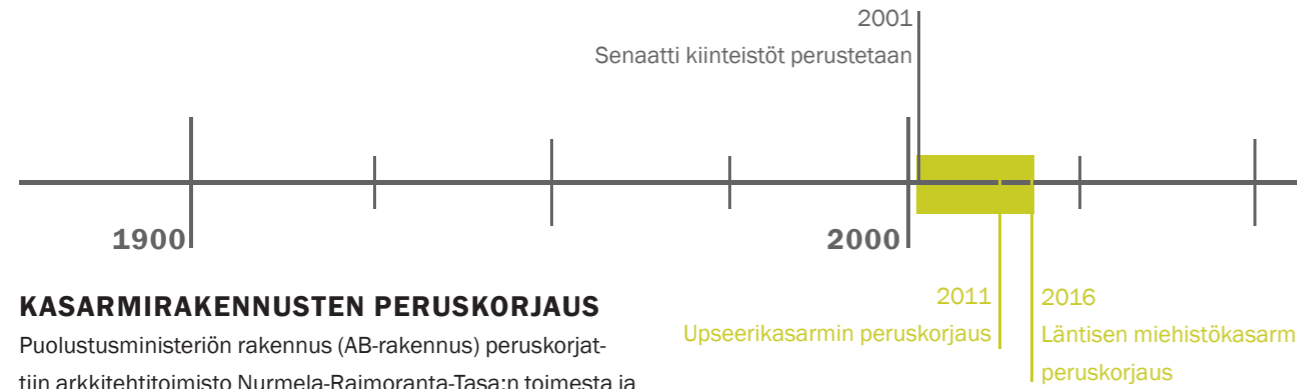
1993 on päivätty pihasuunnitelmat, joissa Paviljongin länsipuolelta on tehty ajoluiska aliupseeriasuntolan ja pesularakennuksen väliselle piha-alueelle. Samalla on uusittu pihan kiveyksiä ja päällysteitä siten, että vanhojen säilyneiden rakennusten ympäristössä on nupukiveys ja 1960-luvun rakennusten osassa korttelia asfaltointi. D-rakennuksen edustan kiveys on uusittu vuonna 1998 aiemmasta, moduliin asennetusta betonilaatituksesta eroavana raidoitettuna noppakiveyksenä.

↓ Aliupseeriasuntolan sisätiloissa on vanhemmista kerrostumista säilynyt mm. joitakin ovilistoituksia sekä kattolaudoitusta. amoy 2016

↘ S-rakennukseen on 1990-luvulla tehty mm. uudet liikuntatilat. amoy 2016

2002–2016 SENAATTI-KIINTEISTÖJEN OMISTUKSESSA

KASARMIRAKENNUSTEN PERUSKORJAUS

Puolustusministeriön rakennus (AB-rakennus) peruskorjattiin arkkitehtitoimisto Nurmela-Raimoranta-Tasa:n toimesta ja valmistui vuonna 2011. Korjauksessa ensimmäisen kerroksen porttikäytävän kohdalle on rakennettu lasinen yhdyskäytävä, mikä helpottaa rakennuksen sisällä liikkumista puolelta toiselle, mutta sulkee Kaartin korttelin entistä tehokkaammin Kasarmitorilta katsoen. Korjaus noudattelee Blomstedtin vaiheen tilajakoa keskikäytäväratkaisuihin, mutta huonetoilija on jonkin verran lisätty. 1950-luvun väliseinät ovat suurelta osin paikoillaan, mutta väliovien yläpuolelle on puhkaistu yläikkunat toimistohuoneisiin. Tammiovet ja -ikkunat on säilytetty, samoin joitain yksittäisiä rakennusosia.¹ Blomstedtin aikainen kattokerros säilyi muuten ennallaan, mutta katon yläpuolelle nousseet hissien konehuoneet poistettiin.

F-rakennuksessa on selvityksen tekohetkellä juuri valmistunut 2014-2016 toteutettu peruskorjaus, jonka on suunnitellut arkkitehtitoimisto Jeskanen-Repo-Teränne. Rakennukseen on toteutettu pääesikunnan toimistotilat samaan tapaan kuin 1980-luvun peruskorjauksessa, ottamalla kasarmien tilava sivukäytävä myös toimistotilakäyttöön. 2010-luvun korjauksessa tämä on kuitenkin toteutettu kevein, korkein yläikkunoin varustetuilla väliseinillä, minkä ansiosta edellisestä vaiheesta poiketen leveä sivukäytävä hahmottuu sisätilassa paremmin. Kasarmien tilat on vaihtelevasti jaettu toimistotiloiksi. Alkuperäiset ovet kasarmeihin on säilytetty.

¹ Projektiutiset 2/2011

↑ Vuonna 2011 toteutetussa peruskorjauksessa upseerikasarmien porttikäytävä suljettiin lasituksilla. Uusi lasinen eteistila lisää käyttökävyyttä, mutta on merkittävästi muuttanut korttelin avoimuutta Kasarmitorin suuntaan. amoy 2016

Muut rakennukset

Keskuspaviljonkirakennus on säilynyt alkuperäisessä käytössä ruokala-, kokoontumis- ja edustustiloina. Muut rakennukset toimivat toimistotiloina, lukuun ottamatta pesula- ja saunarakennusta, jossa on henkilökunnan liikunta- ja saunatilat sekä työterveyden vastaanotto, ja ullakolla ilmanvaihton tiloja.

D-rakennuksen sisäänkäynnin yhteyteen on 2000-luvulla tehty voimakashahmoinen katos.

← F-rakennuksen eli läntisen miehistökasarmien vuonna 2016 valmistuneessa peruskorjauksessa leveän sivukäytävän väliseinien yläikkunoilla on pyritty edesauttamaan alkuperäisen käytävätilan hahmottumista. amoy 2016

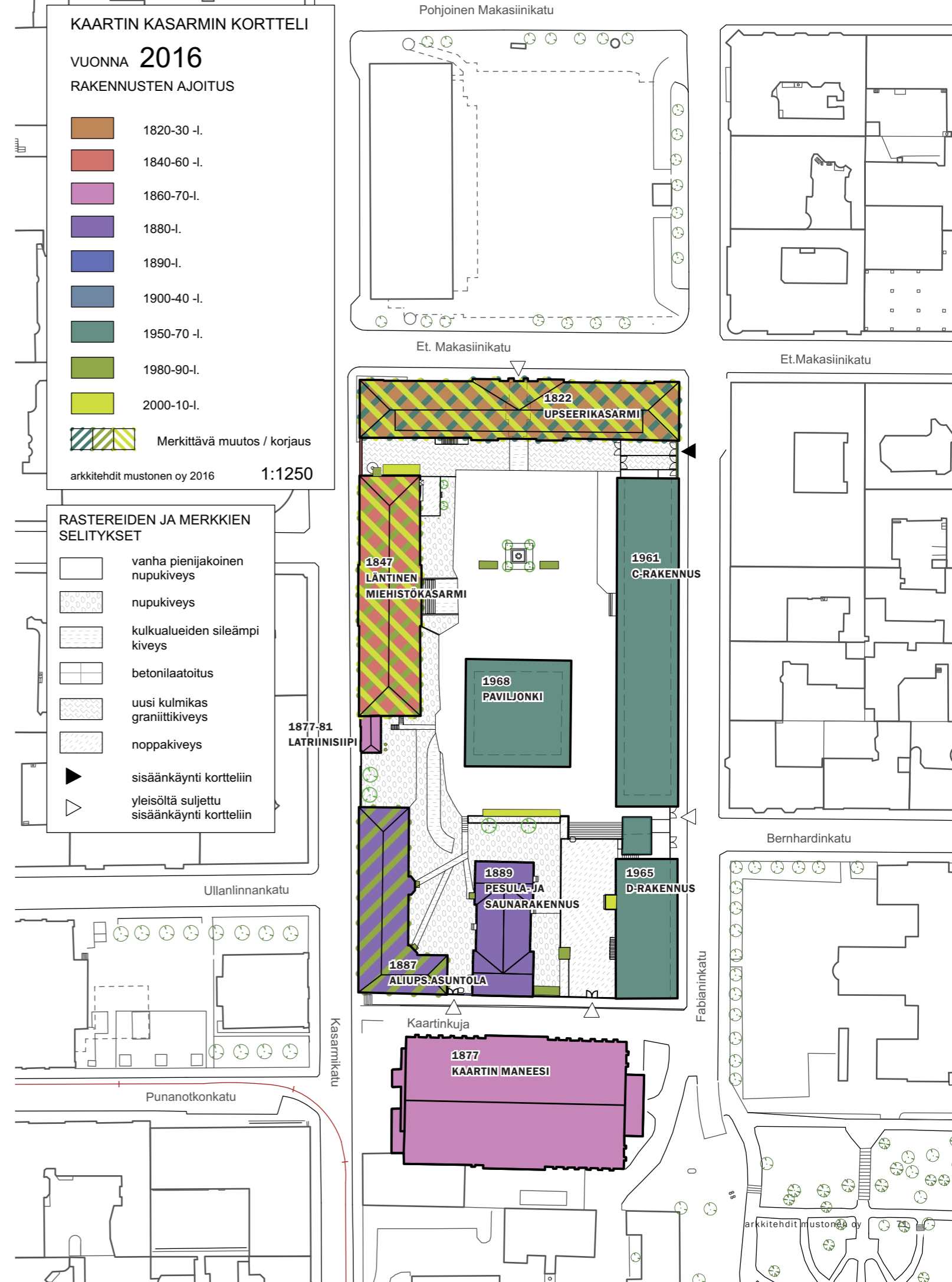
KAARTIN KASARMIN KORTTELI VUONNA 2016 RAKENNUSTEN AJOITUS

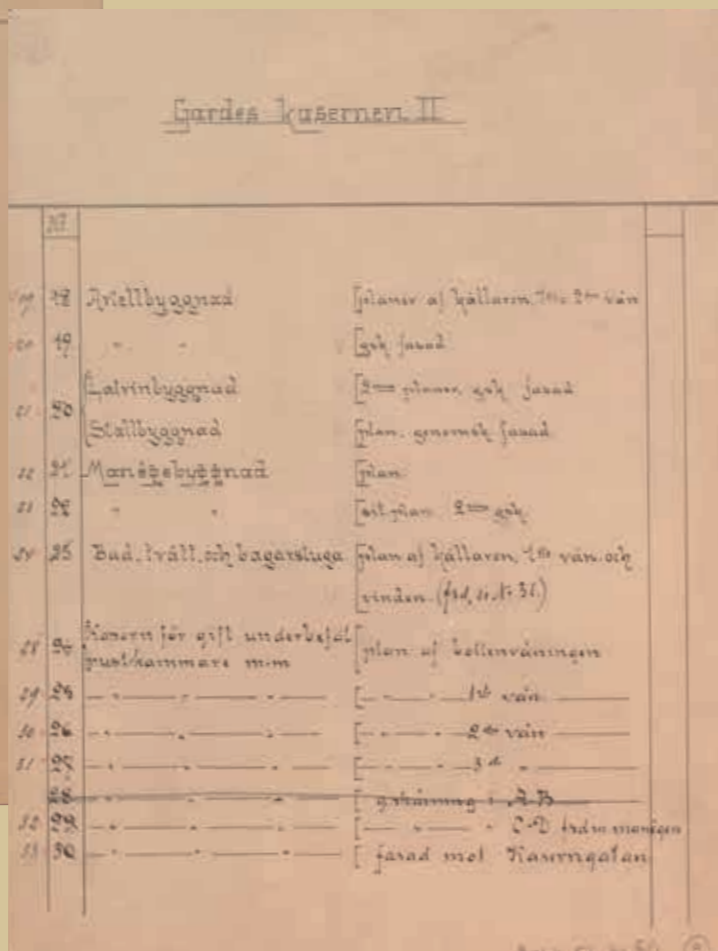
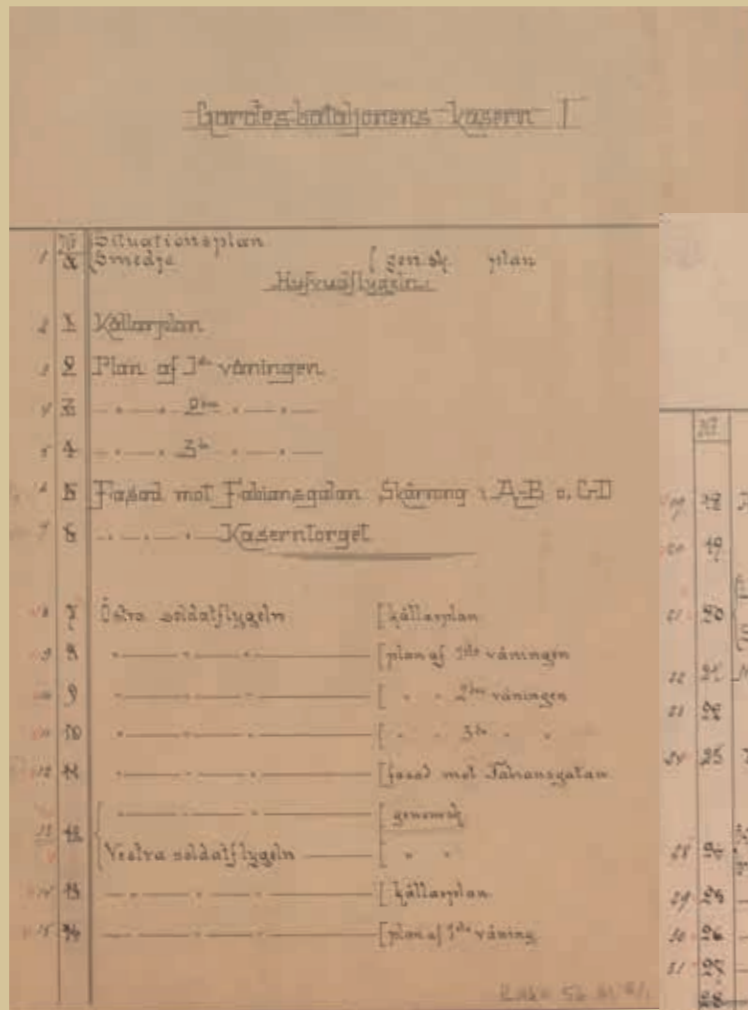
- 1820-30 -l.
- 1840-60 -l.
- 1860-70-l.
- 1880-l.
- 1890-l.
- 1900-40 -l.
- 1950-70 -l.
- 1980-90-l.
- 2000-10-l.
- Merkittävä muutos / korjaus

arkkitehdit mustonen oy 2016 1:1250

RASTEREIDEN JA MERKKIEN SELITYKSET

- vanha pienijakoinen nupukiveys
- nupukiveys
- kulkualueiden sileämpi kiveys
- betonilaatoitus
- uusi kulmikas graniittikiveys
- noppakiveys
- sisäänkäynti kortteliin
- yleisöltä suljettu sisäänkäynti kortteliin

Kolmas luku sisältää lyhyet esittelyt korttelin rakennuksista rakentamisjärjestyksessä, ja viimeisenä on esitelty Kaartin harjoituspiha. Puretut rakennukset on otsikoitu harmaalla värillä.

1822	A-B-rakennus / Puolustusministeriö	74
1824	Itäinen miehistökasarmi (gammel kasern för gift underbefäl m. fler).....	76
1825	Alkuperäinen piharakennus (purettu)	78
1845	F-rakennus / läntinen miehistökasarmi	80
1840-50-l.	Talli (purettu).....	82
1840-50-l.	Vanha leipomo (purettu)	83
1840-l.	Ulkohuonerakennukset (purettu, puurakenteiset).....	84
1877	Kaartin ratsastusmaneesi (kortteliin liittyvä rakennus kaartinkujan varrella)	85
1879	Artellet (purettu)	86
1881	E-rakennus / aliupseeriasuntola	88
1881	Muistomerkki Gornyi Dubnjakin taistelussa kaatuneille	89
1880-l.	Ulkohuonerakennus (purettu, kivirakenteinen).....	90
1889	S-rakennus / leipomo, pesula ja saunarakennus	92
1880-l.	Paja (purettu).....	94
1900-l.	Varussivusta (purettu).....	95
1905	Venäläisten rak. talli (purettu)	97
1961	C-rakennus / virastosiiپی.....	98
1965	D-rakennus / virastosiiپی.....	99
1968	P-rakennus / keskuspaviljonki	100
2016	Kaartin piha	101
	Sisäpihan luonne ja rakenteet.....	102

3 LUETTELO KORTTELIN RAKENNUKSISTA JA RAKENNELMISTA VUOSINA 1820-2016

↑ 1800-luvun lopun piirustusluetteloita Kaartin korttelin rakennuksista ja rakennelmista. KA.

A-RAKENNUS (VTJ-PRT: 1030463039)

PUOLUSTUSMINISTERIÖ (Upseerirakennus, Upseerisiipi)

valmistunut : 1822

suunnittelijat: 1819 Carl Ludvig Engel,

1956 Aulis Blomstedt (korjaus- ja muutossuunnittelu)

2011 Nurmela-Raimoranta-Tasa (korjaus- ja muutossuunnittelu)

käyttöhistoria: 1825–1905 kasarmirakennus

1905–1918 venäläisen sotaväen hallinnassa

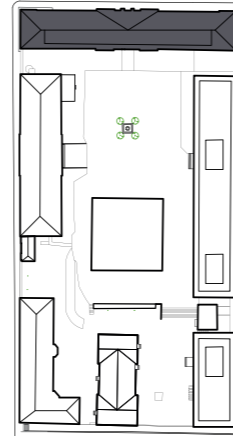
1918–1939 Suomen kaartin päärakennus

1939–1944 puolustusvoimat

1944–1954 raunioitunut rakennus

1954–1956 uudelleenrakennusvaihe

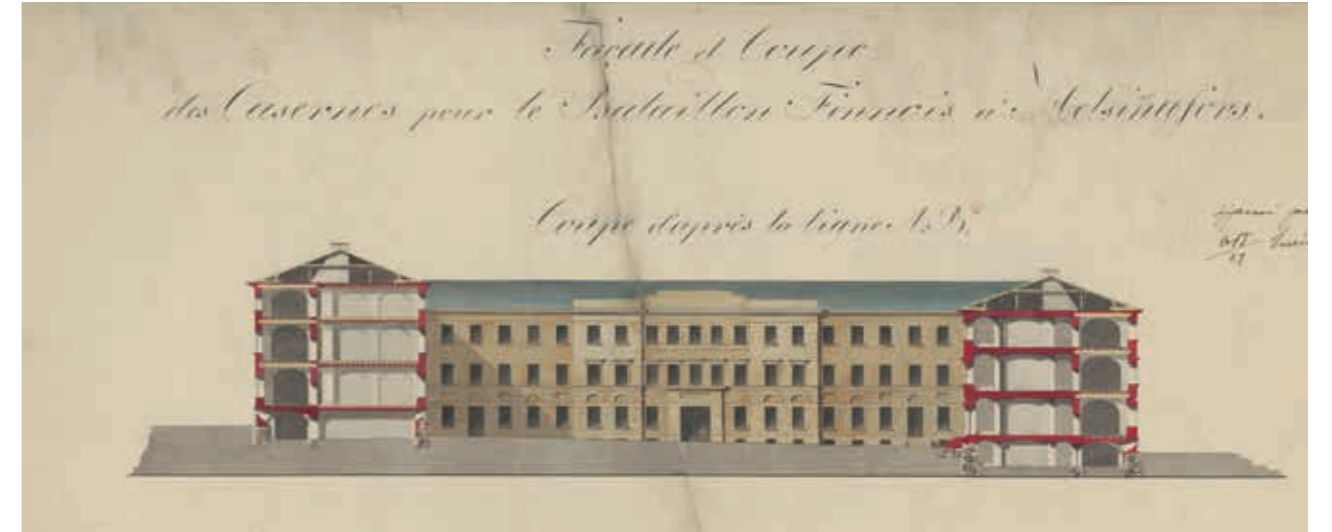
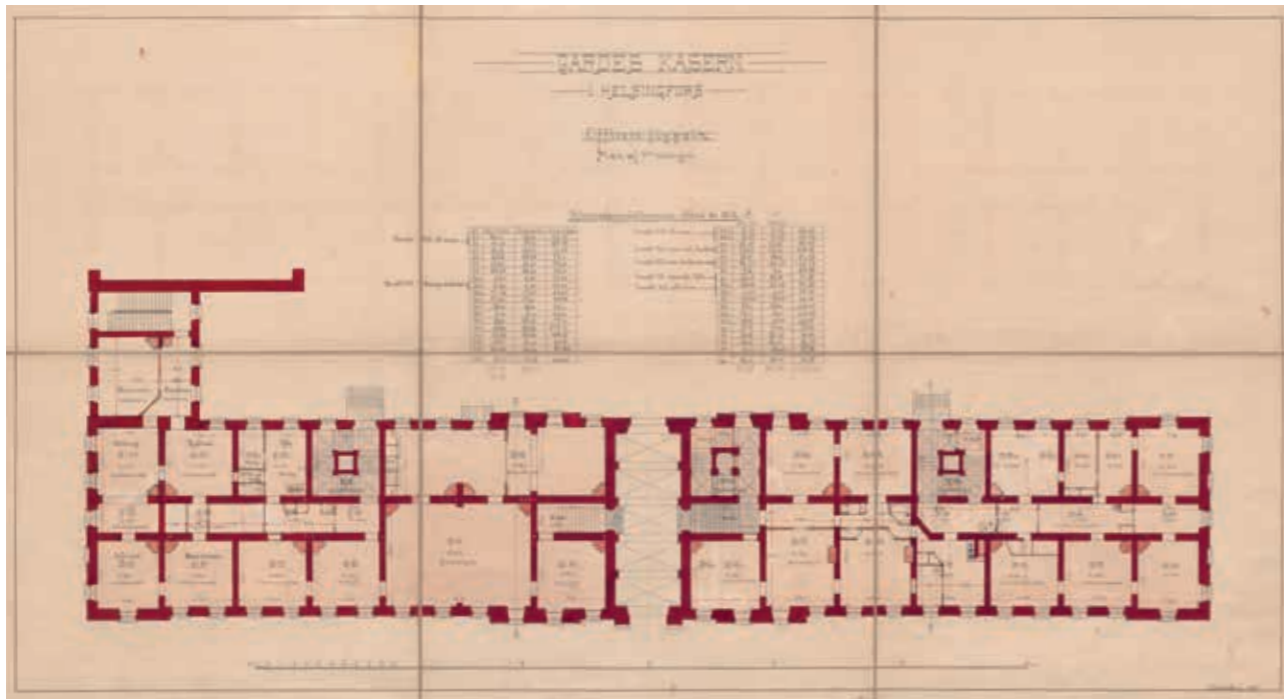
1956– puolustusministeriö

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(kohde korostettu)

Rakennushistoriaselvitys: Kaartin kasarmi - Suomalaisen pataljoonan upseerirakennus, Arkkitehtitoimisto Okulus, 2007.

↓ Upseerirakennuksen mittauspiirustus 1890-luvulta, jossa näkyy myös Itäisen miehistösiiven ja Upseerirakennuksen väliin tehty lisäsiipi. KA

↑ Engelin laatima korttelileikkaus vuodelta 1819, jossa näkyy Upseerikasarmien julkisivu Kaartin korttelin sisäpihalle päin. KA
↖ (Viereinen sivu) Puolustusministeriö vuonna 2011 kunnostetussa asussaan Kasarmikadulta kuvattuna. amoy 2016

↑ Upseerikasarmi 1950-luvun muutosten jälkeen. Kuvassa näkyvät sisäpihan puoleinen uusi kattokerros ja uudet hissitornit. AMA

Upseerirakennus on Carl Ludvig Engelin suomalaiselle opetuspataljoonalle suunnitteleman kasarmialueen päärakennus. Upseerirakennuksen koristeellinen pääfasaadi aukeaa Kasarmintorille ja rakennus toimii myös läpikuljettavana porttirakennuksena korttelin sisäpihalle. Miehistökasarmit asettuvat Upseerirakennukselle alisteisiksi siipirakennuksiksi ja somitelman sulki kaksikerroksinen piharakennus sisäpihan vastakkaisella reunalla.

Keisari vahvisti kasarmialueen piirustukset vuonna 1819 ja saman vuonna aloitettiin rakennustyöt. Upseerirakennus ja Itäinen miehistösiipi Fabianinkadun varrella valmistuivat niin, että tamikuussa 1825 pataljoona pääsi muuttamaan Helsinkiin väliaikaisesta sijoituspaikastaan Hämeenlinnasta.

Upseerirakennus toimi kasarmirakennuksena II-mailman sodan lopulle saakka. Suomen itsenäistymisen jälkeen julkisivun koristeaiheita karsittiin ja poistettiin mm. koristeaiheina oleet Venäjän kaksipäiset kotkat.

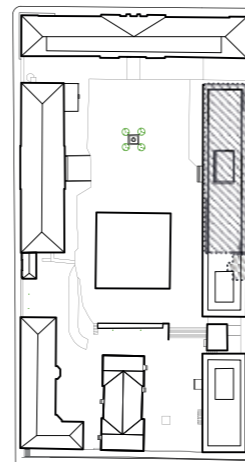
Helmikuussa 1944 pommien syyttämä tulipalo vaurioiti Upseerirakennusta pahoin. Sodan jälkeen vaurioituneet

sisärakenteet purettiin ja rakennus seiso rauniona kunnes pitkällisten keskustelujen jälkeen vuonna 1952 tehtiin vihdoin päätös Kaartin kasarmien uudelleenrakentamisesta. Arkkitehti Aulis Blomstedtin suunnitelmien mukaan vanhojen julkisivujen sisään suunniteltiin uusi virastotalo. Kattomuoto Kasarmintorille päin pidettiin Engelin asussa, mutta sisäpihan puolelle tehtiin kokonaan uusi kerros harjan yli kohoavine hissitorneineen. Myös sisäänkäyntijärjestelyjä muutettiin ja mm. pihajulkisivun entiset pääovet porrashuoneisiin poistettiin ja niiden alapuolelle avattiin uudet sivuovet vanhan pihatason alapuolelle. Kaartin kasarmien kunnostus valmistui vuonna 1956.

Seuraava suuri muutosvaihe rakennuksessa tehtiin 2000-luvun ensikymmenellä Arkkitehtitoimisto Nurmela-Raimoranta-Tasan suunnitelmien mukaan. Vuonna 2011 valmistuneen remontin yhteydessä mm. rakennuksen pääsisäänkäynnin järjestelyjä muutettiin ja rakennuksen läpi johtanut porttikäytävä rajattiin lasiseinillä sisätilaksi. Vesikatolta purettiin 1950-luvulla rakennetut hissitornit.

↑ Itäisen miehistökasarmin julkisivua sisäpihan puolelta noin vuonna 1905. MV

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

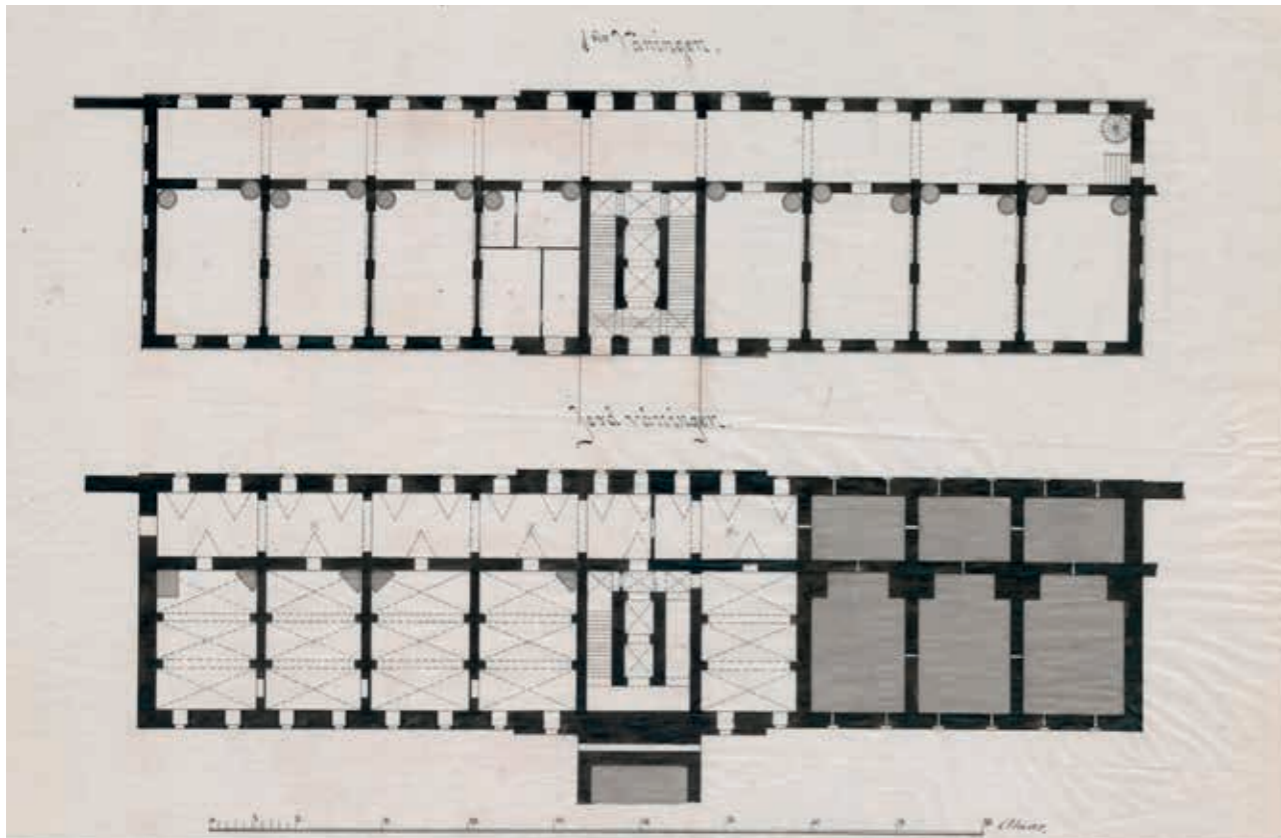

↑ Näkymä Erottajan paloaseman tornista vuonna 1905. Vasemmalla Upseerikasarmi, Itäisen miehistökasarmin sisäpihan julkisivua Upseerikasarmin oikealla puolella. MV

ITÄINEN MIEHISTÖKASARMI (PURETTU V.1955)

valmistunut :	1824
suunnittelija:	1819 Carl Ludvig Engel, 1840-l. Ernst Bernhard Lohrmann, muutokset
käyttöhistoria:	1825–1944 kasarmirakennus 1944 vaurioitui pahoin pommituksissa
purettu:	1955

↓ Itäisen miehistökasarmin pohjapiirustukset. KA

Engelin suunnitelmaan kuului kaksi identtistä miehistösiipeä päärakennuksen molemmin puolin. Näistä toteutui Engelin suunnitelmien mukaan vain Itäinen miehistökasarmi. Läntinen miehistökasarmi toteutettiin vasta myöhemmin E.B. Lohrmannin hieman muokkaamien suunnitelmien mukaan.

Engelin suunnittelema itäinen miehistökasarmi jakautui tiloiltaan leveään sivukäytävään ja miehistösaleihin. Käytävää käytettiin siirtymisen lisäksi miehistön harjoituksiin. Miehistösalit lämmitettiin uuneilla, jotka samalla lämmittivät käytävätilan. Ulkomuodoltaan miehistökasarmi oli selkeästi upseerikasarmia koruttomampi, mutta sen julkisivujen jäsentely perustui samaan rytmiin kuin upseerikasarmissa.

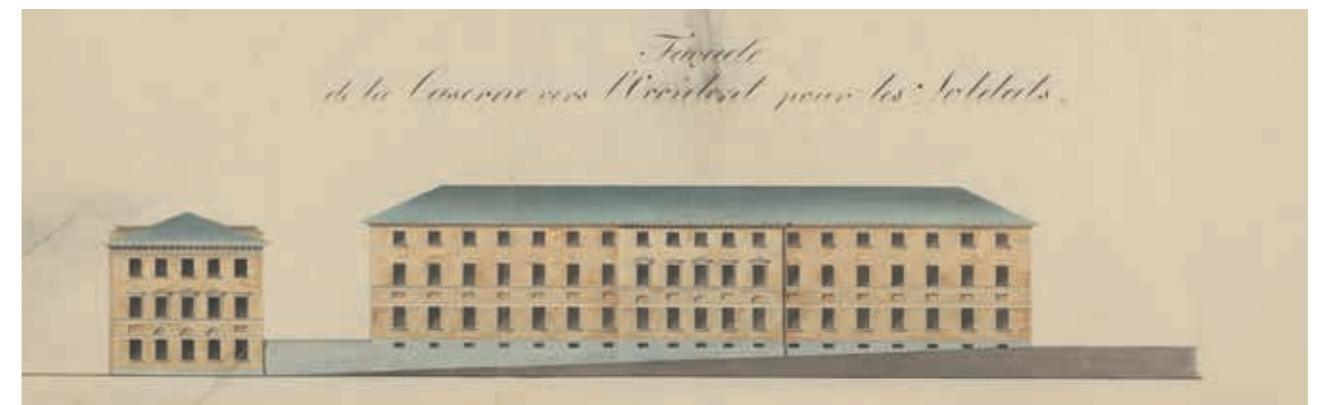
Vuonna 1877 päivätyissä piirustuksissa näkyy miehistökasarmin eteläpäätyyn suunniteltu latriinisiipi, joka on toteutettu viimeistään 1880-luvun taitteessa. Samanlainen latriinisiipi toteutettiin myöhemmin rakennettuun läntiseen miehistöka-

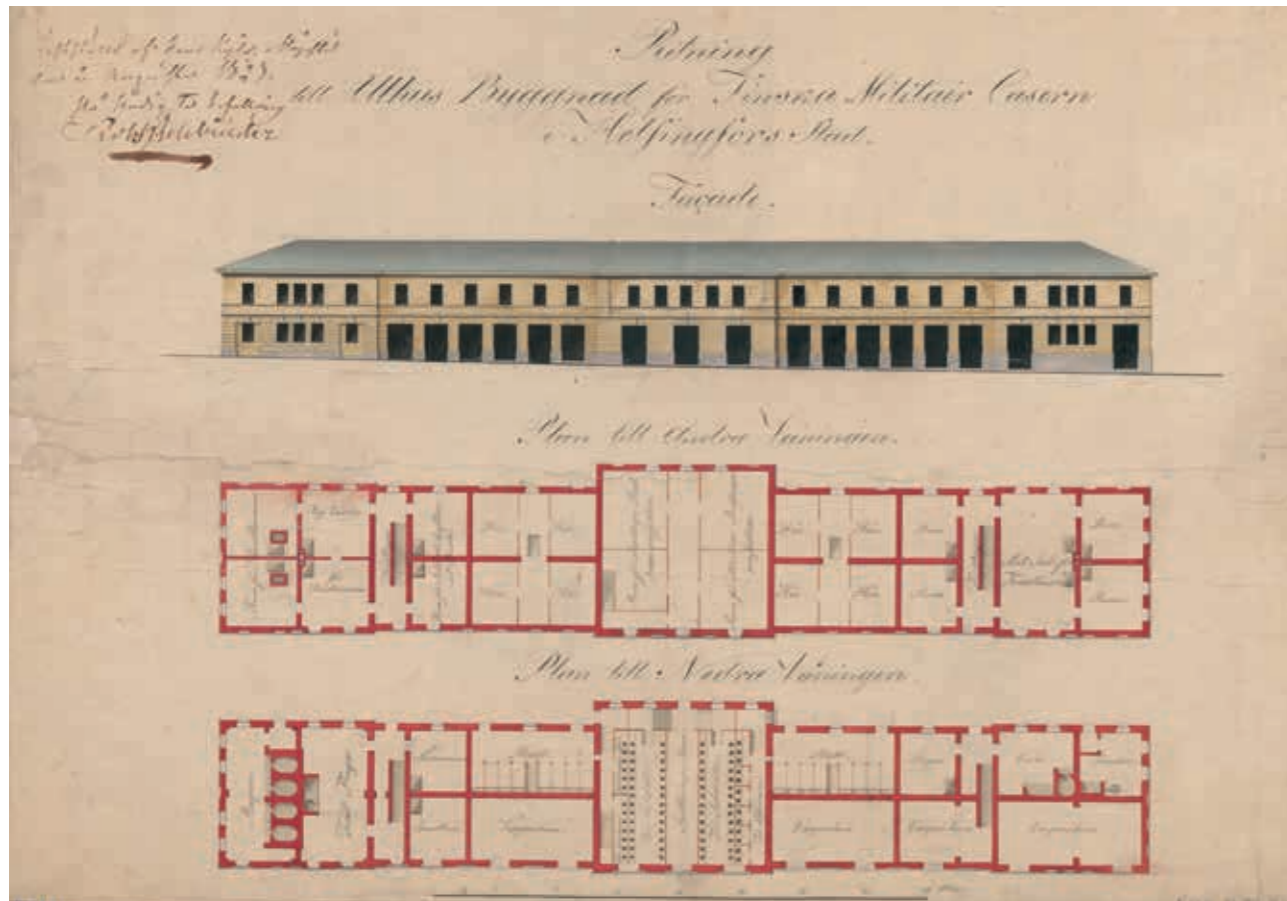
sarmiin. 1890-luvun puolivälissä toteutettiin upseerikasarmin ja itäisen miehistökasarmin väliin kulman sulkenut täysikorkea laajennusosa. Laajennuksesta ei ollut sisäyhteyttä miehistökasarmiin.

Itäinen miehistökasarmi vaurioitui pahoin vuoden 1944 helmikuussa, kun kaksi miinapommia osui sen pohjoiseen päätyyn. Tästä syntynyt tulipalo teki mittavia tuhoja rakennuksessa ja levisi myös upseerikasarmiin. Rakennusten puiset välipohja- ja väliseinärakenteet tuhoutuivat, mutta kiviaineiset rakenteet jäivät pystyyn.

Engelin suunnitteleminen kasarmirakennusten korjauksesta käytiin sodan jälkeen pitkällinen keskustelu, jossa pohdittiin myös itäisen miehistökasarmin rekonstruoinnista. Miehistökasarmi odotti rauniona kohtalonsa sinetöimistä vuoteen 1955 asti, jolloin se Valtioneuvoston päätöksellä purettiin.

↓ Engelin piirustus vuodelta 1819, jossa näkyy upseerirakennuksen pääty ja (länen puoleisen) miehistökasarmin julkisivu kadulle päin. KA

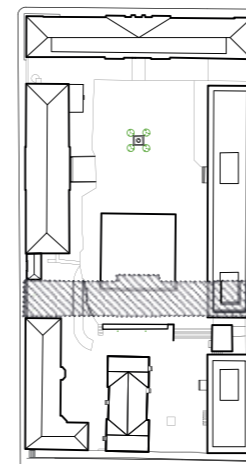

↑ Kaartin kasarmin piharakennuspiirustus. Piirustusta ei ole allekirjoitettu. Hyväksyntä yläkulmassa 2. elokuuta 1823, allekirjoittajana hänen majesteettinsa puolesta Robert Henrik Rehinder (Suomen suuriruhtinaskunnan valtiosihteeri vuosina 1811–1841). KA

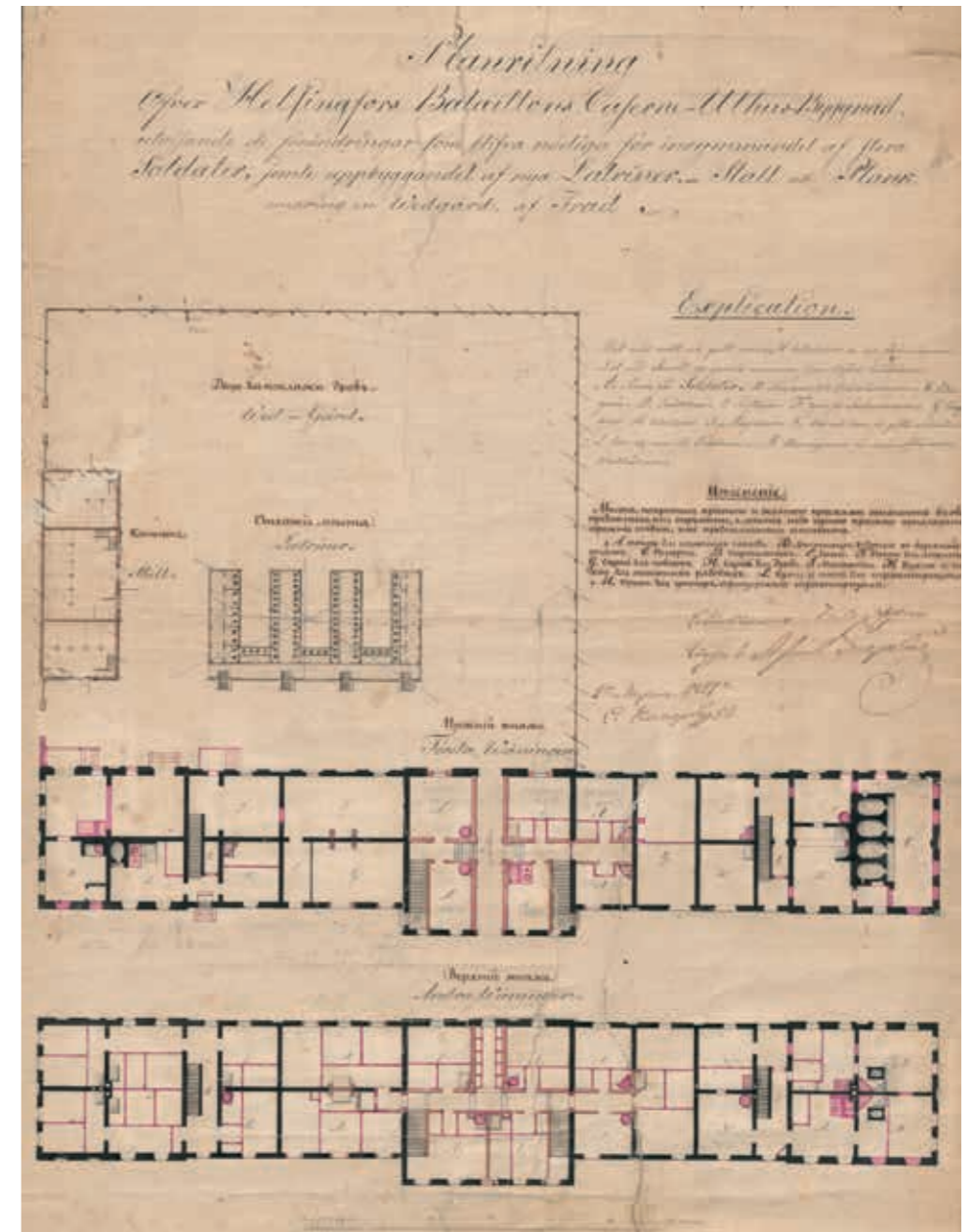
ALKUPERÄINEN PIHARAKENNUS (PURETTU)

valmistunut : 1825
 suunnittelija: 1823 Carl Ludvig Engel
 1840-l. A.F. Granstedt, muutokset
 käyttöhistoria: 1825–1840-l. piharakennus (leipomo, pesutupa, keittiö, talli, latriinit, vaunuvaja, paja ym.)
 1840-l.–1880-l. naimisissa olevien aliupseerien asuntoja
 purettu: 1890-l.

↓ Kaartin kasarmin purettu piharakennus vuoden 1867 valokuvassa. Taustalla Itäinen ja Läntänen miehistösiipi ja niiden takana Upseerirakennus. HKM

↑ Kaartin kortteli v. 2016
 1:3000
 (purettu kohde harmaalla)

↑ Piharakennuksen 1840-luvun muutospiirustus, allekirjoittanut A.F. Granstedt. KA

Piharakennus kuului C.L. Engelin alkuperäiseen korttelikokonaisuuteen. Rakennus sulki etelälaidalta Upseerirakennuksen ja miehistösiipien väliin jäävän neliöpihan.¹ Piharakennuksen eteläpuolelle jäi talouspiha, jolle eteläjulkisivun tallit avautuivat.

Kaartin joukkojen kasvaessa otettiin piharakennuksesta yhä suurempi osa asuinkäyttöön ja talouspihalle rakennettiin erilliset rakennukset, joihin tallit, paja, leipomo, käymälät ja

pesula sijoitettiin. 1840-luvun muutospiirustuksen on allekirjoittanut Anders Fredrik Granstedt.²

Vuoden 1887 asemapiirustuksessa (allekirjoittanut Theodor Granstedt³) alkuperäinen piharakennus on määrätty purettavaksi ja korvattavaksi puutarhalla. Samassa piirustuksessa on esitetty uusi aliupseerien asuntola sekä siihen liittyvä saunarakennus nykyisillä paikoillaan.

1 Piharakennus esiintyy maanmittari Simon Grönlundin kartassa vuodelta 1832, jossa vain toteutuneet rakennukset on esitetty ja mm. läntinen miehistörakennus on vielä rakentamatta. Rakennus esiintyy myös Anders Kocken piirtämässä asemakaavakartassa vuodelta 1832, Plan Charta öfver Helsingfors Stads Tomter uti Nylands Höfdingedöme. Stenius 1969, Liitekartat no 81 ja 94.

2 Anders Fredrik Granstedt (1800–1849) oli vuodesta 1816 Carl Ludvig Engelin opissa ja vuonna 1822 hänet nimitettiin Yleisten rakennusten intendentinkonttoriin konduktööriksi. Hän oli myöhemmin Helsingin ensimmäinen kaupunginarkkitehti.

3 Ernst Theodor Granstedt (1842–1927) oli arkkitehti ja Yleisten rakennusten ylläpidon ylivoimainen johtaja. Hän oli Anders Granstedtin poika.

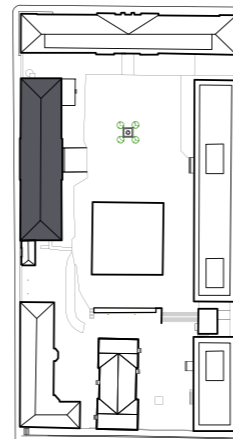
↑ Länisellä miehistökasarmilla, eli F-rakennus vuonna 2016. amoy

F-RAKENNUS (VTJ-PR: 103046304A)

LÄNTINEN MIEHISTÖRAKENNUS

valmistunut :	1845	
suunnittelijat:	1823	Carl Ludvig Engel (periaatesuunnitelma)
	1842	Ernst Bernhard Lohrmann (toteutussuunnitelma)
	1881	Florentin Granholm (eteläinen siipiosa, lantriinisiipi)
	1984	Mikko Heliövaara (käyttötarkoituksen muutos ja peruskorjaus)
	2016	Jeskanen-Repo-Teränne (peruskorjaus)
käyttöhistoria:	1845–1905	miehistökasarmi
	1906–1918	venäläisten sotajoukkojen majoituskäytössä
	1918–1939	miehistökasarmi
	1940–1969	sotilasmajoitusrakennus
	1970-1983	puolustusvoimien käytössä
	1984–	pääesikunnan käytössä, toimistotiloja

Rakennushistoriaselvitys: F-rakennus - entinen Kaartin kasarmien läntinen miehistörakennus, Arkkitehtitoimisto Okulus, 2012.

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(kohde korostettu)

Läntinen miehistökasarmi sisältyi Engelin alkuperäiseen kasarmisuunnitelmaan, mutta jäi toteuttamatta kasarmien rakentamisen ensimmäisessä vaiheessa. Engelin seuraaja intendentinkonttorissa oli saksalaisarkkitehti Ernst Bernhard Lohrmann, joka täydensi suunnitelmat ja johti toteutusta. Muutokset Engelin tekemiin suunnitelmiin olivat vähäisiä, näkyvimpiä Kasarmikadun puoleisen julkisivun risaliittiin lisätty päätykolmio.

Rakennus säilyi alkuperäisessään käytössä miehistökasarmina peräti 130 vuotta, eikä suuria muutoksia tehty lukuun ottamatta 1880-luvun taitteessa rakennettua lantriinisiipeä. Tällöin myös kellarikerroksen muonitustilat muutettiin vahtituvaksi ja selleiksi.

Vuonna 1984 rakennuksessa valmistui kattava peruskorjaus ja käyttötarkoituksen muutos toimistoiksi. Seuraava kattava peruskorjaus, jossa sisätilat kauttaaltaan kunnostettiin ja kellaritilojen käyttöä laajennettiin valmistui vuonna 2016.

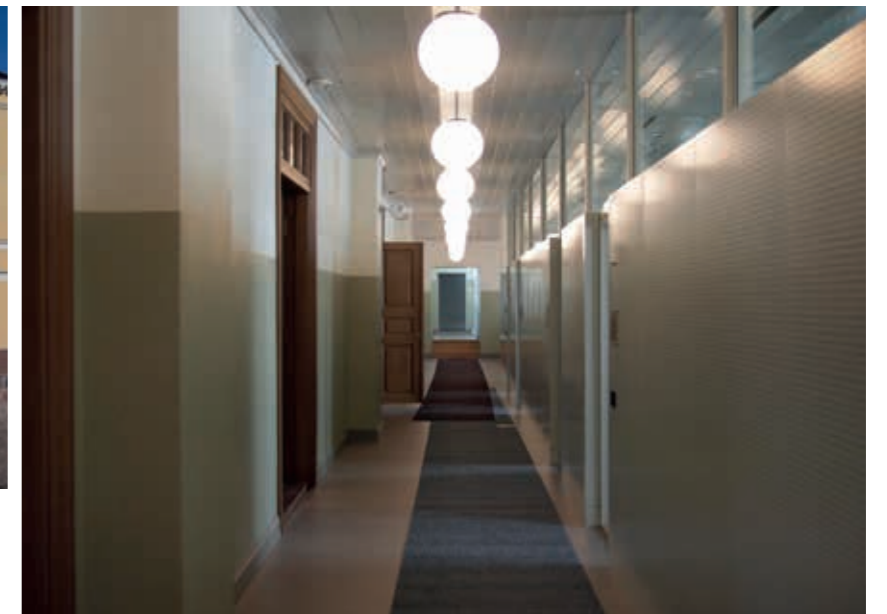
↑ Valkoisen kaartin rykmentti Länisen miehistökasarmien edessä (oikean puoleinen rakennus) 1936. MV

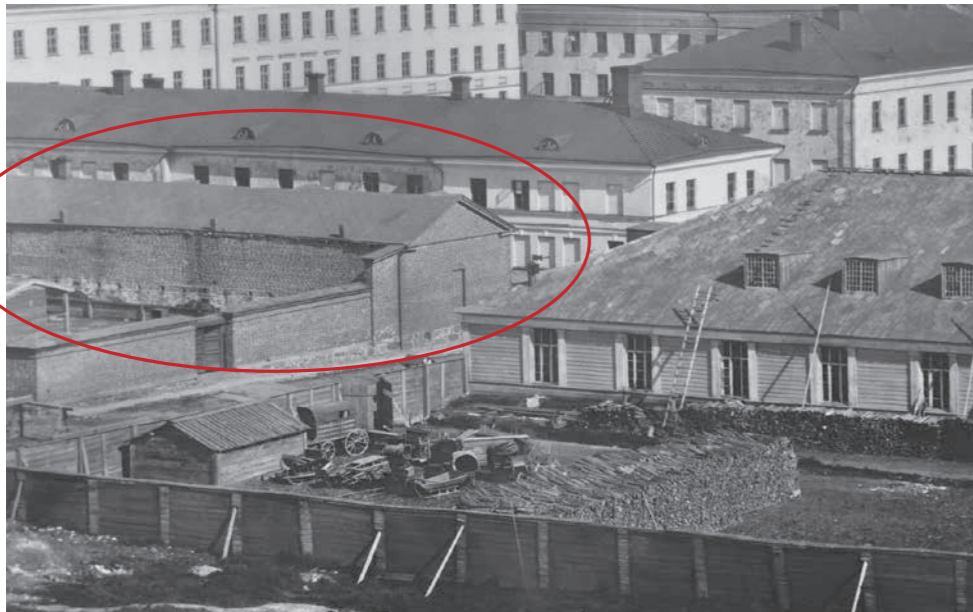
↓ Länisen miehistökasarmien sisäpihan julkisivu 1950-luvulla kunnostuksen jälkeen. AMA

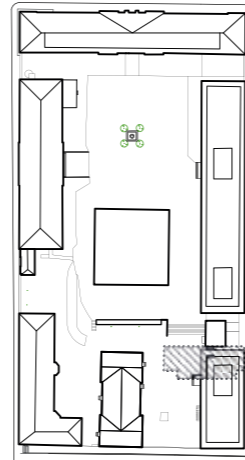
↑ Läntinen miehistökasarmi nykyasussaan. amoy 2016

→ Länisen miehistökasarmien ensimmäisen kerroksen käytävä nykyisin. amoy 2016

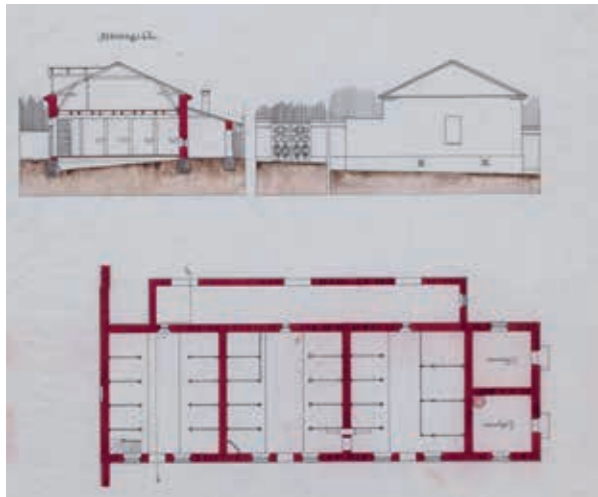

↑ Tallirakennus vuoden 1867 valokuvassa. Taustalla piharakennus sekä Itäinen ja Läntinen miehistösiipi. HKM

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

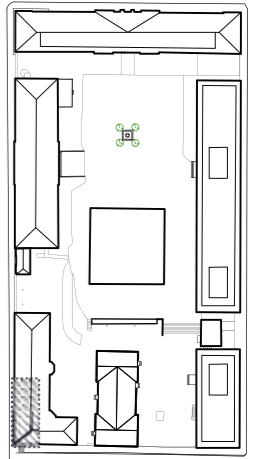
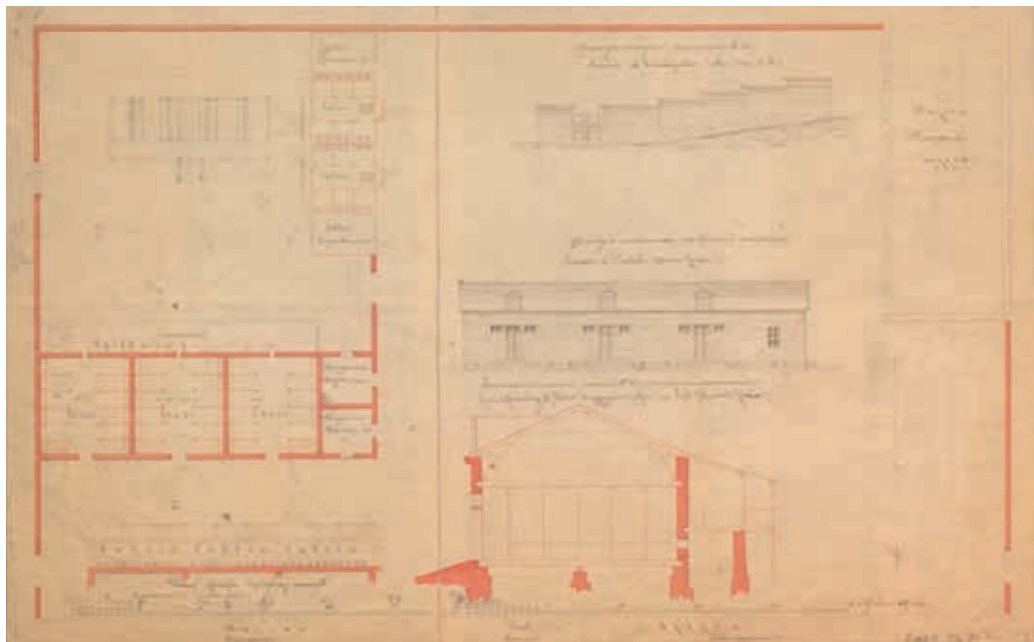
↑ Mittauspiirustus 1890-luvulta. KA
↓ Tallirakennuksen piirustus 1840-luvulta. KA

TALLI (PURETTU)

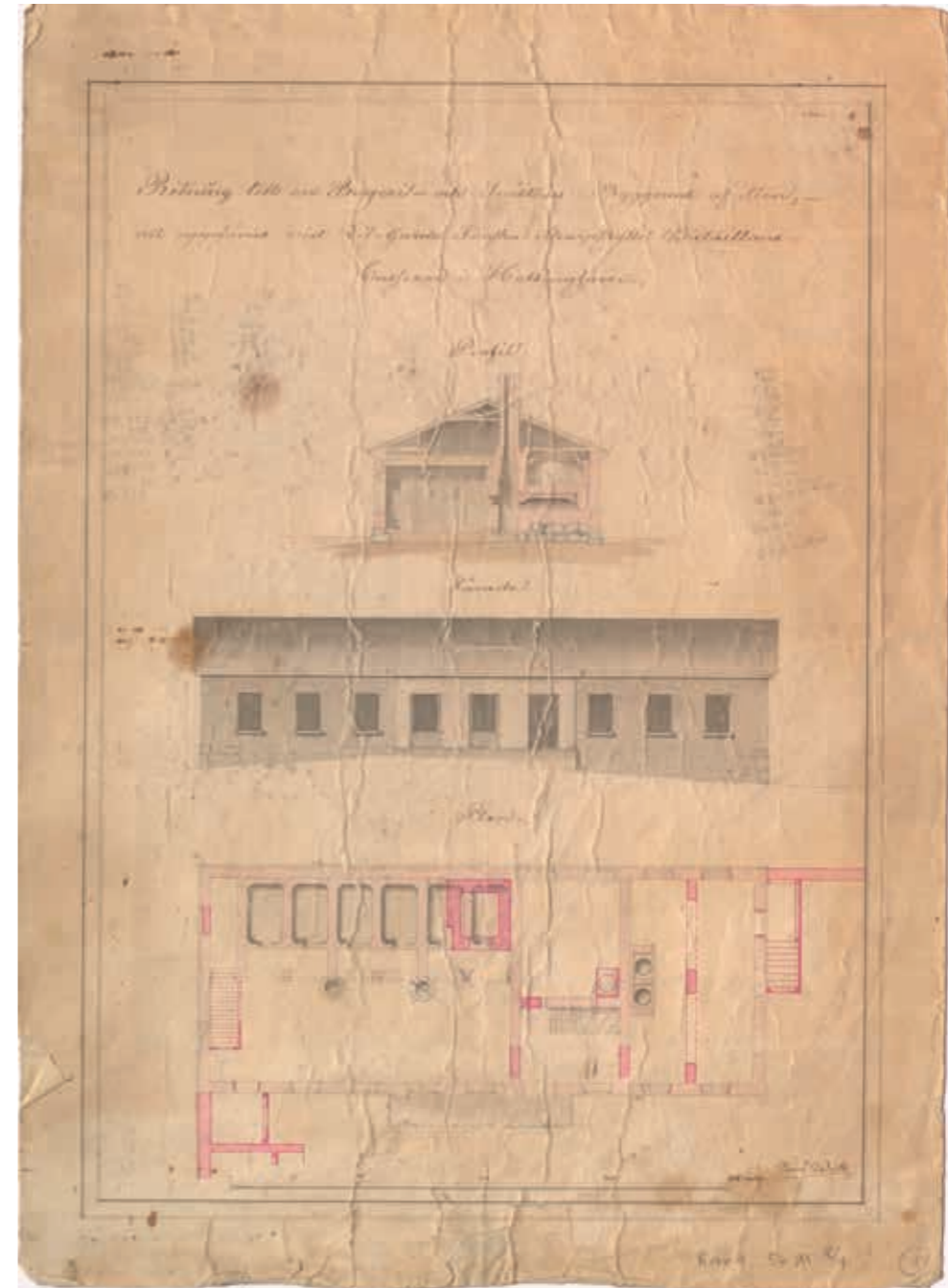
valmistunut : 1840-l.
suunnittelija:
käyttöhistoria: 1840-luvulta 1900-luvun alkuun tallina
1907 muutospiirustus
purettu: 1910-luvulla

Talli rakennettiin 1840-luvulla. Rakennus esiintyy vielä vuonna 1907 laaditussa muutos- tai mittapiirustuksessa, johon on koottu tontin eteläosan rakennuksia ja esitetty niihin tehtyjä tai suunniteltuja muutoksia.¹ Pian tämän jälkeen 1910-luvulla Talli kuitenkin purettiin.

1 1907, Helsingin linnoitukset/ Kaartin kasarmit/ Esikunnan ja 2. Suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin 6. komppanian rakennukset/ Korjaustyöt: asemakaava- ja pohjapiirrokset. KA

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

↑ Piirustus leipomo- ja pesutuparakennukseksi, Jean Wik 1840-luku. KA

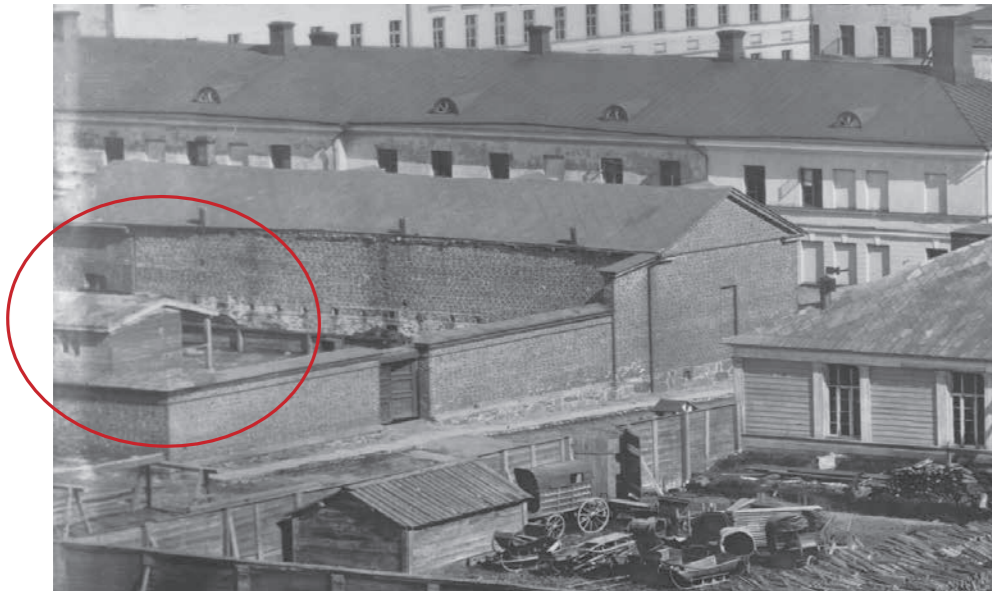
VANHA LEIPOMO (PURETTU)

valmistunut : 1840-50
suunnittelija: Jean Wik
käyttöhistoria: 1840-1880-luvulle leipomo
purettu: 1880-luvulla

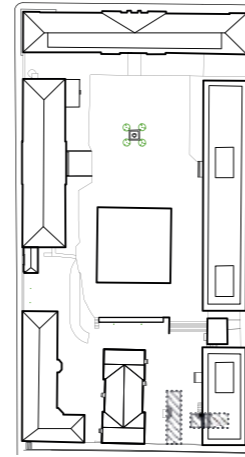
Vuonna 1840 Suomen kaartin miesvahvuutta korotettiin. Kasarmikadun varteen rakennettiin toinen miehistökasarmi ja Engelin vanha piharakennus muutettiin perheellisten aliupseerien asunnoiksi. Piharakennuksessa olleille aputiloille tarvittiin tällöin korvaavat tilat. Kasarmitontin lounaisnurkkaan rakennettiin Jean Wikin suunnittelema leipomo- ja pesutupa-

rakennus. Samassa yhteydessä sijoitettiin halkovarasto nykyisen Kaartinkujan varteen ja tontin eteläosaan talli ja vaunu-

vaja. Vanha leipomorakennus purettiin 1880-luvulla aliupseerien majoituskasarmen tieltä uuden leipomorakennuksen valmistuttua.

↑ Kuva vuodelta 1967. Kaartin kasarmin muurin takana näkyy pienemmän puisen latriinirakennuksen pääty. HKM

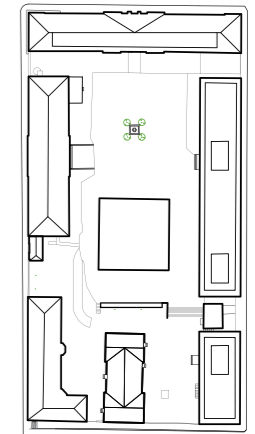

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(puretut kohteet harmaalla)

↑ Kaartin maneesi vuonna 2016 Tähtitorninmäen puiston puolelta. amy

(VTJ-PR: 1031131931)

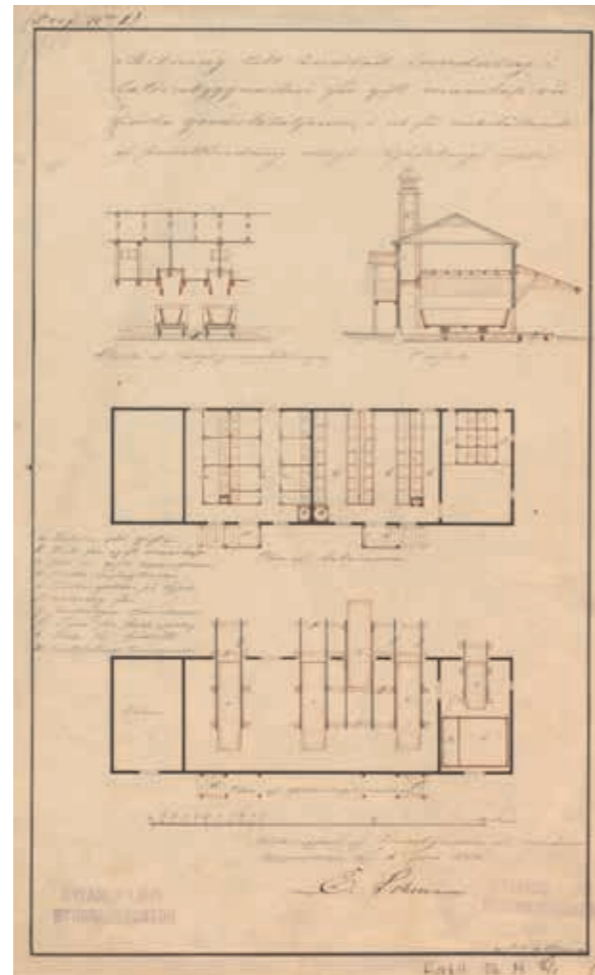
↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(kohde korostettu)

PUURAKENTEISET ULKOHUONERAKENNUKSET (PURETTU)

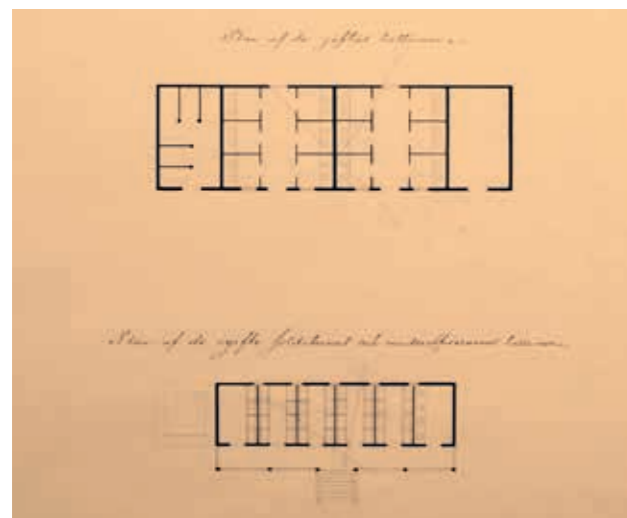
valmistunut : 1840-l.
suunnittelija: 1866 Ernst Bernhard Lohrmann (muutos)
käyttöhistoria: naimisissa olevien ja naimattomien latriinit
purettu: 1880-luvulla

1840-luvun muutosvaiheessa piharakennuksesta poistuvia aputiloja korvaamaan rakennettiin muiden ohella myös puurakenteiset ulkohuonerakennukset korttelin eteläosaan muurien suojaan. Suurempikokoinen rakennus oli naimisissa olevien latriini, joka tarjosi enemmän yksityisyyttä. Pienemmän latriinirakennuksen käymälähuoneet olivat useampipaikkaisia ja se oli tarkoitettu aliupseereita ja sotilaita varten.

1860-luvulla ainakin suurempi latriinirakennus uudenai-kaistettiin jätteenpoistoltaan "Gööteborgin menetelmän" mukaiseksi, mikä piirustuksesta päätellen tarkoitti kärryjen asentamista käymälöiden alapuolelle. 1880-luvulla rakennukset korvattiin uudella kivirakenteisella latriinilla.

↑ Suurempi latriinirakennus, muutospiirustus, 1866 E.B. Lohrmann. KA
← Puurakenteiset ulkohuonerakennukset apurakennukset käsittävässä piirustuksessa 1800-luvun puolivälistä. KA

valmistunut : 1877
suunnittelija: 1873–1874 Axel Hampus Dahlström (Yleisten rakennusten ylihallitus)
1949–1950 Arkkitehti Dag Englund (muutos autohalliksi)
käyttöhistoria: 1877–1940-l. sotilas-, ratsastus- ja siviilikäytössä
1906–07 Venäjän armeijan käytössä
1920–1939 messukeskuskäytössä
1927 kaupunki luovutti maneesin valtiolle maanvaihdoissa
1949–1952 autosäilytys- ja huoltotiloja
1952– poliisin autohalli, puolustuslaitoksen varastoja

Rakennushistoriaselvitys: Kaartin maneesi, Arkkitehtitoimisto Okulus, 2013.

Kaartin korttelin eteläpuolella sijaitseva Kaartin ratsastusmaneesi valmistui v. 1877 ratsu- ja jalkaväen harjoitusuoneeksi.¹ Rakennuksen suunnitelmat tehtiin Yleisten rakennusten ylihallituksessa.² Maneesi rakennettiin sotilaskäyttöön, mutta valmistumisestaan lähtien sitä käytettiin myös siviilitapah-tumiin.³ Sotilas- ja siviilikäyttöä oli lomitettu jo Kaartin vanhas-sa puisessa maneesirakennuksessa, ja se jatkui uudessa ma-neesissa toiseen maailmansotaan saakka.

Muutos autohalliksi 1949–1952 merkitsi hallitilan jaka-mista betonivälipohjilla neljään kerrokseen sekä muita, ul-koasuun vaikuttaneita muutoksia.⁴ Muutettunakin maneesi on Nils-Erik Wikbergin mukaan ollut Helsingin ritarihuoneen ja Vaasan hovioikeudentalon rinnalla huomattavin 1800-lu-vulla rakennettu, rappaamattomasta tiilestä rakennettu

- 1 Kaartin maneesi oli alun perin rakennus nro 12 (Kaartin kasarmissa), Hel-singin 3:ssa kaupunginosassa, korttelissa nro 57.
- 2 Axel Hampus Dahlström, s. 1829–1882, suunnitteli mm. Vanhan Ylioppi-lastalon, Kappelin paviljongin Esplanadin puistoon sekä Ruotsalaisen Nor-maalilyseon Unioninkadulle.
- 3 Kaupungissa ei ollut toista yhtä suurta hallitilaa.
- 4 Mm. länsipäädyn laajennus ja katos.

profaanirakennuksemme. Kaartin ratsastusmaneesi on suo-jeltu asetuksella.⁵

5 Asetus 18.9.1980 Valtion omistamista kulttuurihistoriallisesti arvokkaista rakennuksista.

↓ Ilmakuva vuodelta 1929. IVKK / SM

↑ Ruokasali xxy. MV

ARTELLET (PURETTU)

(ruokala- ja keittiörakennus, sotilaskoti)

valmistunut : 1879
suunnittelijat: 1877 A. H. Dahlström ja A. Boman
käyttöhistoria: 1879–1964 keittiö- ja ruokalarakennus
purettu: ennen vuotta 1964
(uusi keskuspalvelonki valmistui 1968)

Artellet-rakennus valmistui vuonna 1879 arkkitehtien Axel Hampus Dahlström ja August Bomanin suunnitelmien mukaan.¹ Alun perin rakennuksessa oli alakerrassa 4 hellahuonetta / keittiötä (artellkök) ja näiden varastotiloja, sekä kokkien huoneet, yläkerrassa suuri ruokasali, kaksi pienempää buffet-salia, sekä huoneet buffet-vastaaville ja päivystävälle alipuseerille. Piirustuksen mukaan keittiöiden ja ruokasali-kerroksen välillä oli ruokahissit ilmanvaihtohormien yhteydessä. Rakennuksen itäisellä puolikkaalla oli lisäksi holvattu kellari, joka on piirustuksessa merkitty halkokellariksi.

¹ Arkkitehtien allekirjoitukset on piirustuksessa päivätty 30.3.1877. Vuonna 1879 11. tammikuuta tehdyn merkinnän mukaan arkkitehti Kiseleff on hyväksynyt loppukatselmuksessa rakennustyön toteutuksen "suunnitelmien mukaiseksi", tosin ulkorappaukset vielä puuttuivat.

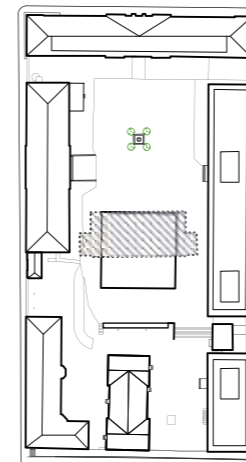
↑ Kaarti järjestäytyneenä rukoukseen Artelletin edustalla vuonna 1905. xx

Artellet-rakennuksen piirustuksessa on esitetty molempien sotilaskasarmien päätyihin kolmen kerroksen ja kellarin käsittävät vesiklosetti- ja pesutilatornit. Ne liittyivät kunnallistekniikan parantumiseen ja lienee toteutettu Artelletin rakennustyön yhteydessä.²

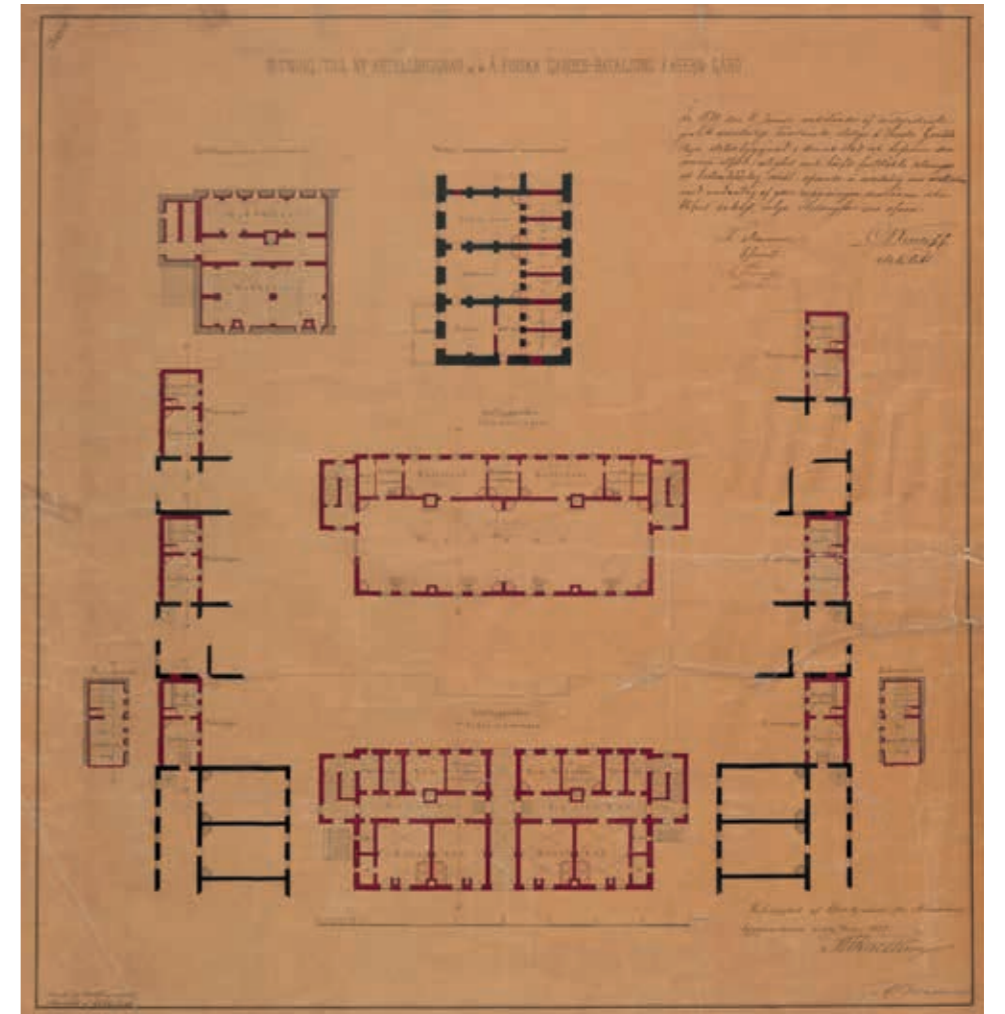
Rakennuksen pohjoispuolelle on lisätty pannuhuone ennen vuotta 1931, todennäköisesti keskuslämmitystä varten. Valokuvien mukaan pannuhuone on kuitenkin purettu ennen vuotta 1950.³

² Samaa piirustukseen 11. tammikuuta vuonna 1879 tehdyn merkinnän mukaan arkkitehti Kiseleff on hyväksynyt loppukatselmuksessa rakennustyön toteutuksen "suunnitelmien mukaiseksi", tosin ulkorappaukset vielä puuttuivat. Piirustus: KA.

³ Pannuhuone on Artellirakennuksen edessä vuoden 28.1.1931 Suomen valkoisen kaartin paraatikuvasa. Mandelin 1978, s. 41. Pannuhuonepiirustusta vastaava uloke esiintyy vielä korttelin mittauspiirustuksessa vuodelta 1946. Rakennushallituksen leimalla varustettu korttelin mittauspiirustus päivätty 3.1.1946, allekirjoittajina Erkki Huttunen ja Antero Pernaja. Piirustus: KA.

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

↑ Dahlströmin suunnitelmapiirustus Artelletista ja sen yhteydessä toteutetuista muutoksista vuodelta 1877. KA

Engelin piharakennuksen tavoin Artellet oli läpikuljettava ja toimi täten myös porttina Kaartin harjoituspihan ja asuntojen huoltopihan välillä.

tuksessa vuodelta 1946. Rakennushallituksen leimalla varustettu korttelin mittauspiirustus päivätty 3.1.1946, allekirjoittajina Erkki Huttunen ja Antero Pernaja. Piirustus: KA.

Pannuhuone on hahmotettavissa ilmakuvasa vuodelta 1932, vuoden 1950 ortokuvassa sitä ei näy. Valokuva: HKKP.

↓ Artellet vuonna 1956, kun sen kohtalo oli vielä lopullisesti sinetöimättä. Vajaa vuosikymmen myöhemmin rakennus purettiin. SM

"Pihan eteläpuolella oleva matala ruokasalarakennus edustaa 1800-luvun lopun uusrenessanssin yksinkertaista ja hillittyä muunnelmaan ja mukautuu sopusointuisesti vanhempiin rakennuksiin," kirjoitti Nils-Erik Wikberg vuonna 1956.⁴ Artellet-rakennus purettiin 1960-luvun alussa.

⁴ Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun ohjelma v. 1956, liite 1, s. 17. Nils-Erik Wikberg, Kaartin kasarmialueen synty ja sen eri vaiheet.

↑ Aliupseeriasuntola Kasarmikadulta katsottuna. amoy 2016

E-RAKENNUS (VTJ-PR: 103046305B)

ALIUPSEERIASUNTOLA

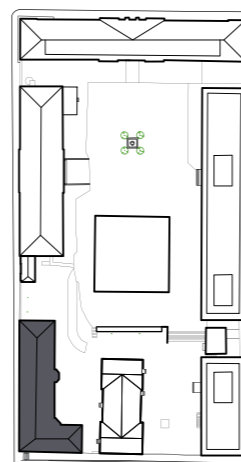
valmistunut :	1881
suunnittelija:	1881 Yleisten töiden ylihallitus ¹
	1997 Pöry & Pöry Ky (muutos toimistokäyttöön)
käyttöhistoria:	1881–1970-l. perheellisten aliupseerien asuntoja
	1970-l.–2016 pääesikunnan toimistotilaa

¹ Theodor Granstedt?/ Järvenpää, Riihä, 2009 s.94

Uuden asevelvollisuuslain myötä Kaartin kasarmiin tarvittiin lisää tiloja. Aliupseerien asuntola rakennettiin Kaartin korttelin lounaiskulmaan Yleisten töiden ylihallituksessa tehtyjen suunnitelmien mukaan 1880-luvulla. Aliupseerit siirtyivät asuntolaan ns. vanhasta piharakennuksesta (arkkitehti C. L. Engel, 1825), joka oli 1840-luvulla muutettu aliupseerien asunnoiksi. Vuoden 1881 asemapiirustuksessa vanha piharakennus on osoitettu purettavaksi.² Uuden aliupseeriasuntolan tieltä purettiin vanhan leipomo- ja pesutuparakennus, ajoneuvo-vajansikä puuvaja. Väistyneet toiminnot siirtyivät viereiseen matalaan tiilirakennukseen, joka valmistui vuonna 1889.

² Situationsplan af Lifgardets 3je Finska Skarpskyttebataljons i Helsingfors Kasern tomt med derå tillämnade nybyggnader, v. 1881 allekirjoittanut Lä-nebyggnadskontoret, Th. Granstedt. Piirustus KA.

Aliupseeriasuntola säilyi pääosin asuinkäytössä 1970-luvulle saakka. Vuonna 1946 päivätyissä piirustuksissa kolmannen kerroksen pohjoispäätyyn esitettiin sairaala (sairastupa). Vuoden 1956 piirustuksissa kaikki kerrokset on varustettu merkinnällä "jää asuntarkoituksiin". Ensimmäisessä kerroksessa on lisäksi sairastupa. Vuonna 1868 päivätyssä piirustuksessa toisen kerroksen pohjoispäätyyn on esitetty aliup-

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(kohde korostettu)

↑ Perheellisten aliupseerien asuinrakennus, pohjakerros.
Ritning till kasern för gift underbefäl rustkammare mm. vid gardets finska skarpskyttebataljon i Helsingfors, Bottenvåning. KA.

seerien kerhotilat. Vuonna 1986 rakennus on varustettu koneellisella ilmanvaihdoilla.

1990-luvun lopulla rakennuksessa tehtiin peruskorjaus ja käyttötarkoituksen muutos toimistotiloiksi, mikä johti mittaviin muutoksiin sisätiloissa. Peruskorjauksen suunnitteli suunnittelutoimisto Pöry & Pöry Ky. Ennen käyttötarkoituksen muutosta rakennus oli ollut tyhjiällä. Vuonna 1997 muutostyölle haetun rakennusluvan pöytäkirjassa mainitaan, että "rakennus on tarkoitettu suojella rakenteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaana". Museovirasto puolsi muutossuunnitelmaa, mutta edellytti täydentäviä selvityksiä suojelun toteutumisesta. Julkisivuiltaan aliupseeriasuntola onkin säilynyt melko alkuperäisessä asussa, ja esimerkiksi korjauksen yhteydessä tehdyt uudet katokset on sopeutettu vanhaan rakennukseen.

Nils-Erik Wikbergin 1950-luvulla tekemän kuvailun mukaan "talo kiinnittää jonkin verran huomiota rappaamattomien tiilijulkisivujensa yksinkertaisilla, klassisoivilla muodoilla."³ Punatiilipintainen rappaamaton rakennus kannattelee nykyisinkin 1800-luvun lopun kaupunkikuvan kerrostumaa naapurinsa Kaartin maneesin rinnalla.

³ Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun ohjelma v. 1956, liite 1, s. 18. Nils-Erik Wikberg, Kaartin kasarmialueen synty ja sen eri vaiheet.

↑ Sotilaskoti- ja viihdytysilta Kaartin pataljoonassa vuonna 1961. SM
↓ Perheellisten aliupseerien asuinrakennus 1950-luvulla (kuvassa näkyy 1950-luvun alkupuolella tehtyKaartin maneesiin betoniliippa). SM

→ Sotilas soittaa torvea Kaartin kasarmin sisäpihalla Gornyi Dubnjakin taistelun muistomerkin vieressä. Kuva HKM.

↓ Valokuva Kaartin kasarmin sisäpihalta vuonna 1968. SM

(EI RAKENNUSNUMEROA)

MUISTOMERKKI GORNYI DUBNJAKIN TAISTELUSSA KAATUNEILLE

valmistunut : 1881
suunnittelija: Frans Anatolius Sjöström
käyttöhistoria: muistomerkki

Kaartin korttelin sisäpihalla on Engelin pääsisäänkäyntiakselin päätepisteenä Frans Anatolius Sjöströmin (1840–85)¹ suunnittelema kivinen muistomerkkipatsas. Muistomerkki pystytettiin vuonna 1881 niiden Gornyj Dubnjakin taistelussa kaatuneiden ja haavoittuneiden Suomen kaartilaisen muistoksi.²

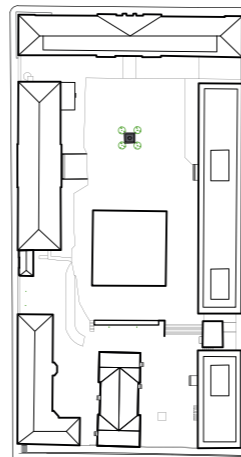
Nils-Erik Wikbergin mukaan muistomerkki "täydentää tämän pihasommitelman, jota on pidetty Suomen historiallisen arkkitehtuurin kauneimpana."³

Suomen kaartin lähtö oli merkkitapaus niin Suomen kaartille kuin helsinkiläisille. Vastavalmistuneessa Kaartin maneesissa oli ennen lähtöpäivää järjestetty pataljoonan läksiäiskat-

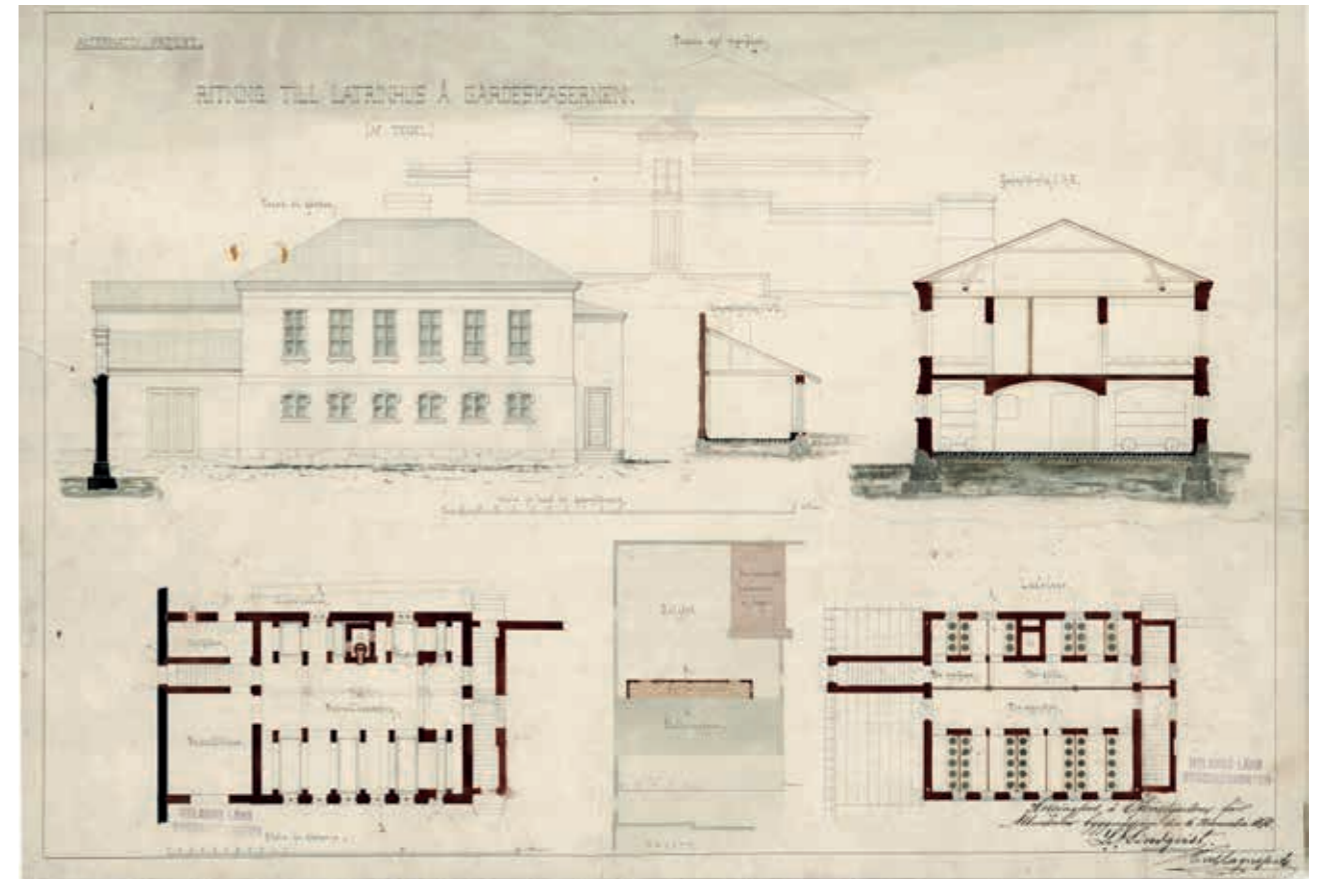
- 1 Parhaita arkkitehtejamme Engelin jälkeen. Brunila, af Schultén, 1955 s.57.
- 2 24. lokakuuta kaartilaiset osallistuivat taisteluun osana suurempaa venäläisrykmenttiä. 24 kaartin sotilasta kuoli taistelussa, 94 haavoittui ja näistäkin 16 menehtyi vammoihinsa myöhemmin, sairauksiin menehtyi 12 upseeria ja 124 miestä. Järvenpää, Rähä 2009, s. 97.
- 3 Kaartin kasarmialueen arkkitehtuurikilpailun ohjelma, liite 1, s. 17. Nils-Erik Wikberg. Kaartin kasarmialueen synty ja sen eri vaiheet.

selmus, jossa olutta sai juoda niin paljon kuin halusi, ja jokaiselle kaartilaiselle jaettiin nippu Borgströmin tupakkatehtaan savukkeita. Kun juhlittu oma pataljoona järjestäytyi marssiakseen rautatieasemalle 6. syyskuuta 1877, oli paikalla jo kello kuusi aamulla sankka ihmisjoukko jättämässä jäähyväistervehdyksen. Sotaretki kesti kahdeksan kuukautta, ja tuhannet kaupunkilaiset olivat rautatieasemalla myös vastaanottamassa kaartia heidän palatessaan. Keisarikin palkitsi kunniaakasta pataljoonaa antamalla sille vanhan kaartin oikeudet päiväkäskyssään 17. huhtikuuta 1878.⁴

- 4 Laati 1955, s. 109. Järvenpää, Rähä 2009, s. 97.

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(kohde korostettu)

↑ Latriinirakennuksen suunnitelma vuodelta 1878, allekirjoittanut L. Lindqvist. PHRAKL

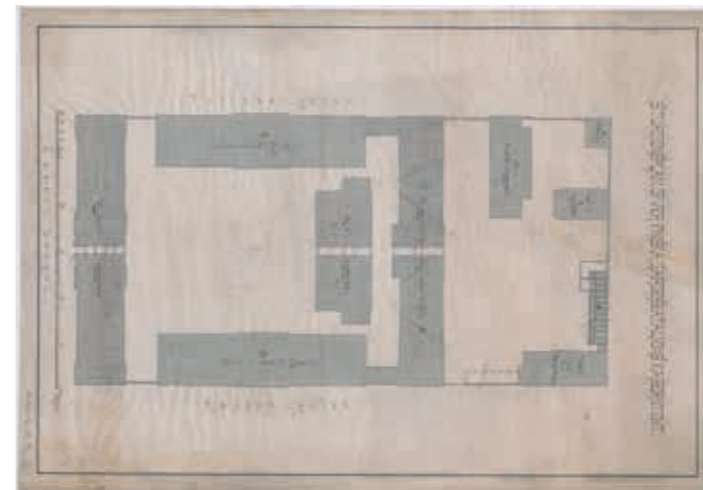
ULKOHUONERAKENNUS (PURETTU, KIVIRAKENTEINEN)

valmistunut : 1880-l.
suunnittelija: 1878 L. Lindqvist, Evert Lagerspetz (Yleisten rakennusten ylihallitus)
käyttöhistoria: naimisissa olevien latriinit, rakennettu puretun puurakenteisen latriinin tilalle
purettu: 1910-luvulla venäläisten suorittamien rakennustöiden yhteydessä

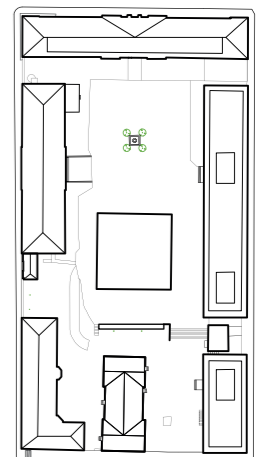
1880-luvulla Kaartin korttelia kehitettiin ja korttelin kaakkoisnurkan puurakenteiset ulkokuonerakennukset korvattiin kivirakenteisella.

Uusi latriinirakennus sisälsi erilliset ulkokuoneet miehille sekä naimisissa oleville, ja lisäksi vuonna 1877 valmistunutta maneesia palveleva ulkokuone. Rakennus oli

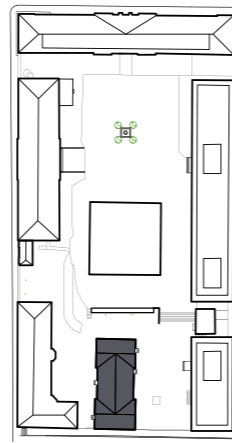
suunniteltu kiinteästi korttelia ympäröivään muuriin liittyväksi ja maneesille varattuun käymälän osaan oli sisäänkäynti suoraan Kaartinkujalta.

← Asemapiirustus 1870- ja -80-lukujen taitteesta, jossa näkyvät jo pihan eteläosan uudet apurakennukset. KA

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(kohde korostettu)

← S-rakennus nykytilassaan. Ullakon päätyikkunoista osa on muutettu ilmanvaihdon tuloilmasäleiköiksi ja katolle on tehty uudet IV-piiput. Ulkopuolinen porrashuone julkisivun vasemmasta laidasta on poistettu. amoy 2016

S-RAKENNUS (VTJ-PRT: 103046306C)

LEIPOMO, PESULA JA SAUNARAKENNUS

valmistunut :	1889
suunnittelija:	Yleisten töiden ylihallitus (Theodor Granstedt)
käyttöhistoria:	1993- edell. lisäksi IV-konehuone, liikuntatilat
	1991- sauna, työterveystiloja, puhelinkeskus
	1946 sauna, korjauspajoja ¹
	1889 sauna, pesutupa, leipomo, puuvajvoja

¹ Aluepiirustus vuodelta 1946, mittoja ja käyttö merkitty plaanini. Kansallisarkisto.

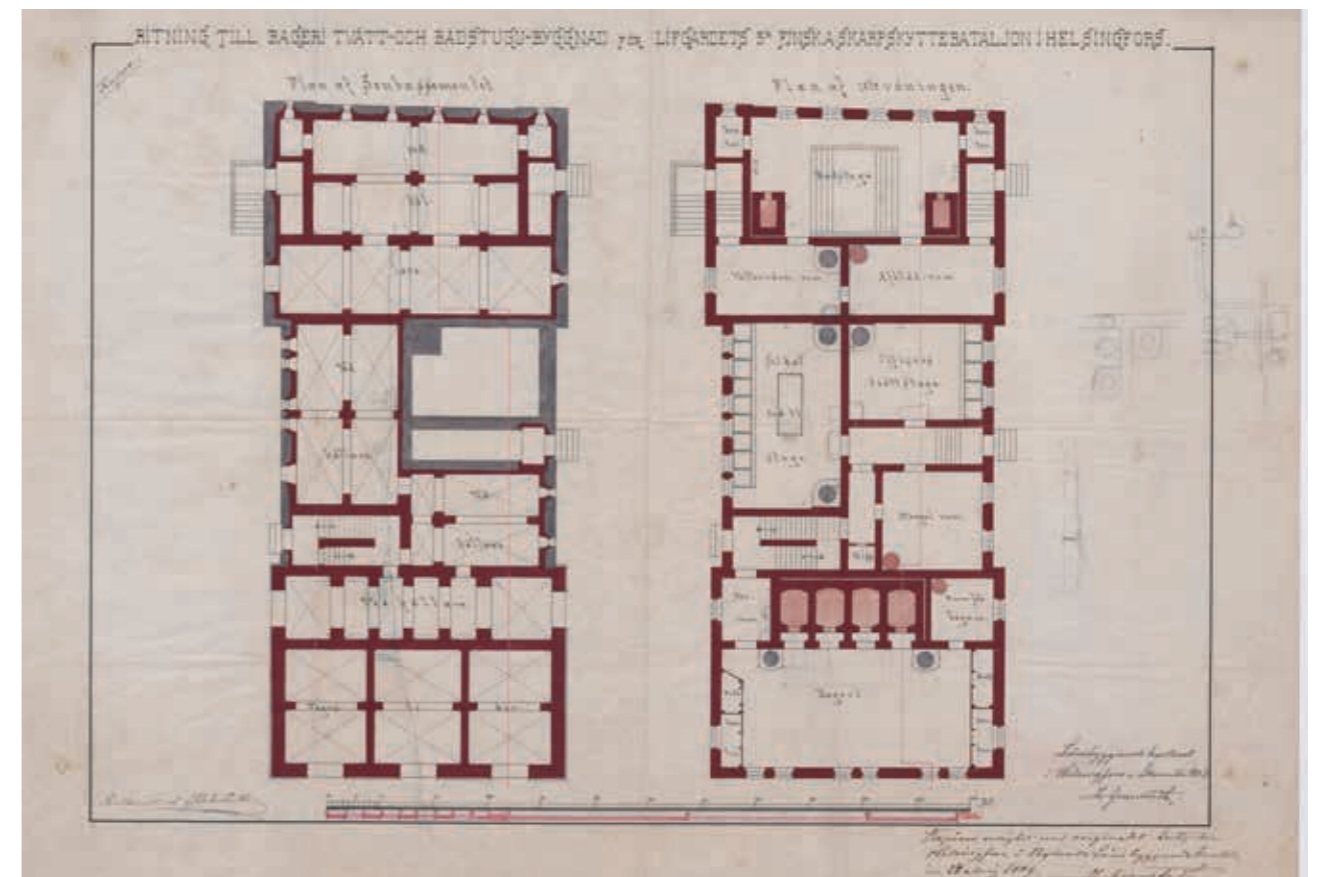
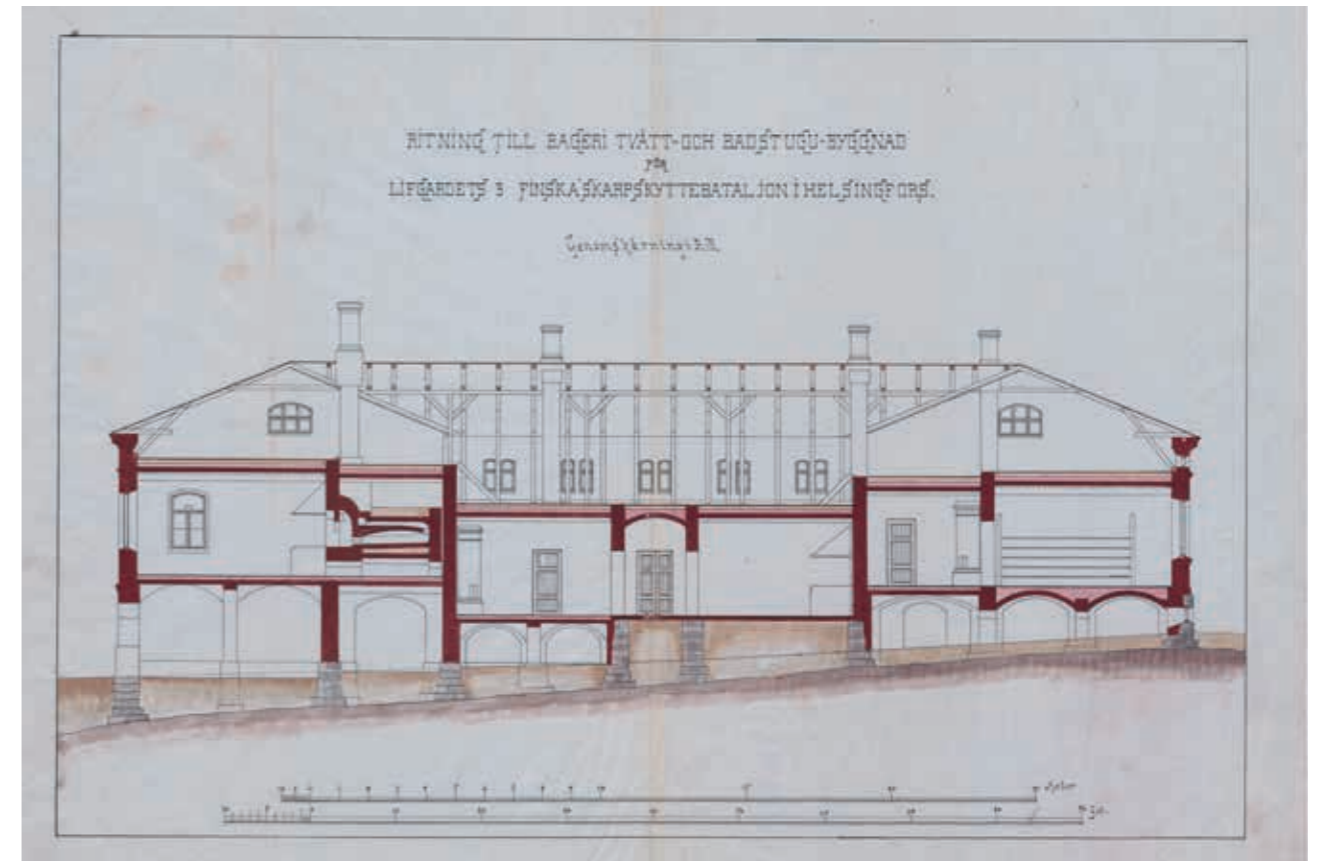
Alkuperäisestä käytöstä rakennuksessa on jäljellä saunatilat, jotka sijaitsevat alkuperäisellä paikallaan 1. kerroksen pohjoispäädyssä.

Vuonna 1937 päivättyssä piirustuksessa miehistön saunatilat on uusittu ja kellariin asennettu (öljy)kattila. 1. kerroksessa sijainnut leipomo on muutettu viimeistään tässä vaiheessa asunnoiksi. 2. kerroksessa ollut Kaartin soittokunnan harjoitushuone.

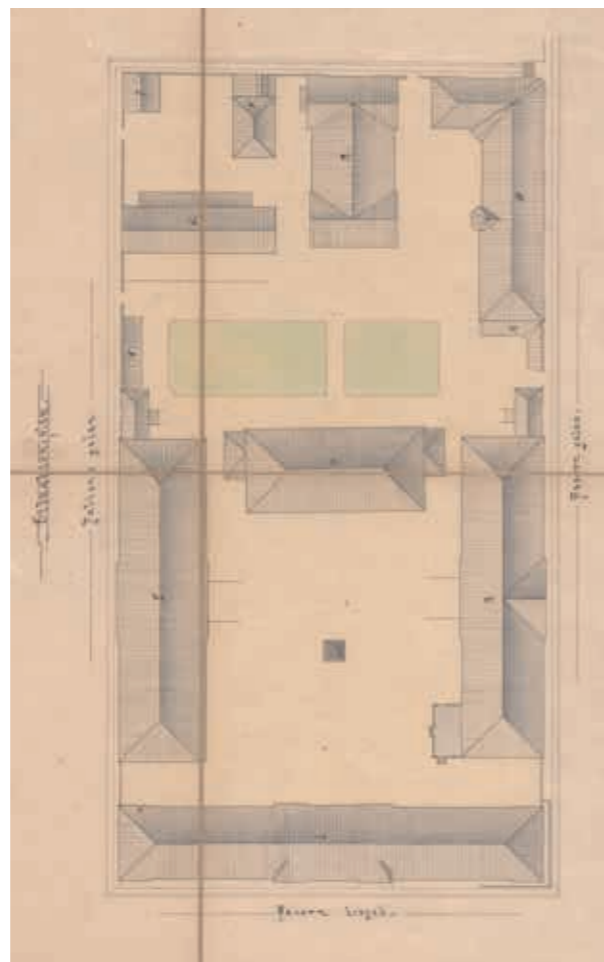
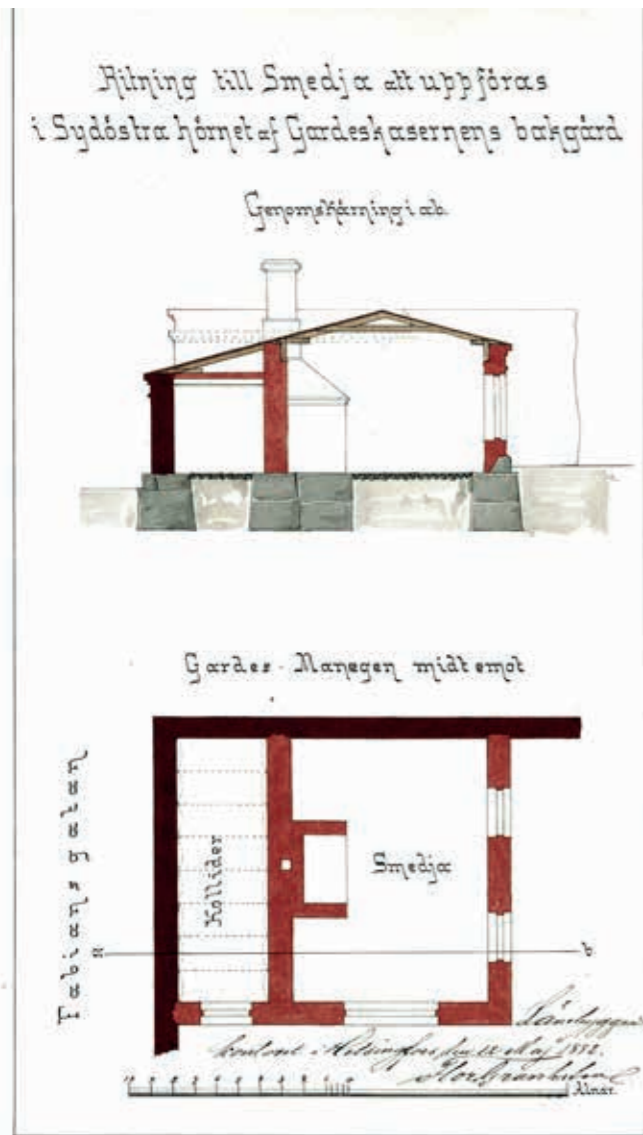
Vuonna 1966 päivättyissä piirustuksissa miehistösaunan tilat on jälleen uusittu. 1991 päivätty piirustukset, joissa kellarikerrokseen on tehty työterveyshuollon vastaanottotilat ja 2. kerrokseen puhelinkeskus. Vuonna 1993 päivättyissä piirustuksissa on esitetty ullakolle tehty IV-konehuone sekä siihen liittyvät IV-kanavistot, jotka ovat aiheuttaneet myös IV-ritiöiden ilmestymisen julkisivuun ja piippujen uusimisen. Vuonna 1996 saunatilat on jälleen uusittu. Vuonna 1997 päivättyissä piirustuksissa näkyneiden yhteyteen samaan kerrokseen tehdyt liikuntatilat pukuhuoneineen.

Korjauksissa ennallaan säilyneet osat ovat oletettavasti toimineet 1900-luvun alkupuolella asuinkäytössä ja myöhemmin toimistotiloina (?).

Vuonna 2016 rakennus toimii esitettyssä käytössään, mutta työterveyden vastaanottotiloissa on toimintaa haittaavia kosteusongelmia, jotka johtuvat luultavimmin kellarikerroksen käyttöön otosta 1990-luvun alussa.

↑↑ Granstedtin alkuperäinen leikkaus, jossa näkyy vasemalla leipomosali ja oikealla saunatilat. 1990-luvulla saunatilojen alapuolisiin kellaritiloihin tehtiin työterveyshuollon vastaanottotilat. KA
↑ Granstedtin alkuperäisen pohjapiirustukset. KA
← Saunarakennus vuonna 1973. Vasemmalla näkyy alkuperäinen ulkopuolinen porrashuone leipomotiloihin.

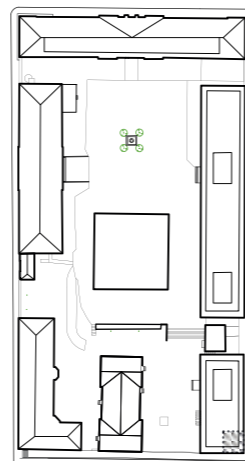

- ↑ Piirustus Kaartin kasarin uudeksi pajarakennukseksi vuodelta 1882. PHRAKL
- ← Asemapiirustus 1880-luvulta, jonka yhteyteen on liitetty pajarakennuksen suunnitelma, mikä viittaa siihen, että se olisi valmistunut kokonaisuudesta viimeisenä. KA

PAJA (PURETTU)

valmistunut : 1880-l.
suunnittelija:
käyttöhistoria: sepänpaja
purettu: 1910-luvulla

Uusi paja rakennettiin 1880-luvulla Engelin piharakennuksen purkamisen myötä poistuneen sepän pajan tilalle osana korttelin kehittämistä. Rakennus palveli ilmeisesti käytössään vain 1900-luvun alkuun saakka, jolloin paikalle rakennettiin miehistökasarmi venäläisten toimesta.

↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

VARUSSIVUSTA (PURETTU)

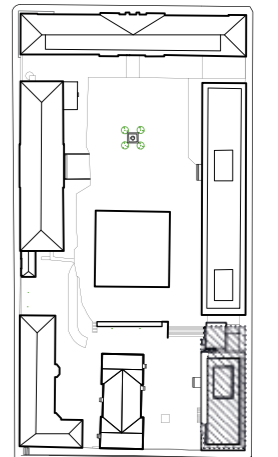
(venäläisten rak. majoituskasarmi)

valmistunut : 1910-luvulla
suunnittelija: ei tiedossa
käyttöhistoria: 1910-l. - 1960-l. majoituskäyttö
purettu: 60-luvun alussa

Venäläisten joukkojen rakentama majoituskasarmi 1910-luvun alusta kulkee suomalaisten mittauspiirustuksissa nimellä Varussivusta. Rakennuksesta on löytynyt kahdet mittauspiirustukset, joiden välillä ei ole merkittäviä eroja. Kasarmi on ilmeisimmin ollut hyvin vaatimaton: lattian materiaaleiksi piirustuksissa on merkitty asuinkerroksissa asfalttipermanto ja kellarissa katukiveys, portaat ovat olleet kalkkikiveä. Lämmitysuuneja on yksi huonetta kohden suurimpia saleja lukuunottamatta, eikä muita mukavuuksia ole piirustuksiin merkitty.

Rakennus on ollut yhä paikoillaan vuonna 1961, mutta siitä, millaiset olot kasarmeissa on silloin ollut, ei ole tietoa. Varussivusta purettiin 1960-luvulla, vuonna 1965 valmistuneen D-rakennuksen tieltä.

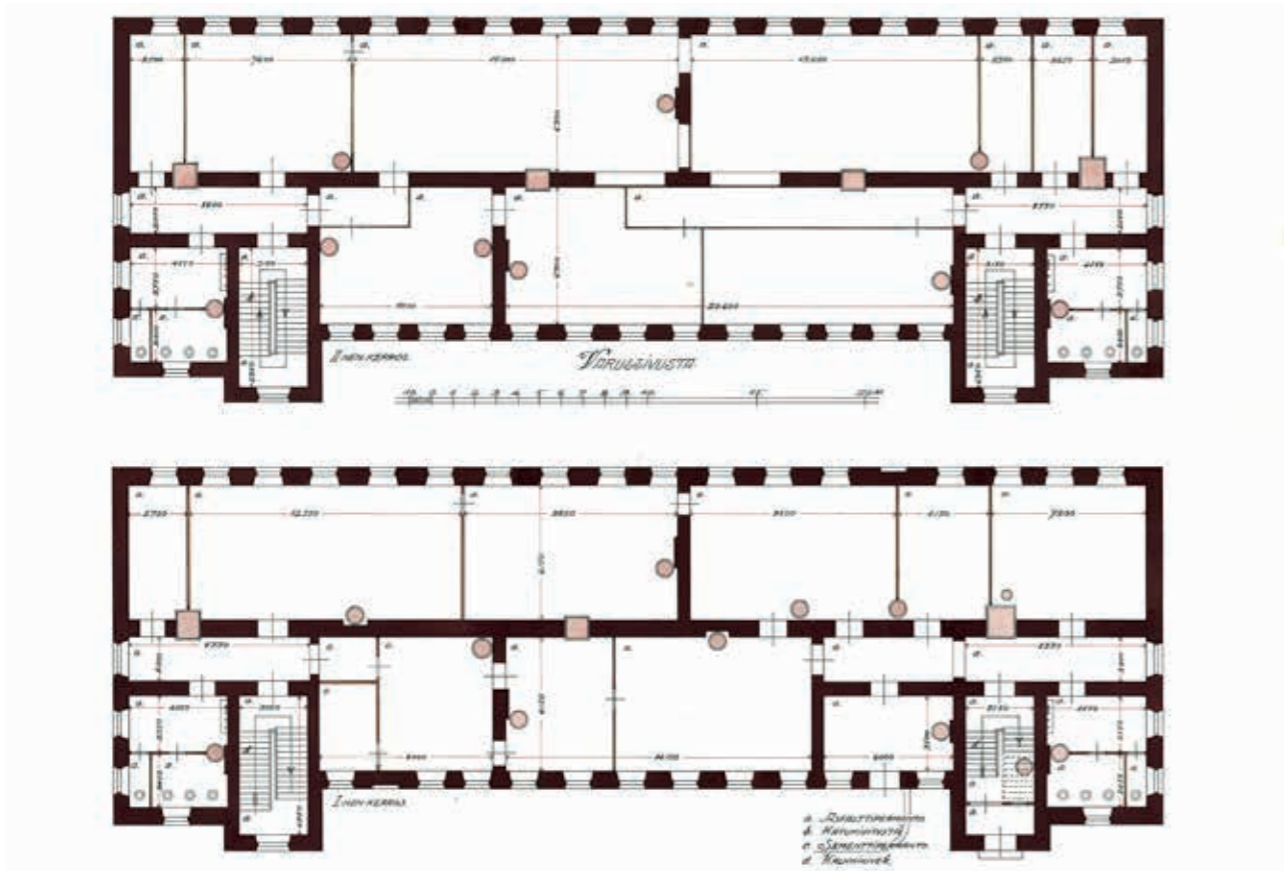
↑ Varussivusta vuonna 1961. Venäläisen tiilikasarmiarkkitehtuuri täydensi Kaartin korttelin tiilirakennusten kokonaisuutta. HKM

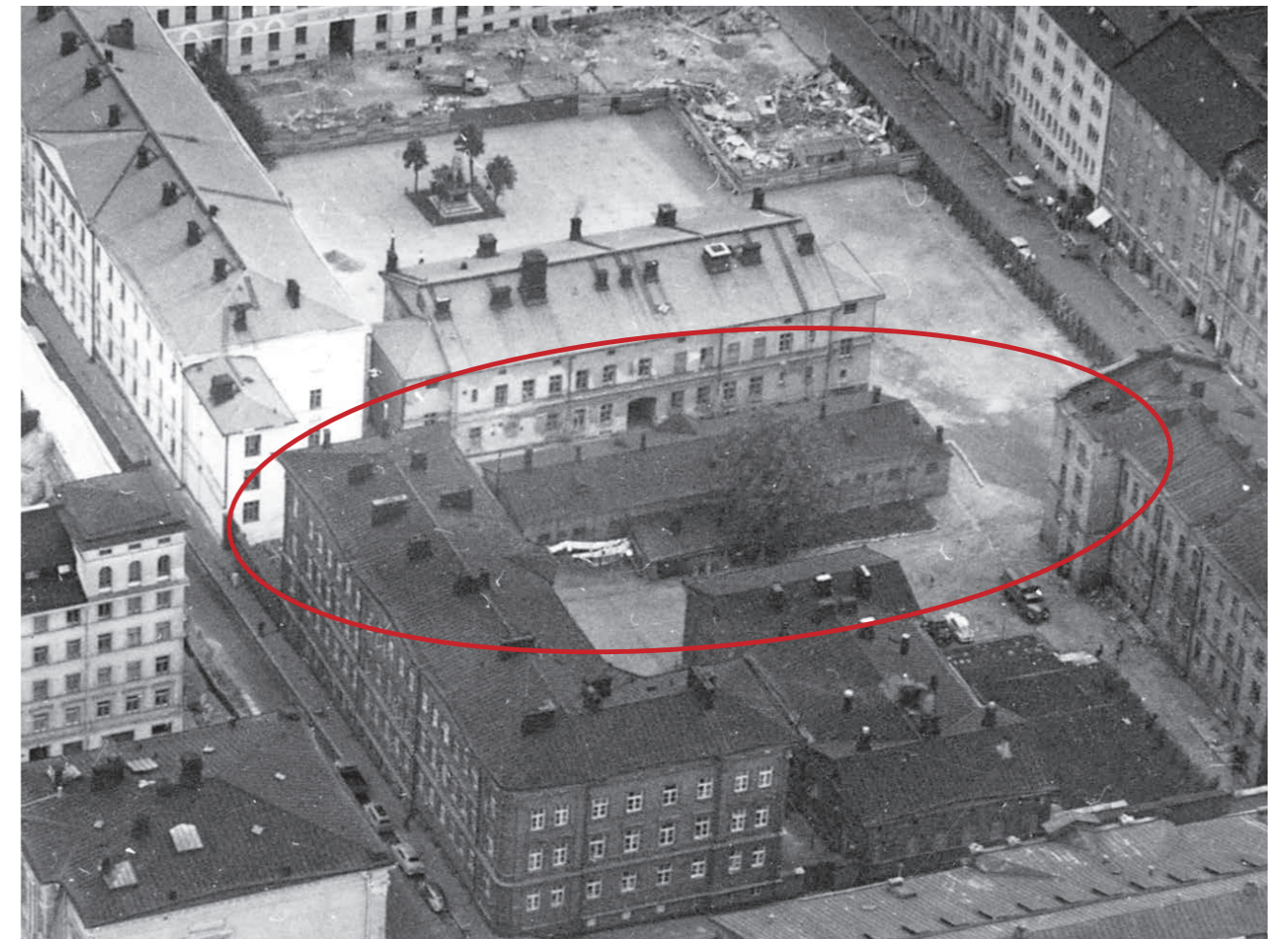
↑ Kaartin kortteli v. 2016
1:3000
(purettu kohde harmaalla)

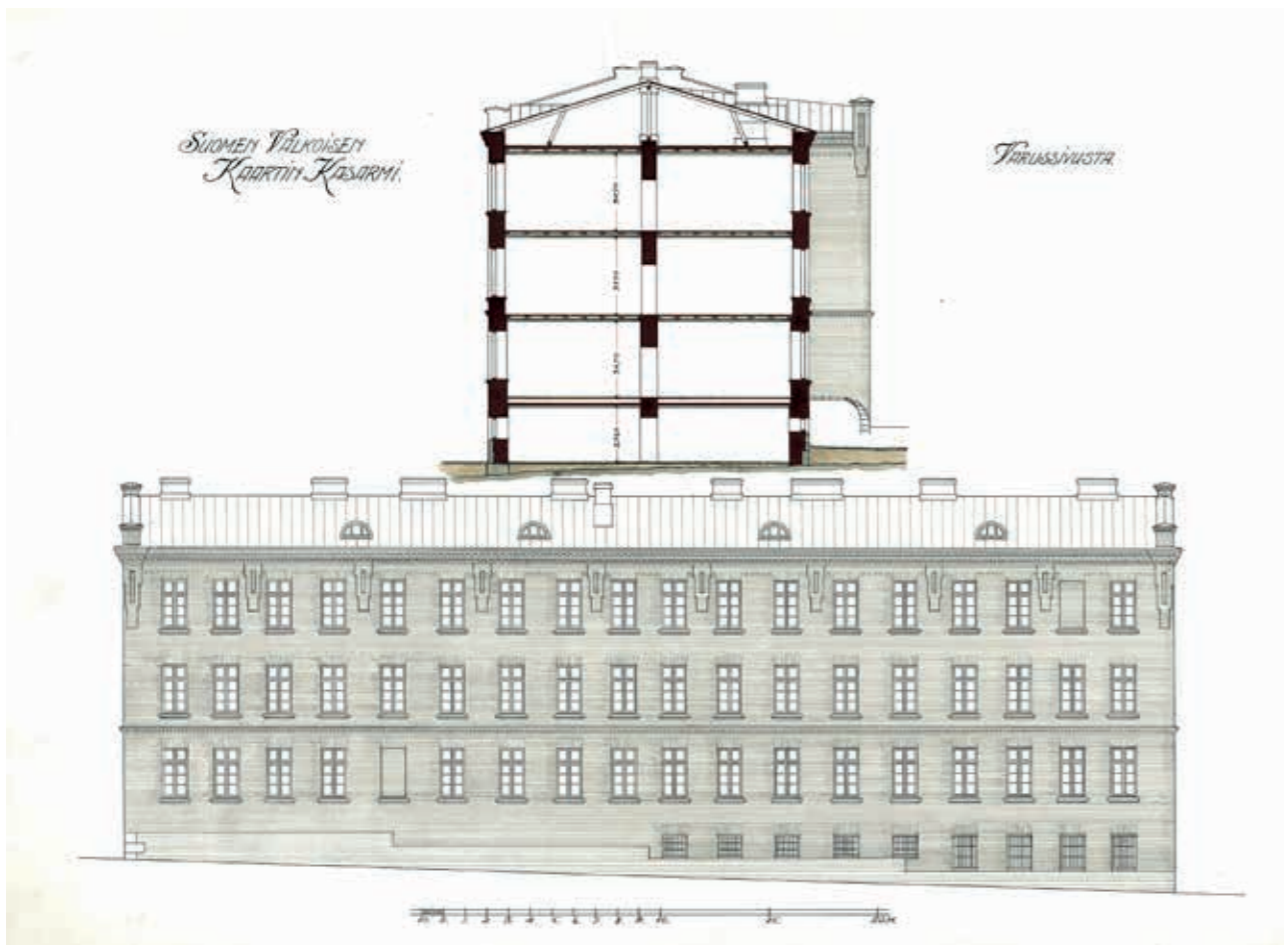
→ Valokuva vuoden 1944 pommitusten jälkeen. Varussivusta näyttää säilyneen ulkoisesti vahingoittumattomana. SA

↑ ↓ Varussivustan mittausrakennuksia 1900-luvun alkupuolelta (venäläisten miehityksen päättymisen jälkeiseltä ajalta), PHRAKL

↑ Venäläinen tallirakennus yläpuolelta v. 1956. AMA

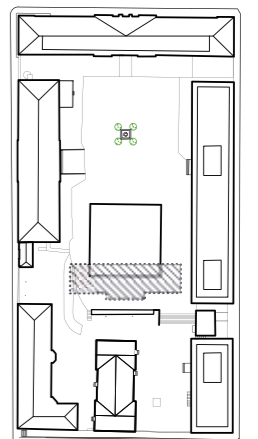

VENÄLÄISTEN RAKENTAMA TALLI (PURETTU)

valmistunut : 1905 tai vähän jälkeen
 suunnittelija: ei tiedossa
 käyttöhistoria: 1910-l. talli
 purettu: 1960-luvun puolivälissä

Varussivustan rakentaminen edellytti 1840-luvulla valmistuneen tiilirakenteisen tallin purkamista. Tämän tilalle venäläiset joukot rakensivat Kaartin hallussapitonsa aikana yksinkertaisen tallirakennuksen. Piirustuksia tästä rakennuksesta ei ole löytynyt, joten tarkempaa tietoa sen sisältämistä tiloista ei ole.

Talli purettiin 1960-luvulla yhdessä Artelletin kanssa, vuonna 1968 valmistuneen keskuspuviljonkirakennuksen tieltä.

↑ Kaartin kortteli v. 2016
 1:3000
 (purettu kohde harmaalla)

↑ Virastosiiven C-rakennus sisäpihan puolelta 1960-70-luvulla. PHRAKL

C-RAKENNUS (VTJ-PRT: 1030463028)

VIRASTOSIIPI

valmistunut : 1961
suunnittelijat: Viljo Revell ja Heikki Castrén
käyttöhistoria: 1961– toimistokäytössä

Rakennushistoriaselvitys valmistuu syksyllä 2016,
(arkkitehdit mustonen oy).

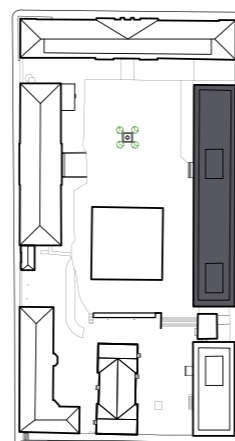
Revellin ja Castrénin voittaneen kilpailuehdotuksen pohjalta toteutettiin ensimmäisenä itäisen miehistökasarmin paikalle sijoitettu pitkä virastorakennus. Rakennuksen räystäskorkeus on linjassa upseerikasarmin kanssa. Hahmoltaan rakennus jakaantuu sisäänvedettyyn jalustakerrokseen, kolmen kerroksen korkuiseen keskiosaan ja sen yläpuolella olevaan sisäänvedettyyn kattokerrokseen. Tämän päällä ovat vielä hissien konehuoneet ja ilmanvaihdon tiloja sisältävät tornit.

Pohjapiirroksella rakennus noudattaa kaksoiskäytäväjärjestelmää, jossa ikkunaseinillä on toimistohuoneiden rivistöt. Näitä palvelee kaksi samansuuntaista käytävää, joiden väliin jää aputilojen vyöhyke. Sisäänkäynnit ovat rakennuksen päädyissä ja korttelin sisäpihalle, kadulle päin rakennus on suljettu.

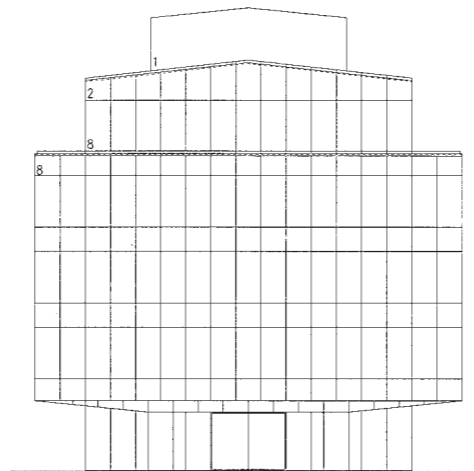
Vuonna 2005 rakennuksen 1. kerroksen eteläpäätyyn tehtiin kirjaamo, mikä aiheutti muutoksia väliseiniin ja päädyn sisäänkäyntiaulaan. Vuonna 2007 rakennuksen upseerikasarmin puoleiseen päätyyn tehtiin uusi valvomo, joka liittyy 1990-luvun porttijärjestelyihin.

↑ Virastosiiven C-rakennuksen sisäpihan puoleista julkisivua. amoy 2016
↓ C-rakennus, päätyjulkisivu etelään. PHRAKL

↑ Kaartin kortteli v. 2016 1:3000 (kohde korostettu)

JULKISIVU ETELÄÄN

↑ Näkymä Virastosiiven D-rakennuksen eduspihalta kohti C-rakennusta vuonna 1973. MV

D-RAKENNUS (VTJ-PRT: 103046307D)

VIRASTOSIIPI

valmistunut : 1965
suunnittelijat: Viljo Revell ja Heikki Castrén
käyttöhistoria: 1965– toimistokäytössä

Rakennushistoriaselvitys valmistuu syksyllä 2016, tekijöinä
arkkitehdit mustonen oy.

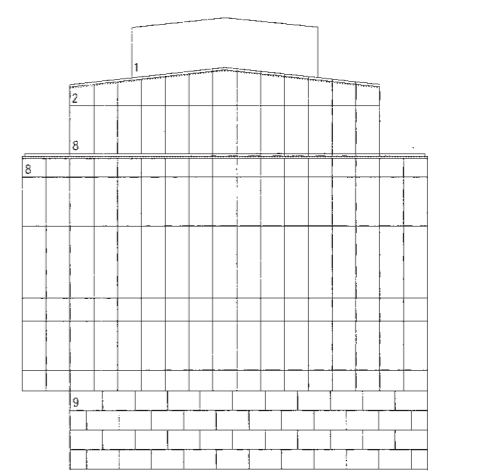
Lyhyempi virastosiipi Fabianinkadun varteen valmistui vuonna 1965 puretun Varussivustan paikalle. Rakennus on suunnitteluratkaisultaan samanlainen kuin muutamaa vuotta aiemmin valmistunut isoveljensä. Rakennusrunko on yhtä leveä ja masoittelu sekä pohjaratkaisu yhteneväiset, mutta rakennus on lyhyempi ja ensimmäinen kerros on sisäänvedetty ainoastaan kadun puolella. Kuten C-rakennus, myös D-rakennus on kadulta katsoen suljettu. Sisäänkäynnit ovat rakennuksen pohjoispäädyssä ja sisäpihan puolella.

D-rakennuksen yhteydessä on rakennettu myös siihen liittyvä, virastosiipien väliin jäävä matala rakennus, jossa on sijainnut teknisiä tiloja ja ajoluiska alapuolella sijaitsevaan paikoitushalliin.

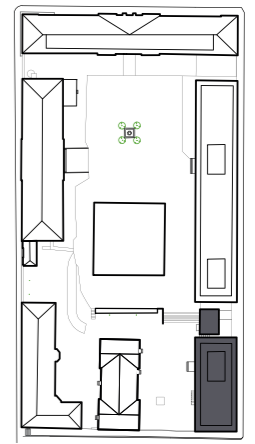
2000-luvulla sisäpihan pääsisäänkäynnin eteen on tehty katos ja rakennuksen eduspiha rajattu aidalla.

↑ Virastosiiven D-rakennuksen pääsisäänkäynnin uusi katos. amoy 2016
↓ D-rakennus, päätyjulkisivu pohjoiseen. PHRAKL

JULKISIVU POHJOISEEN

↑ Kaartin kortteli v. 2016 1:3000 (kohde korostettu)

↑ Keskuspaviljonki yläpihalta nähtynä v. 1969. SM

P-RAKENNUS (VTJ-PR: 103046309F)

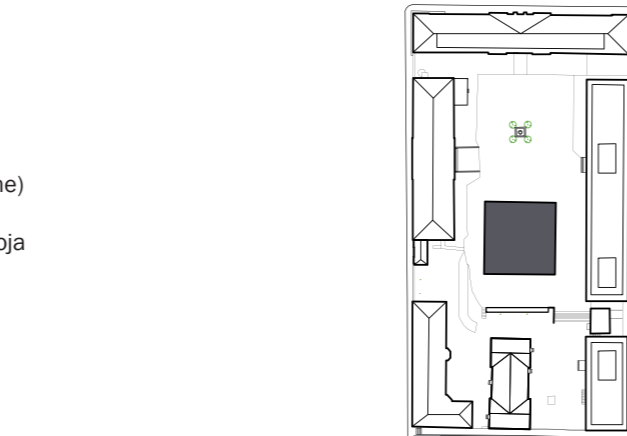
KESKUSPAVILJONKI

valmistunut : 1968
 suunnittelijat: Viljo Revell ja Heikki Castrén (kilpailuvaihe)
 Heikki Castrén (toteutussuunnittelu)
 käyttöhistoria: 1968— ruokala ja edustus yms. tiloja

Revellin ja Castrénin virastorakennuskokonaisuuden oli alunperin tarkoitus ulottua korttelin läpi. Kasarminkadun varteen suunniteltu rakennusrivistö jäi kuitenkin toteutumatta. Viimeinen toteutettu osa kokonaisuudesta oli keskuspaviljonkirakennus, joka valmistui vuonna 1968. Rakennuksessa on henkilöstön ruokala, elokuvateatteri-auditoriotila sekä neuvottelutiloja. Rakennuksen sisätilat asettuvat leveään keskusportaikon ympärille ja ulkoa rakennus näyttyy lasisen jalustakerroksen päälle nostettuna monoliittina.

Paviljonkia varten kasarmikorttelin keskialueen maasto tasoitettiin ja sen molemmin puolin oli suunniteltu pihan eteläosaan johtavat monumentaaliportaat, joiden välissä voimakas terrassimuoto luo tilan ilmanvaihdon poistoilmasäleikölle. Monumentaaliportaikko toteutettiin kuitenkin vain D-rakennuksen puolelle.

Rakennuksessa ei ole tehty merkittäviä muutoksia ja se toimii alkuperäisessä käytössään. Vuonna 1988 toisen kerroksen kabinettien siirtoseinät uusittiin haitarimallisia raskasrakenteisimmiksi ja niihin tehtiin keittiöt.

↓ Keskuspaviljongin länsi- ja pohjoisjulkisivua. amoy 2016

↑ Kaartin kortteli v. 2016 1:3000 (kohde korostettu)

KAARTIN PIHA

Kaartin kasarmin suljettu harjoituspiha sai muotoonsa C. L. Engelin piirustuspöydällä. Lähes kahden vuosisadan saatossa piha ja sitä ympäröivä rakennuskanta ovat kohdanneet muutoksia sekä eri aikakausien suunnittelijoiden että käyttäjien toimesta. Nykyisellä sisäpihalla Suomen Kaartin marssiharjoitusten henki erottuu vain vaivoin.

Seuraavalla aukeamalla alkavassa osioissa käsitellään Kaartin kasarmikorttelin pihan luonnetta ja rakenteita tarkemmin, vertaamalla nykytilannetta pihan aikaisempiin vaiheisiin.

↑ Valokuva vuodelta 1987, jossa Kaartin kasarmin harjoituspihan kaksi käyttöä kohtaavat: asfaltissa näkyvät pysäköintipaikkojen merkinnät ja rakennusten vierustat on vallannut pysäköinti, mutta Taivallahden kasarmille siirtynyt Kaartin soittokunta on vielä tuolloin käynyt Kaartin kasarmilla harjoittelemassa kuviomarsssia. SM
 ↗ Vuonna 2016 Kaartin sisäpiha on pysäköityjen autojen valtaama, vaikka molemmin puolin kortteliä on maanalaiset pysäköintihallit. amoy

SISÄPIHAN LUONNE JA RAKENTEET

Pihan pinnanmuodot

Piha on alunperin ollut voimakkaasti Kasarmitorin suuntaan viettävä. Vuonna 1946 suoritetussa mittauksessa korkeuseroa aliupseeriasuntolan nurkalta upseerikasarmien julkisivuun on peräti 6,64 metriä. Toisaalta piha on viettänyt Kasarmikadun puolelta kohti Fabianinkatua lähes 2 metrin verran. Pihan korkeuserot on käytännössä hoidettu miehistökasarmeihin nousevien ramppien avulla. Pihan poikittaisissa rakennuksissa (Engelin suunnittelema piharakennus, Artellirakennus) on rakennuksen sisä- tai ulkopuolella noustu toiseen kerrokseen, jotta poistuminen ylemmän talouspihan puolella on ollut maantasossa.

Nykytilassakin pinnan korkeusero hahmottuu selvästi, mutta kahtiajakoisella tavalla: korttelin länsipuolella on muistuma alkuperäisestä tilanteesta, jossa rinne viettää alaspäin. Korttelin itäpuolelle on osittain toteutunut 1960-luvun korttelisuunnitelman monumentaalipiha, jonka mukaisesti korttelin keskialueella pihapinta on tasoitettu ja D-rakennuksen edustalle johtaa leveä portaikko.

Kaartin harjoituspiha

Kaartin korttelin alkuperäisen harjoituspihan luonne on 1960-luvun jälkeen ja rakennusten virastokäytön myötä muuttunut paikoitusalueeksi. Kaartin kasarmipiha on luultavasti kivetty viimeistään 1840-luvulla Lohrmannin miehistökasarmien valmistuttua. Helsingissä katupäällysteenä käytettiin 1890-luvun alkuun asti epäsäännöllistä pyöreää kenttäkiveä ts. mukulakiveä. Mukulakiveys väihitellen ja 1800-luvun lopulta alkaen yleistyi suorakulmaisiin, tasapintaisiin nupukiviin perustuva päällystetekniikka. Nupukiveyksellä myös täydennettiin mukulakivetä alueita ja erotettiin liikennealueita toisistaan.¹ Jo varhaisimmissa valokuvissa näkyy, että harjoituspihan kiveyksellä on erotettu pihan kulkuaueita toisistaan. Porttikäytävän nykyinen puolen kiven juoksulimityksin asennettu graniittikivi lienee tulkinta aiemmasta nupukiveyksestä.

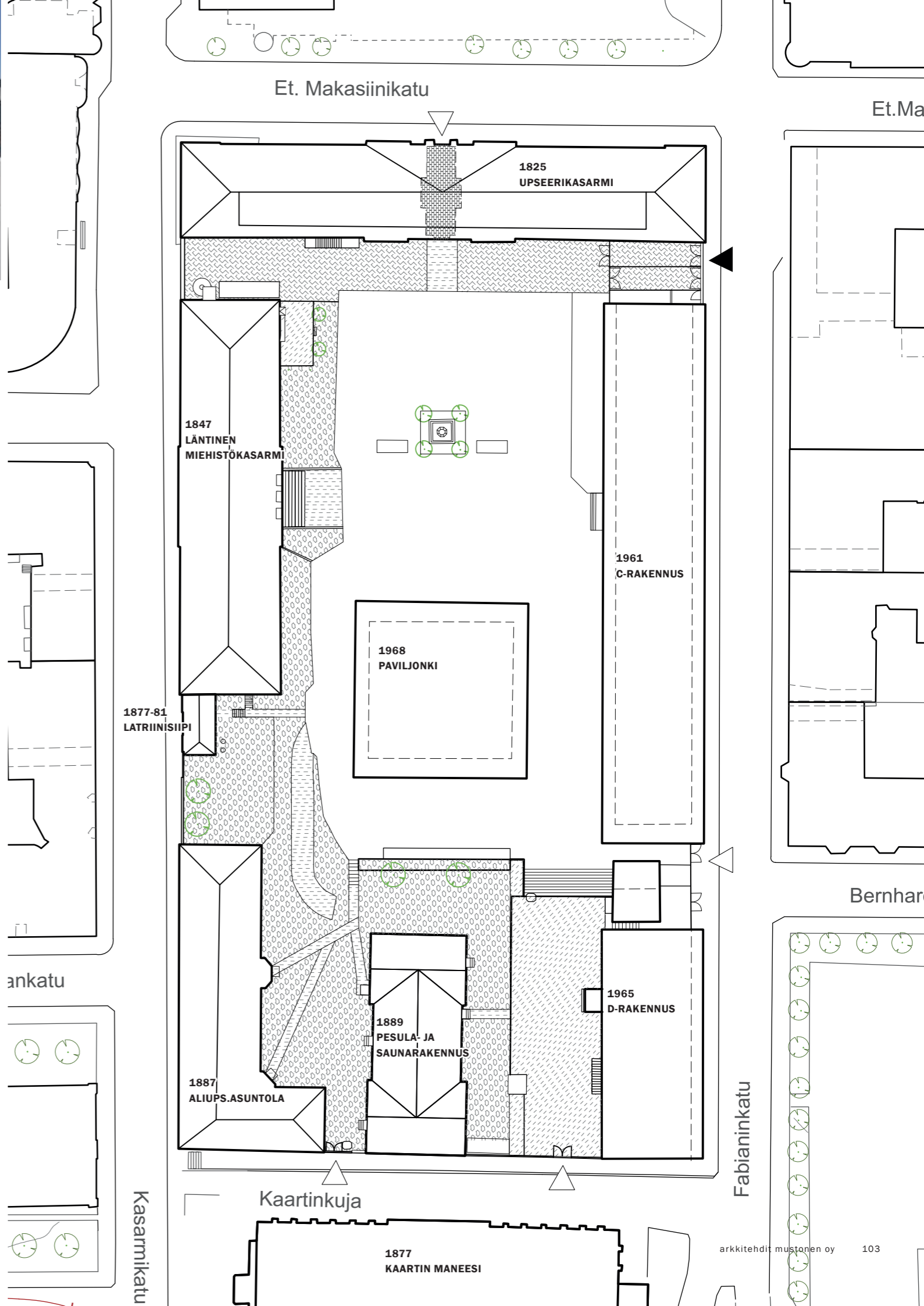
Sisäpihalla upseerikasarmien ja miehistökasarmien seinustalla on alun perin kiertänyt mukulakiveysvyöhyke, josta kul-

↑ Valokuva D-rakennuksen kattokerroksesta keväällä 2016. Oikealla 1960-luvulla rakennetun C-rakennuksen pääty ja keskellä paviljonki vuodelta 1968. Vasemmalla 1880-luvun lopun sauna-, pesula- ja leipomorakennus (edessä) ja aliupseeriasuntola (takana). Korttelin perällä paviljongin takana on miehistösiipi vuodelta 1847 ja siitä oikealla upseerikasarmi vuodelta 1825, 50-luvun kattokerroksineen. amoy

↓ Valkoisen kaartin rykmentti järjestäytyneenä umpipihalle vuonna 1936. Pihan vietto kohti upseerikasarmia näkyy selvästi. Kuvassa näkyy alkuperäinen rakennuksia kiertänyt nupukivivyöhyke kulkuväylälineen sekä harjoituskentän betonilaatoitus. MV
 ↓↓ Valokuva Kaartin korttelin sisäpihalta vuonna 2016. Pihan pintaa on tasoitettu huomattavasti. amoy

¹ Samaa kiveystä käytettiin myös Senaatintorilla ja Kauppatorilla. Kati Salonen ja mona Schalin, 2011, s. 6.

↑ Valkoisen kaartin rykmentti järjestäytyneenä kasarmin pihalle vuonna 1936. Betonilaatoitettua harjoituspihaa on käytetty harjoituksiin ja paraateihin tai rukouksiin järjestäytymiseen. MV

↓ Valokuva Kaartin korttelin sisäpihalta vuonna 2016. 1960-luvulta lähtien harjoituspiha on toiminut paikoitusalueena. Läntisen miehistökasarmen sisäänkäyntiportaat on uusittu ja lisätty kaiteet myös keskikaistoille. amoy

kuramit ja upseerikasarmen edustan kulkualueet on erotettu suorakulmaisella sileämmällä nupukiveyksellä. Harjoituspihan keskialue on alun perin ollut ilmeisesti kivetty hyvin pienijakoisella mukulakiveyksellä ja 1930-luvulta lähtien betonilaatoitettu.

Nykyään upseerikasarmen edessä oleva vyöhyke on kokonaisuudessaan toteutettu suorakulmaisella kulkualueiden kiveyksestä muistuttavalla kiveyksellä, joka on punakirjavaa graniittia. Lohrmannin miehistökasarmen edustalla on mukulakiveystä vyöhykkeenä. Kulkuramppia on lyhennetty ja graniittiportaiden uusimisen yhteydessä lisätty yksi porttas. Vahtituvan kiveys on ruudutettu mustilla ja valkoisilla graniittinoppakivillä ja aidan pilarit maalattu perinteisesti sini-valkoisiksi. Vartiosotilaan koppi näkyy vielä vuonna 1969 otetussa valokuvassa, mutta on jossain vaiheessa poistettu. Vahtituvan edessä on kaksi nuorta, ilmeisesti vasta istutettua lehmusta, vanhoissa valokuvissa on vartiotasanne ollut ajoittain hyvinkin suojaisa suurten puiden varjossa.

Harjoituspihan keskialue on asfaltoitu ja toiminut 60-luvulta lähtien etupäässä paikoitusalueena. Gornyi Dubn-

jakin muistomerkillä on ristipäähakuilla graniittipaasilla erotettu asfalttipinnasta soratäytteinen jalusta, josta sitä reunustavat lehmukset nousevat. Alun perin muistomerkki nousi suoraan pihan pinnasta, samoin kuin puut.

Vajavaiseksi jäänyt monumentaalipiha

1960-luvun suunnitelman mukaan pihan alkuperäisiä, pohjoiseen viettäviä pinnanmuotoja on muokattu voimakkaasti, kun paviljonkirakennukselle on tasoitettu rakennuspaikka ja sen eteläpuolelle on rakennettu pihan terassointi, porttas sekä leveä poistoilmaritelikkö.

1960-luvun suunnitelmasta on kuitenkin toteutunut vain Fabianinkadun puoleinen monumentaaliportaikko C-rakennuksen edustalta ylös D-rakennuksen pihan tasolle, sekä paviljonkirakennuksen taustalla olevan poistoilmaritilän edellyttämä terassimuoto kivikatteineen. Terrassin länsipäässä on tasojen välissä kapea porttas.

Ilmanvaihtoritelikön eteen on ilmeisesti 2000-luvulla tehty jätekatosrivistö ja portaikon juureen C- ja D-rakennuksen väliin 1990-luvulla portit, joiden taakse jää jätepuristin.

- Vuodelta 1925 peräisin olevassa valokuvassa näkyy pihan pienijakoinen, hiekan lähes peittämä kiveys. taustalla upseerikasarmi, jonka edustalla erottuvat kulkualueet. MV
- ↓ Vuonna 2016 upseerikasarmen edusta on kivetty suorakulmaisella sileämmällä graniittikiveyksellä. amoy

- Vartiotuvan tasanne vuonna 2016. Puita on uusimman korkauksen jälkeen istutettu vain kaksi, sisäänkäynnin päälle on rakennettu katos ja sisäänkäynnille johtaa luiska. amoy
- ↓ Vanhan valokuvan taustalla näkyy vahtitupa 1930-50-luvulla. Aidan maalauskuviot on nykyisen kaltainen, kiveys ei ole ollut kuvioitu. SM
- ↓ Vartijan koppi paikoillaan vuonna 1969. SM

← Sotilas Gornyi Dubnjakin muistomerkin edessä vuonna 1949. Aiemmin muistomerkki oli kentän pinnassa, betonilaatituksen myötä se sai ympärilleen pienen nurmialueen. HKM

← Valokuva Kaartin korttelin sisäpihalta vuonna 2016. Muistomerkki on saanut ympärilleen graniittikivin reunustetun jalustan, kun pihaa on tasoitettu, ja nousee siten pihapintaa korkeammalle. amoy

- ← Talvinen näkymä D-rakennuksen katoilta sisäpihalle 1970-luvulta. Vasemmassa nurkassa näkyy 1960-luvulla rakennettu monumentaaliporras sekä punatiilirakennukset muusta D-rakennuksen pihasta erottanut matala muuri. SM
- ↙ Sama näkymä vuonna 2016. Terassimuodon eteen on rakennettu jätekatos ja lipputangot ovat ilmestyneet näkymään. amoy

Huoltorakennelmat ovat vieneet edelleen tehoja vain osittain toteutuneelta monumentaaliseltsä pihasommitelmalta, ja nykyasussaan leveä porras tuntuu käyttöönsä ylivoimaisesti. D-rakennuksen edessä oleva yläpihan betonilaatat on vuonna 1998 korvattu betoninoppakiveyksellä ja 2000-luvulla piha on ympäröity kulunvalvontaan liitettyllä teräsaidalla. Täten myös monumentaalisommitelman yläpiha on menettänyt alkuperäisen ilmeensä.

Tontin etelälaidan kivettyt pihaympäristöt

D-rakennuksen edustalla on nykyisin betoninoppakiveys, joka muuttuu teräsverkkoidan kohdalla mukulakiveykseksi. Vaihdos merkinnee kohtaa, jossa matala aita jo 1960-luvulla erotanut vanhat tiilirakennukset uusista virastorakennuksista. Mukulakiveys rajautuu saunarakennuksen ja aliupseerirakennuksen julkisivuihin. Pihalla saunarakennuksen keskivaiheilla on jätesuoja ja eteläpäässä betonilaatalle perustettu katos, jonka alkuperäinen tarkoitus on epäselvä. Katosten ympäristö on sekalaisen kaluston varastointipaikkana.

Saunarakennuksen ja aliupseeriasuntolan välinen piha on kauttaaltaan mukulakiveystä, josta on sileämmillä nupukiveyskaistoilla erotettu diagonaaliset kulkureitit sisäänkäynneille.

- ↓ Monumentaaliporras vuonna 2016. Portaaseen on lisätty kaiteet myös keskelle helpottamaan kulkua. Käynti D-rakennuksen pihalle on aidattu teräsaidalla. amoy

- ↑ Valokuva D-rakennuksen pihatasolta vuodelta 1973. Taustalla hissitorni. MV

- ↓ Valokuva D-rakennuksen pihatasolta vuodelta 2016. Terassipiha betonilaatat on korvattu betonisella noppakiveyksellä ja piha on ympäröity teräsverkkoidalla. Huomaa uusi sisäänkäyntilippa rakennuksen edessä. amoy

Vajavaiseksi jääneen pihasommitelman ja alkuperäisen korttelipihan pinnanmuotojen kohtaamisen jälkeensä jätäneet ongelmat korttelin lounaisosassa on ratkaistu vasta 1990-luvulla, kun läntisen siipirakennuksen nurkalta on rakennettu ajoramppi ylös aliupseeriasuntolan pihalle. Ramppi yhtyy siipirakennuksen päätyyn tehtyyn uuteen sisäänkäyntiin.

Muuttuneet sisäänkäynnit ja uudet rakennelmat

Saunarakennuksen eteläpäädyssä ollut ulkopuolinen porrashuone on poistettu. Rakennuksen sisäänkäyntikatokset rakennettu ilmeisesti vuoden 1997 aliupseeriasuntolan muutoksien yhteydessä. Saman rakennuksen pohjoispäädyssä läntinen sisäänkäynti portaita ylös saunatiloihin on poistettu ja korvattu vuonna 1991 kellarimuutoksen yhteydessä tehdyllä sisäänkäynnillä suoraan kellarikerrokseen.

Läntisen miehistökasarmin eteläpäädyssä on uusi kellarisisäänkäynti, joka on leikattu solaksi pihan mukulakiveykseen. Latriinisiiven nurkan eteen on noussut kaksi ilmanvaihdon piippua. Saman rakennuksen pohjoispäädyssä on uusi kierreportas, poistumistie toisesta kerroksesta. Tämän vieressä on 2000-luvulta peräisin oleva pyöräkatos. Muita pyöräsuojia tontilla ei olekaan, polkupyörät on pysäköity pääsääntöisesti keskuspaviljonkirakennuksen seinustan katoksiin.

Upseerikasarmin sisäpihan puoleiset, alkuperäiset sisäänkäynnit poistuivat Aulis Blomstedtin muutoskorjauksen myötä ja tilalle tulivat sisäänkäynnit pihatasaolta kellarikerrokseen. Vuonna 2011 valmistuneessa peruskorjauksessa kellarin si-

- ↖ Saunarakennuksen edusta D-rakennuksen puolella vuonna 2016. Pihan perässä on jätesuoja ja katos, joiden ympäristö toimii varastotilana.
- ← Aliupseeriasuntolan sisäänkäynnit ja niille johtavat kivettyt kulkuväylät vuonna 2016.

- ↓ 1990-luvulla tehty ajoluiska tiilirakennusten väliselle pihalle. Erilaiset kiveykset ja ratkaisematomat tasoerot aiheuttavat epämääräisyyttä rajapinnoilla. amoy

säänkäytien portaita on muutettu ja Kasarmikadun puoleinen on tehty esteettömäksi.

C-rakennuksen kaikki sisäänkäynnit ovat muuttaneet luonteeltaan sitten 1960-luvun. Pohjoinen päätysisäänkäynti oli alun perin eleetön tasanne sileän muurin suojassa, nyt paikalla on 2000-luvulla rakennettu valvomo katoksineen. Pihan porttijärjestely on 1990-luvulta. Sisäpihan puolella C-rakennuksen varsinainen pääsisäänkäynti on säilynyt, mutta sen viereistä kellarin sisäänkäyntiä on laajennettu reilusti. C-rakennuksen eteläpäädyssä ollut sisäänkäyntitasanne on jäänyt huoltoalueeksi teräsaitojen väliin ja toimii rullakko- ja kuormalavavarastona.

C- ja D-rakennuksen väli on kokonaisuudessaan menettänyt alkuperäisen luonteensa porttina virastokortteliin. Nyt välitilassa on jätepuristin ja se on yksinomaan huoltokäytössä.

Pihan luonne yleisesti

Pihan luonne on alkuperäisestä huomattavasti muuttunut 1960-luvun virastokorttelisuunnitelman toteuttamisen myötä, olkoonkin, että hanke jäi osittaiseksi. Pihan terrassoinnin osittainenkin toteutuminen on monimutkaistanut alun perin maaston mukaan viettäneen pihan pinnanmuotoa.

Pysäköinti on vallannut koko entisen harjoituspihan ja autoja on myös kaikkien rakennusten seinustoilla. Sitten 1960-luvun on kortteli edelleen sulkeutunut kaupunkilaisilta eri aikoina tehtyjen porttimuutosten myötä, ja korttelin sisäpiha on täten menettänyt viimeisetkin rippeet julkisen aukion luonteestaan.

- ↑ Upseerikasarmin pihanpuoleisella julkisivulta on porttikäytävän lisäksi sisäänkäynnit vain kellarikerrokseen. amoy
- Vuoden 1934 valokuvassa leiritä palanneen kaartin rivistöjen takana näkyy toinen upseerikasarmin sisäpihan puoleisista sisäänkäynneistä. MV
- F-rakennuksen upseerikasarmin puoleisessa pohjoispäädyssä on 2000-luvulta peräisin oleva pyöräkatos, jonka pohja on kivetty muuta aluetta sileämmillä suorakaidekivillä. Katoksen päädyssä on miehistösiivettä kierreportainen poistumistie, joka on yhdistetty ilmanvaihdon piippuun. amoy

- ↑ Saunarakennukseen 1990-luvulla tehty uusi sisäänkäynti suoraan kellaritiloihin on edellyttänyt maaston muotoilua. Alkuperäinen sisäänkäyntiporras on ollut samalla kohdalla ja johtanut suoraan ensimmäiseen kerrokseen. amoy

- ↑ F-rakennuksen eteläpääty. Latriinisiiven alkuperäinen eteinen on purettu ja ulko-ovi on julkisivupinnassa. F-rakennuksen kellarisiin on puhkaistu uusi sisäänkäynti, mikä on johtanut kulkureitin leikkaamiseen pihan pinnasta. Kuvan vasemmassa laidassa latriinisiiven edustalle ilmestyneet IV-piiput. amoy

↑ C-rakennuksen pääty, entinen pääsisäänkäynti virastosiipeen on suljettu aidalla ja sisäänkäyntitasanne toimii varastointipaikkana. amoy

↑ Viereinen D-rakennuksen pääty on myös aidalla suljettu kadulta. amoy

- C-rakennuksen seinustalla lipan alla on pysäköintipaikkoja. Kellariin johdettiin pihalta portaat 2000-luvulla, aikaisemmin pihan puoleinen sisäänkäynti oli julkisivua yksin hallitsevana elementtinä. amoy
- ↓ Valokuva 1960-luvulta C-rakennuksen valmistumisen jälkeen. Piha on vielä päällystämätön. SM

- C-rakennuksen pohjoispäädyn uusi sisäänkäynti ja valvomo 2000-luvulta. amoy
- ↓ Vuonna 1969 C-rakennuksen sisäänkäynti rakennuksen päädyssä oli huomattavasti eleettömämpi. SM

LÄHTEET

Rakennushistoriaselvitykset:

- Arkkitehtitoimisto Okulus. 2007. Kaartin kasarmi - Suomalaisen pataljoonan upseerirakennus. Helsinki: Puolustushallinnon rakennuslaitos.
- Arkkitehtitoimisto Okulus. 2012. F-rakennus - Entinen Kaartin kasarmin läntinen miehistökasarmirakennus. Puolustushallinnon rakennuslaitos / Senaatti-kiinteistöt.
- Arkkitehtitoimisto Okulus. 2013. Kaartin Maneesi. Senaatti-kiinteistöt.
- Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy. 2011. Torikorttelit, Katu- ja torialueiden päällysteet, rakennushistorian selvitys. Helsingin kaupungin rakennusvirasto.

Painetut lähteet:

- Alho, Asmo & Rauanheimo, Uljas. 1962. Helsinki ennen meitä, Vanhojen kuvien kertomaa. Helsinki: Otava.
- Halila, Aimo. 1967. Suomen Rakennushallinto 1811–1961. Helsinki.
- Hietala, Marjatta & Helminen, Martti & Lahtinen, Merja. 2009. Helsinki - Historiallinen kaupunkikartasto. Hämeenlinna: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Lindberg, Carolus & Rein, Gabriel. Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta. Helsingin kaupungin historia, osa III, nide 1 ss. 9–155.
- Mandelin., Marjatta. 1978. Pääesikunta 60 vuotta. Helsinki: Star Offset Oy
- Neuvonen, Petri & Mäkiö, Erkki & Malila, Maarit. 2002. Kerrostalot 1880–1940. Helsinki: Rakennustieto.
- Ollila, Kaija & Toppari, Kirsi. 1975. Puhvelista Punatulkkuun – Helsingin vanhoja kortteleita. Helsinki: Sanoma Osakeyhtiö.
- Pöykkö, Kalevi. 1990. Carl Ludvig Engel 1778–1840 – pääkaupungin arkkitehti. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Sinisalo, Jarkko. 1990. Helsingin harjoituspataljoonan kasarmi 1818, Carl Ludvig Engel 1778–1840. Näyttely Helsingin tuomiokirkon kryptassa 7.8.-14.9.1990. Helsinki.
- Stenius, Olof. 1969. Helsingin asemakaavallinen kartasto. Helsinki: Pro Helsingfors -säätiö.
- Tervasmäki, Vilho. 1978. Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978, Puolustusministeriön historia II. Hämeenlinna.
- Wickberg, Nils Erik. 1973. Carl Ludvig Engel. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Åström, Sven-Erik. 1957. Samhällsplanering och regionsbildning i kejsartidens Helsingfors, Helsingfors stads publikationer n:o 6. Helsinki: Mercators tryckeri.
- Helsingin kaupungin historia II-IV.

Arkkitehti-lehdet

- 1946: 1–2, s. 1–3 Toimitus. Kaartin kasarmin kunnostaminen ja vastainen käyttö. s. 4–7 Mitä on tehtävä Kaartin kasarmille? s. 8, Rancken, A.W. Kaartin kasarmin vaiheet.
- 1955: 12, s. 206–209 Pettersson, Lars. Kaartin kasarmin kohtalo
- 1958 : 1–2, s. 1–12 Kaartin kasarmialueen suunnittelukilpailu
- 1961: 12, s. 200–209 Revell, Viljo. Kaartin kasarmi Helsinki
- 1963: 3, s. 10–12 A propos: Kaartin kasarmin kortteli: purkamista vastaan / purkamisen puolesta

Painamattomat lähteet:

- ISS Proko Oy, PA0168, Puolustushallinto-kampustarkastelu, Raportti 31.1.2015. Senaatti-kiinteistöt.

Linkit:

RKY, Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, Kaartin kasarmi, julkaisupäivämäärä 22.12.2009 http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5184. Viitattu 30.5.2016.

Kulttuuriympäristön rekisteriportaali, Rakennusperintörekisteri. Viitattu 30.5.2016.

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx.

Helsingin historiaa kuvien, videoiden ja karttojen muodossa (Juuso Lehtinen 2014). Viitattu 6.5.2016.

http://www.helsinkiennen.fi/

Helsingin kaupunki, Tietoa Helsingistä: Helsingin historia ja arkistot. Viitattu 14.6.2016.

http://www.hel.fi/www/Helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/tietoa-helsingista/helsingin-historia-ja-arkistot/

Putkonen, Lauri, Pikkutori, Suomen kasarmit ja vanha hautausmaa: asemakaavoitus, rakennushistoria ja kaupunkikuva.

Raportti 16.5.2007. Viitattu 9.6.2016.

http://www.hameenlinna.fi/pages/400622/09_rakennushistoria.pdf

Kervanto-Nevanlinna, Anja, Kuinka rakennetun kaupungin historiaa kirjoitetaan, Helsingin empirekeskusta muutosprosessina.

Tieteessä tapahtuu 32, ss.25–28. Viitattu 13.6.2016.

http://www.tieteessatapahtuu.fi/032/nevanlinna.pdf.

Sinisalo, Jarkko, Merikasarmin rakennushistoriallinen selvitys II, 10.1.1974. Viitattu 15.6.2016.

http://www.senaatti.fi/filebank/3120-1974_Museovirasto_Sinisalo_Hki_Merikasarmi_RHS_web.pdf

Valtion teknillinen tutkimuslaitos, Tietoa meistä-osio. Viitattu 13.6.2016.

http://www.vtt.fi/tietoa-meist%C3%A4/historia/1940-luku.

KÄYTETYT ARKISTOT JA NIIDEN LYHENTEET:

AMA	Arkkitehtuurimuseon arkisto
HKA	Helsingin kaupunginarkisto
HKM	Helsingin kaupunginmuseo
IVKK	Ilmavoimien kuvakokoelma
KA	Kansallisarkisto
MV	Museoviraston arkisto/kuvakokoelmat
PHRAKL	Puolustushallinnon rakennuslaitoksen arkisto
SA	Puolustusvoimien sota-arkisto
SM	Sotamuseo
amoy	arkkitehdit mustonen oy

→ Näkymä Kaartinkujalta,
Kasarmikorttelin 1880-luvun ja 1960-luvun kerrostumat muodostavat katujulkisivussa mielenkiintoisen kontrastin. amoy 2016

→ Maanmittari Claes Wilhelm Gyldenin laatima Helsingin kaupunkikartta vuodelta 1837. Kaartin kortteli (numero 57) on ympäröity punaisella. KA.

Senaatti

KAARTIN KORTTELIN RAKENNUKSET VUONNA 2016:

- Puolustusministeriö (1825 / 1956), C. L. Engel (alkuperäinen toteutussuunn.), Aulis Blomstedt (muutos- ja korjaussuunn.)
- Läntinen miehistörakennus (1847), C. L. Engel (alkuperäisuunn.), E. B. Lohrmann (toteutussuunnittelu)
- Aliupseeriasuntola (1881), Yleisten töiden yllähallitus
- Leipomo, pesula ja saunarakennus (1889), T. Gransdtedt
- C-rakennus (1961), Viljo Revell & Heikki Castrén
- D-rakennus (1965), Viljo Revell & Heikki Castrén
- Keskuspaviljonki (1968), Viljo Revell & Heikki Castrén

ISBN 978-952-7062-79-1

